

The background of the slide is a faded, light-colored photograph of a city street. In the foreground, a person is walking away from the camera. In the background, a tram is visible on the street, and there are buildings and trees. The overall tone is muted and artistic.

ΒΙΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

_μια **μέθοδος** για την ενδυνάμωση της αστικής εμπειρίας

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Ερευνητική Εργασία
Ραγκαβάνη Ελένη_ Σταυρακάκη Μαριλένα
Επιβ. Καθηγητής
Ουγγρίνης Κωνσταντίνος

Χανιά, Ιούνιος 2015

ΒΙΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ
_μια μέθοδος για την ενδυνάμωση της αστικής εμπειρίας

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Καταρχάς θα θέλαμε να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας και τη βαθιά μας εκτίμηση, στον επιβλέποντα καθηγητή μας, Κωνσταντίνο Ουγγρίνη. Θέλουμε να τον ευχαριστήσουμε,τόσο για τις πρωτότυπες ιδέες που μας έχει εμφυσήσει, όσο και για τις πολύτιμες και εποικοδομητικές συζητήσεις που είχαμε μαζί του, όχι μόνο στο διάστημα εκπόνησης της ερευνητικής και διπλωματικής μας εργασίας, αλλά και σε όλα τα χρόνια των σπουδών μας.

Θα θέλαμε επίσης να ευχαριστήσουμε θερμά τον κ. Νίκο Πατσαβό, για την σημαντική συμβολή και καθοδήγησή του στην εκπόνηση αυτής της έρευνας. Τέλος, να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας στη συμφοιτήτρια μας Δώρα- Δανάη Κολοκυθάκου, για την άψογη συνεργασία που είχαμε στο πλαίσιο της διπλωματικής μας εργασίας, όπως και για τον συμβουλευτικό της ρόλο και την συμπαράσταση της κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

α. Η σχέση αρχιτέκτονα- αστικού χώρου, σήμερα	σελ.1
β. Η βιωματική προσέγγιση του αστικού χώρου	σελ.4
γ. Θεωρητικές αναζητήσεις	σελ.5
δ. Ερευνητικό ερώτημα-μεθοδολογική προσέγγιση- δομή	σελ.8

ΣΤΑΔΙΟ Α_ Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

1.1 Η σημασία της αισθητηριακής εμπειρίας	
i. Το ανθρώπινο σώμα	σελ.18
ii. Η αντίληψη του χώρου μέσω των αισθήσεων	σελ.20
iii. Η αίσθηση του ανήκειν ως παράγοντας βίωσης της ατμόσφαιρας	σελ.24
iv. Η κιν-αίσθηση	σελ.26
1.2 Προσεγγίζοντας την έννοια της ατμόσφαιρας	
i. Η ατμόσφαιρα διαμορφωμένη στον αστικό χώρο	σελ.32
ii. Ο τρόπος αντίληψης της ατμόσφαιρας	σελ.33
iii. Συσχετισμός ατμόσφαιρας- συναισθημάτων	σελ.36
1.3 Η περιπλάνηση ως μέσο ανάγνωσης του αστικού χώρου	
i. Η έννοια της κίνησης στον αστικό χώρο	σελ.40
ii. Η σημασία της περιπλάνησης για τον αρχιτέκτονα	σελ.42

ΣΤΑΔΙΟ Β_ Ο ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ

Φάση 1^η: Ο εμπειρικός εντοπισμός

1.1Εντοπισμός ‘ολοτήτων’ με έντονο χαρακτήρα στον αστικό χώρο	σελ.48
i. Η αίσθηση του ανήκειν και η ατμόσφαιρα ως παράμετροι δημιουργίας ‘ολοτήτων’	σελ.48
1.2 Αναγνώριση ‘κυρίαρχης ποιότητας’ σε κάθε σημείο	σελ.50
1.3 Αναγνώριση ‘κυρίαρχής συναισθηματικής τάσης’ σε κάθε σημείο	σελ.53

Φάση 2^η: Αποκωδικοποίηση του εμπειρικού εντοπισμού

2.1 Προσδιορισμός του τύπου σημείων επέμβασης βάσει των ‘ολοτήτων’ του αστικού χώρου - Τα ‘αστικά εσωτερικά’	σελ.57
2.2 Προσδιορισμός των ποιοτικών χαρακτηριστικών των σημείων επέμβασης	σελ.62
i. Αποδόμηση της ‘κυρίαρχης ποιότητας’ σύμφωνα με τις παραμέτρους των αρχών του Zumthor για την ατμόσφαιρα_προσαρμοσμένοι στην πόλη	σελ.63
2.3 Προσδιορισμός των πρωταρχικών συναισθηματικών αναγκών που καλύπτει ο αστικός χώρος – ορισμός τεσσάρων συναισθηματικών τάσεων	σελ.75

2.4 Συσχετισμός συναισθηματικών τάσεων με χωρικά χαρακτηριστικά_ ορισμός τεσσάρων δομών	σελ.78
---	--------

ΣΤΑΔΙΟ Γ_ Η ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

1.1Το νόημα διατήρησης της ταυτότητας ενός σημείου σύμφωνα με τον C. N. Schulz	σελ.85
i.Ο σεβασμός στο ‘πνεύμα της πόλης’	σελ.89
1.2Η ενίσχυση του χαρακτήρα ενός σημείου_Οι αρχές της οπτικοποίησης/ συμπλήρωσης/ συμβολοποίησης.	σελ.91
1.3 Τα εναύσματα που δίνει ο αστικός χώρος μεταφρασμένα σε παράμετρους σχεδιασμού_Οι αρχές του P. Zumthor	σελ.95
1.4 Αρχιτεκτονικοί χειρισμοί/ αρχιτεκτονικά εργαλεία	σελ.100

Συμπεράσματα	σελ.105
Παράρτημα	σελ.110
Βιβλιογραφία	σελ.116

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις μέρες μας είναι ολοένα και πιο επιτακτική η ανάγκη της επανασύνδεσης του ατόμου με το κτισμένο περιβάλλον. Βιώνουμε μια χαώδη κατάσταση όσον αφορά στις ηθικές και κοινωνικές αξίες, μια σύγχυση νοημάτων, μια χωρική και υπαρξιακή ανασφάλεια. Ο ίδιος ο αστικός χώρος, αφομοιώνει καθημερινά χιλιάδες διαφορετικές πληροφορίες με αποτέλεσμα να κινδυνεύει να χάσει το νόημα και την ιδιαίτερη ταυτότητά του. Ο άνθρωπος αδυνατώντας να αναγνώσει τις πολλαπλές πληροφορίες που του δίνονται έχει αποξενωθεί από αυτόν, χωρίς να είναι σε θέση να τον παρατηρήσει, να τον οικειοποιηθεί, να τον βιώσει. Οι συνέπειες στον ψυχισμό του ανθρώπου είναι άμεσες και έντονες, με κυριότερη, την τάση του να αδιαφορεί για το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται. Ωστόσο το αστικό περιβάλλον κρύβει μια δυναμική και το έργο του αρχιτέκτονα είναι να την εντοπίσει και να την αναδείξει, δημιουργώντας τόπους με νόημα. Πώς όμως θα μπορούσε να ενδυναμωθεί η σχέση του ανθρώπου με τον αστικό χώρο; Μπορούν νέοι τύποι δημόσιου χώρου να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση αυτή;

Στα πλαίσια αυτής της ερευνητικής εργασίας θα αναζητήσουμε έναν τρόπο επαναπροσδιορισμού της σχέσης ανθρώπου- αστικού χώρου, με στόχο τη δημιουργία μιας **βιωματικής μεθοδολογίας**. Το ερώτημα προσεγγίζεται τόσο από τη σκοπιά του χρήστη στο πλαίσιο της ανάγνωσης του χώρου, όσο και από τη σκοπιά του αρχιτέκτονα ως εν δυνάμει δημιουργού.

εικ. 1, σελ.0, Subway Portrait, Walker Evans(photograper)
εικ.2, σελ.2, Rue de Rivoli, Hauss-
man's renovation of Paris

α. Η σχέση αρχιτέκτονα- αστικού χώρου

Όσον αφορά στους αρχιτέκτονες, εκτός από τον άνθρωπο-χρήστη του αστικού χώρου, και οι ίδιοι συνήθως εμφανίζονται αποστασιοποιημένοι από αυτόν. Μάλιστα, κατά τη σχεδιαστική διαδικασία κάνουν συχνά προτάσεις βασιζόμενοι σε γενικές αρχές του αστικού σχεδιασμού¹, 'βλέποντας' την πόλη από πάνω. Όπως σημειώνει και ο αρχιτέκτονας Steven Holl², η εμπειρία στην πόλη εμπεριέχει κάτι ασαφές, αλλά συντίθεται από πολλαπλές θεάσεις που προϋποθέτουν την άμεση επαφή με τον χώρο επέμβασης.

Έτσι, η μικροκλίμακα, η ιδιαίτερη ταυτότητα και ο μοναδικός χαρακτήρας κάθε σημείου στην πόλη, τείνουν συχνά να μην αποτελούν σχεδιαστική προτεραιότητα, με αποτέλεσμα να προκύπτουν ιδεαλιστικές μελέτες που αγνοούν τα πραγματικά νοήματα του χώρου και τις ανάγκες των ανθρώπων που τον βιώνουν.

1 Για παράδειγμα η άκριτη τήρηση κάποιων κανόνων ελάχιστων ή μέγιστων αποστάσεων όσον αφορά στο σχεδιασμό δρόμων ή πλατειών οδηγούν συχνά σε μονότονες πόλεις.

2 **Steven Holl_Juhani Pallasmaa_Alberto Pérez-Gómez**, *Questions of Perception: phenomenology of architecture*, William Stout Publishers, San Francisco, 1994, σελ. 48

«Η εμπειρία μας στην πόλη μπορεί να είναι προοπτική, κατακερματισμένη, ανολοκλήρωτη. Αυτή η εμπειρία σε αντίθεση με μια στατική εικόνα, συνιστάται από τμηματικές θεάσεις στο αστικό σκηνικό που προσφέρουν ένα είδος “εμπλοκής” και “εξερεύνησης”, που η οπτική της πόλης από πάνω, την οποία χρησιμοποιούν συνήθως οι αρχιτέκτονες, δεν τη δίνει.»
Steven Holl

β. Η βιωματική προσέγγιση του αστικού χώρου

Η αναζήτηση μιας διαφορετικής προσέγγισης για τον αστικό χώρο ξεκίνησε στα πλαίσια της διπλωματικής μας εργασίας, όπου μας δόθηκε η ευκαιρία να αναζητήσουμε ένα πλαίσιο ορισμού και ενδυνάμωσης της αστικής εμπειρίας.³ Θεωρήθηκε πως στη δεδομένη χρονική περίοδο όπου βιώνουμε μια κρίση όχι μόνο οικονομική αλλά και ηθική και κοινωνική, είναι ανάγκη ο αστικός χώρος να ιδωθεί ως πεδίο ενεργοποίησης και αλλαγής της διάθεσης κάθε ανθρώπου που κινείται σε αυτόν. Το μέσο για τον σκοπό αυτό, ήταν η πρόταση σημειακών αρχιτεκτονικών παρεμβάσεων στην παλιά πόλη των Χανίων, οι οποίες αποσκοπούσαν στο να αποκαλύψουν μια διαφορετική πτυχή του αστικού χώρου, φέρνοντας τον χρήστη πιο κοντά στα συναισθήματά του. Ενσωματώνοντας στο σχεδιασμό βιωματικές αρχές, στόχος ήταν να συνδιαλαγεί με όλες τις αισθήσεις του χρήστη και να δημιουργήσει ένα ανοιχτό πεδίο δράσεων, σκέψεων και συναισθημάτων. Ακολουθήθηκε η βιωματική- εμπειρική μέθοδος τόσο στην ανάγνωση όσο και στην αποκωδικοποίηση του αστικού χώρου.

Η διαφορετική οπτική γωνία, την οποία θα προσεγγίσουμε σε αυτήν την έρευνα, αφορά στην βιωματική σχέση του αρχιτέκτονα με τον αστικό χώρο μελέτης. Θεωρείται πως οι προτάσεις που βασίζονται σε βιωματικές πραγματεύσεις και αναλύσεις του χώρου, είναι πιθανότερο να έχουν σαν αποτέλεσμα ανθρωποκεντρικές προτάσεις.

Για αυτόν τον λόγο, θεωρήθηκε απαραίτητο ο ίδιος ο αρχιτέκτονας να έρθει στη θέση του κοινωνού της εμπειρίας που βιώνεται σε μια πόλη, να ταυτιστεί δηλαδή με τον χρήστη του αστικού χώρου. Στη συνέχεια της εργασίας, ο όρος ‘άνθρωπος’, θα αναφέρεται τόσο στο πρόσωπο του αρχιτέκτονα, όσο και σε αυτό του χρήστη, όπου οι ρόλοι τους θα διαχωριστούν νοητά στο στάδιο της μελέτης, η οποία αναφέρεται συγκεκριμένα στο ρόλο του αρχιτέκτονα ως δημιουργού.

³ Η διπλωματική μας εργασία με τίτλο “Feel(in)g the city: αγγίζοντας τον ψυχισμό του περιπλανητή στην παλιά πόλη Χανίων” εκπονήθηκε σε συνεργασία με την Δώρα-Δανάη Κολοκυθάκου και παρουσιάστηκε τον Ιούλιο 2014.

γ. Θεωρητικές αναζητήσεις

Προκειμένου να κατανοηθούν οι έννοιες που ερμηνεύουν τη σχέση του ανθρώπου με τον αστικό χώρο, η αναζήτηση στράφηκε κυρίως σε φαινομενολογικές πραγματεύσεις⁴, που βασίζονται στο στοιχείο της εμπειρίας κατά την αντιληπτική διαδικασία του χώρου⁵. Οι βασικές έννοιες που μελετήθηκαν για να περιγράψουν τη σχέση αυτή ήταν οι έννοιες της εμπειρικής παρατήρησης και της ατμόσφαιρας ενός χώρου καθώς και η έννοια της περιπλάνησης, ως πρωταρχικό μέσο αντίληψης του αστικού χώρου.

Κύρια βιβλιογραφική πηγή αποτελεί το βιβλίο ‘Genius Loci: για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής’, του C. N. Schulz, όπου αναφέρεται στην ανάγκη της κατανόησης από τον άνθρωπο της μοναδικότητας του χαρακτήρα κάθε τόπου και στο σεβασμό ως προς τις ιδιαιτερότητές του. Παράλληλα όμως αναφέρεται και στον ίδιο τον τόπο, ως ένα πεδίο που έχει ανάγκη να νοηματοδοτηθεί ξανά και να επανερμηνευθεί για ίδιο τον άνθρωπο. Στα λόγια του ο συγγραφέας δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον αντίστοιχο ρόλο της αρχιτεκτονικής.

«Η βασική πράξη της αρχιτεκτονικής είναι να κατανοήσει το ‘κάλεσμά’ του τόπου»⁶

⁴ Μελετήθηκαν σαφώς και θεωρίες που έχουν αποτελέσει σταθμό για την κατανόηση της λειτουργίας του αστικού χώρου. Συγκεκριμένα, προηγήθηκε η μελέτη και άλλων θεωρητικών σχολών αντιληπτικής θεώρησης, η οποία συνέβαλλε στον σχηματισμό μιας σφαιρικής αντίληψης για σχετικούς όρους με το θέμα όπως: περιβαλλοντική ψυχολογία, ‘αστικότητα’, γνωστικός χάρτης, ‘φυσική’ κίνηση, οπτικό πεδίο, κ.α. Πρέπει να αναφερθεί πως η διαφορετική, ή ακόμα και η αντιθετική φύση των διάφορων θεωρητικών προσεγγίσεων, συνέβαλλε σε μια διεπιστημονική προσέγγιση του θέματος και σε ένα γόνιμο συσχετισμό των θέσεων, παρά στην υιοθέτηση ή απόρριψη των απόψεων κάποιας φιλοσοφικής σχολής.

⁵ Ειδικότερα η φαινομενολογία αναφέρεται στη διερεύνηση των φαινομένων στο πλαίσιο της ανθρώπινης συνειδητότητας, κάτι που την καθιστά αμεσότερα κατανοητή.

⁶ **Noberg-Shulz Christian**, *Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου, για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής*, Φραγκόπουλος Μίλτος (μετάφραση), πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα, 2009, σελ 26

Μια ακόμη βιβλιογραφική πηγή αποτελεί το ‘The eyes of the skin’, του J.Pallasmaa. Εδώ επιδιώκεται μία απόδοση της βαρύτητας που έχει η ανθρώπινη αντίληψη και μια σαφής επιχειρηματολογία για τις φαινομενολογικές διαστάσεις τις ανθρώπινης εμπειρίας στον τομέα της αρχιτεκτονικής. Συγκεκριμένα, δίνεται ιδιαίτερη σημασία στον ρόλο των αισθήσεων καθώς και στην εμπειρία του χώρου όχι μόνο ως οπτική αλλά κυρίως ως βιωματική διαδικασία. Σύμφωνα με τον συγγραφέα η σχεδιασμένη πόλη σήμερα, δεν επιτελεί το σκοπό της και ο άνθρωπος αδυνατεί να βιώσει μια συνολική εμπειρία μέσα σε αυτήν.

«Η σύγχρονη πόλη γίνεται κλιμακωτά ‘η πόλη του ματιού’ (The city of the eye), αποξενωμένη με το υπόλοιπο σώμα, το οποίο κάνει διαρκώς γρήγορες αυτοματοποιημένες κινήσεις ή παρακολουθεί την πόλη από το ύψος ενός αεροπλάνου. Η διαδικασία σχεδιασμού ενισχύει το ιδεαλιστικό και εξωπραγματικό καρτεσιανό μάτι του ελέγχου και της αποξένωσης. Τα σχέδια των πόλεων είναι άκρως ιδεαλιστικά και προάγουν τους σχηματοποιημένους οραματισμούς που μπορούν να ιδωθούν ‘μόνο από πάνω’ (The look from above). . Η έλλειψη του ανθρώπινου στοιχείου που συναντάται τόσο στη σύγχρονη αρχιτεκτονική όσο και στις πόλεις, μπορεί να γίνει κατανοητή ως συνέπεια της παραμέλησης του σώματος και των αισθήσεων, και ως μια ανισσοροπία του αισθητηριακού μας συστήματος. Οι αυξανόμενες εμπειρίες αποξένωσης, αποκοπής και μοναχικότητας στον σημερινό τεχνολογικό κόσμο, μπορεί να σχετίζονται με μια συγκεκριμένη παθολογία των αισθήσεων. Η κυριαρχία της αίσθησης της όρασης και η καταπίεση των υπόλοιπων αισθήσεων, μας ωθούν στην απομόνωση και την αποξένωση.»⁷

7 Pallasmaa Juhani, *The eyes of the skin/ Architecture and the senses*, MD: Academy Editions, London , 1996, σελ.

Τέλος, μεγάλη σημασία θα δοθεί στην έννοια της ατμόσφαιρας και στον τρόπο με τον οποίο αυτή νοηματοδοτεί έναν χώρο. Στο δοκίμιο ‘Atmospheres’ του Peter Zumthor, που αφορά σε μια διάλεξη που έδωσε ο Ελβετός αρχιτέκτονας τον Ιούνιο του 2003, αυτή αναγνωρίζεται ως αναπόσπαστο στοιχείο για την αντιληπτική εμπειρία ενός χώρου. Συγκεκριμένα παρατίθεται μια σειρά θεμάτων που σχετίζονται με την ‘κατασκευή’ της ατμόσφαιρας στην αρχιτεκτονική και αναφέρονται αναλυτικά οι παράμετροι που την συνθέτουν. Παρατηρούμε τη διάσταση που δίνεται στην έννοια της ατμόσφαιρας, η οποία για τον Zumthor είναι συνυφασμένη με την ποιότητα ενός χώρου.

«Η ποιότητα ενός χώρου ή τόπου δεν είναι απλώς μια ποιότητα οπτικής αντίληψης. Είναι ένα σύστημα πολλαπλών λειτουργιών αμέτρητων παραγόντων, το οποίο άμεσα και συνθετικά γίνεται αντιληπτό ως μια συνολική ατμόσφαιρα, συναίσθημα, διάθεση ή κλίμα»⁸

Στο σημείο αυτό, πρέπει να σημειωθεί πως κάποιες από τις απόψεις των παραπάνω θεωρητικών και αρχιτεκτόνων έχουν ως κύρια αναφορά τους, χώρους που δεν συγκαταλέγονται σε αυτούς του αστικού. Για το λόγο αυτό θα γίνει προσπάθεια αναγωγής των θέσεων τους συγκεκριμένα στον αστικό χώρο, ώστε να δομηθεί η βιωματική προσέγγιση στην οποία αναφερόμαστε.

8 Zumthor Peter, *Atmospheres/ Architectural Environments- Surrounding Objects*, Birkhauser, Switzerland, 2006, σελ. 10

δ. Ερευνητικό ερώτημα-μεθοδολογική προσέγγιση- δομή

Στο πλαίσιο της ερευνητικής μας εργασίας, θα προσπαθήσουμε να καταγράψουμε και να οριοθετήσουμε μια μέθοδο 'ενδυνάμωσης της αστικής εμπειρίας' μέσω θεωρητικών προσεγγίσεων οι οποίες συμβάλλουν στην στοιχειοθέτηση της, ως αντικειμενικής μεθόδου επέμβασης για τον αστικό χώρο.

Πιο συγκεκριμένα, θα γίνει προσπάθεια να εντοπιστούν τα στοιχεία εκείνα που θα ενεργοποιήσουν και πάλι τις αισθήσεις του χρήστη, μέσω του επαναπροσδιορισμού της συνθετικής διαδικασίας για το αστικό σκηνικό κάνοντάς το οικειοποιήσιμο σε σχέση με την συνήθη προσέγγιση. Υπάρχει ανάγκη ο αστικός χώρος να ειδωθεί ως πεδίο που αποπνέει μια εκάστοτε ατμόσφαιρα, ενδυναμώνοντας την εμπειρία που βιώνει ο κάθε χρήστης σε έναν διαμορφωμένο αστικό χώρο.

Στο βασικό σώμα της έρευνας, συντίθεται η μεθοδολογία που περιγράφει σε τρία στάδια την αρχιτεκτονική- βιωματική προσέγγιση για τον αστικό χώρο ενώ στο τελευταίο μέρος παρουσιάζεται η εφαρμογή της μεθόδου μέσα από το παράδειγμα της παλιάς πόλης Χανίων.

Αρχικά στο πρώτο (Α) στάδιο της μεθοδολογίας, θα γίνει αναφορά στις ευρύτερες έννοιες της εμπειρικής παρατήρησης, της ατμόσφαιρας και της περιπλάνησης με στόχο την κατανόηση τους και αλλά και τη δημιουργία κάποιων πρωταρχικών σκέψεων για τον τρόπο που αυτές θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην αρχιτεκτονική συνθετική διαδικασία. Στο στάδιο αυτό δίνεται το έναυσμα για μια εμπειρική ανάγνωση της πόλης.

Στο δεύτερο (Β) στάδιο, γίνεται αναφορά στον εντοπισμό των σημείων που πρόκειται να αποκτήσουν καθοριστικό ρόλο στην πόλη. Αποτελεί το βασικότερο στάδιο, καθώς ο αρχιτέκτονας θα πρέπει να εντοπίσει τους χώρους της πόλης που διατηρούν την ταυτότητα και τον χαρακτήρα τους και κρύβουν μια δυναμική που είναι έτοιμη να αναδειχθεί. Αυτό το στάδιο χωρίζεται σε δύο φάσεις: αρχικά τον εμπειρικό εντοπισμό των σημείων ο οποίος εμπεριέχει αυθορμητισμό και υποκειμενικότητα και στη συνέχεια την αποκωδικοποίηση αυτού του εντοπισμού, σε μια κατεύθυνση 'μετάφρασης' της εμπειρίας

σε αρχιτεκτονική γλώσσα και ορισμού των παραμέτρων που θα οδηγήσουν στο στάδιο της επέμβασης.

Στο τρίτο (Γ) στάδιο λοιπόν, αναδεικνύεται η σημασία του σεβασμού της ταυτότητας των σημείων της πόλης και αναπτύσσεται μια λογική ενδυνάμωσης και ενίσχυσης του χαρακτήρα τους. Σε αυτό το πλαίσιο αναλύονται κάποιες παράμετροι σχεδιασμού που θα συνέβαλλαν στη δημιουργία τόπων με νόημα και γίνεται μια αναζήτηση αρχιτεκτονικών εργαλείων που θα μπορούσαν να 'συνομιλήσουν' με τον αστικό χώρο.

Στο τελευταίο τμήμα της εργασίας, θα αναφερθούμε στο παράδειγμα της διπλωματικής μας εργασίας. Μέσω της ανάλυσης του παραδείγματος της παλιάς πόλης των Χανίων θα έχουμε την ευκαιρία να ακολουθήσουμε την προσωπική μας εμπειρία στην πόλη καθώς και να κατανοήσουμε καλύτερα τα στάδια της μεθοδολογίας και των πιθανών αποτελεσμάτων της.

**«Ο άνθρωπος κατοικεί άσχημα αυτός είναι ο βαθύτερος
και αληθινός λόγος των αναστατώσεων της
εποχής μας.» Le Corbusier**

εικ. 3, σελ.10, Philip Lorca diCorcia,
Tokyo, 1994

εικ. 4, σελ.11, Philip Lorca diCorcia,
New York, 1993

‘Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ’_ **ΣΤΑΔΙΟ Α**

Ο εντοπισμός και η επιλογή των κατάλληλων χώρων που θα αποτελέσουν ενδεχόμενα σημεία επέμβασης, προϋποθέτουν μια λεπτομερή ανάγνωση του αστικού χώρου. Θεωρείται πως επεμβαίνοντας ακόμα και σε ένα και μοναδικό σημείο, αυτό λειτουργεί επηρεάζοντας δυναμικά όλο τον αστικό ιστό, ανάλογα με την ένταση και τον χαρακτήρα του. Στόχος είναι ο άνθρωπος να μπορεί να βιώσει όλες τις διαστάσεις που συνιστούν τον πραγματικό της χαρακτήρα και να μπορεί να αντιληφθεί την ξεχωριστή ατμόσφαιρα κάθε σημείου της. Για το λόγο αυτό, η μέθοδος που ακολουθείται κατ' αρχήν σε αυτήν την ερεύνα είναι η **εμπειρική ανάγνωση του αστικού χώρου**. Μια πόλη είναι ικανή να τον συνεπάρει στις άπειρες εικόνες, μυρωδιές και γεύσεις της, να χαθεί στις πολύχρωμες και διαφορετικές υφές της. Ο ίδιος, είναι επιθυμητό να διαμορφώσει την αίσθηση πως αποτελεί τμήμα του αστικού ιστού, να μπορεί να περιπλανηθεί και να ζήσει εκεί, να είναι ανοιχτός σε οποιαδήποτε μεταβολή της διάθεσής του στη διάρκεια αυτού του 'ταξιδιού' και να επανασυνδεθεί με τον χώρο που τον περιβάλλει.¹

Στη συνέχεια θα μελετηθούν οι έννοιες που βοηθούν στην κατανόηση αυτής της εμπειρίας. Συγκεκριμένα θα γίνει αναφορά στην **αισθητηριακή εμπειρία**, ως πρωταρχικό τρόπο συσχετισμού του ανθρώπου με τον αστικό χώρο. Στη συνέχεια θα γίνει προσέγγιση της έννοιας της **ατμόσφαιρας** ως αναπόσπαστου κομματιού του αστικού χώρου. Τέλος, θα διαφανεί ο ρόλος της **περιπλάνησης** ως μέσο ανάγνωσης του αστικού χώρου.

---

¹ «Ο άντρας που ιππεύει για μέρες πολλές σε άγρια εδάφη ποθεί να συναντήσει μια πόλη. Κάποτε φτάνει στην Ισιδώρα, πόλη όπου τα μέγαρά έχουν κρεμαστές ελικοειδείς κλίμακες καλυμμένες από θαλάσσιους κοχλίες, πόλη όπου κατασκευάζονται με όλους τους κανόνες της τέχνης κιάλια και βιολιά, πόλη όπου όταν ο ξένος είναι αναποφάσιτος ανάμεσα σε δύο γυναίκες συναντάει πάντα μια τρίτη, πόλη όπου οι κοκορομαχίες εκφυλίζονται σε αιματηρούς καβγάδες ανάμεσα σ' αυτούς που βάζουν στοιχήματα. Όλα αυτά τα πράγματα σκεφτόταν κάθε φορά που ποθούσε μια πόλη. Η Ισιδώρα είναι επομένως η πόλη των ονείρων του: με μία μόνο διαφορά. Η ονειρεμένη πόλη τον εμπεριείχε νεαρό· στην Ισιδώρα φτάνει σε προχωρημένη ηλικία. Στην πλατεία είναι το πεζούλι των γέρων που κοιτάζουν τη νεολαία να περνά βρίσκεται καθισμένος στη σειρά μαζί τους. Οι επιθυμίες έχουν ήδη γίνει μνήμες.»

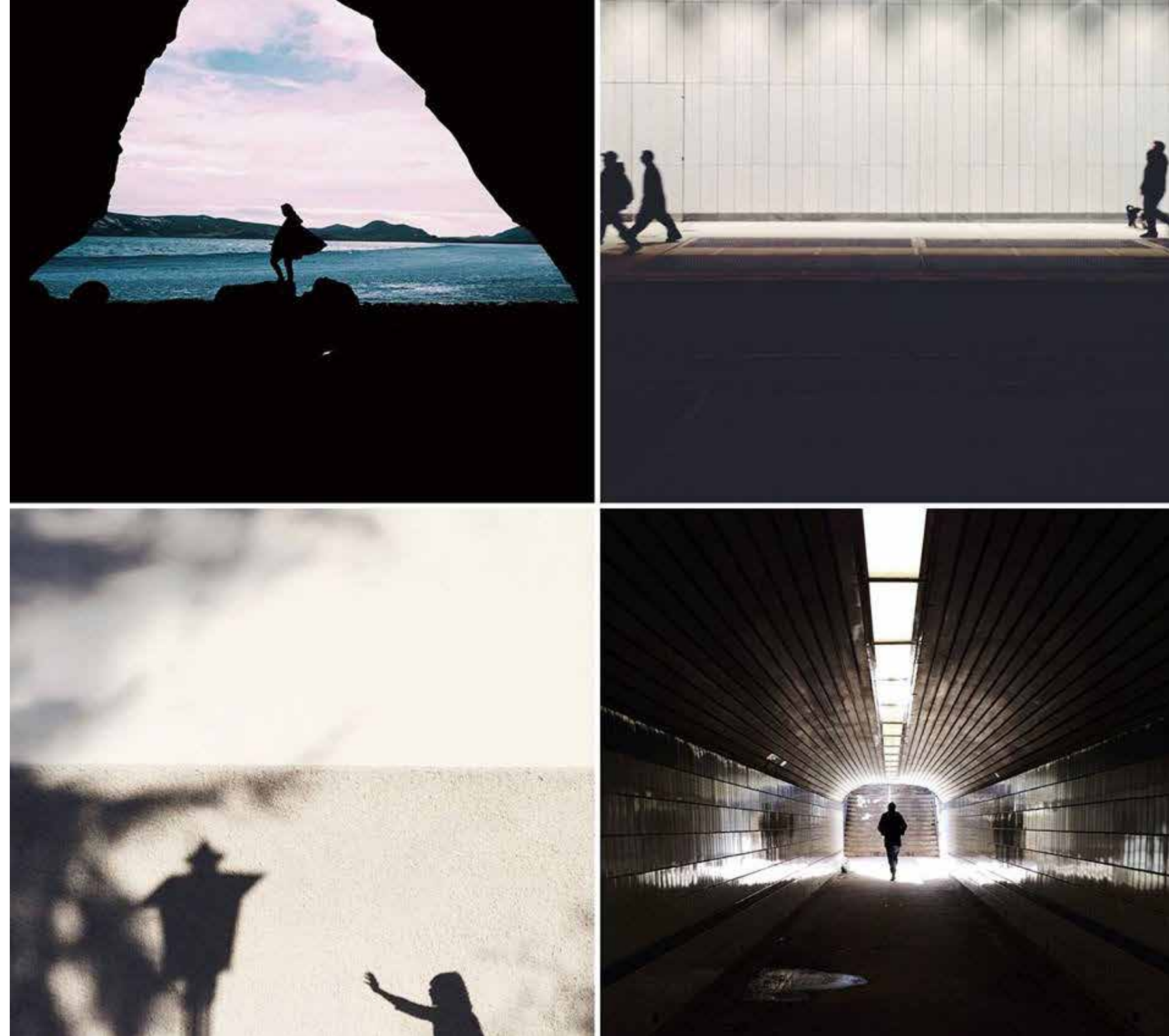
1.1 Η σημασία της αισθητηριακής εμπειρίας

Στην αναζήτηση λοιπόν της μεθόδου που στοχεύει στην επανασύνδεση του ανθρώπου με τον αστικό χώρο, πρωταγωνιστικό ρόλο έχει η αισθητηριακή εμπειρία, ή αλλιώς το αισθητηριακό ταξίδι. Όπως έχει αναφέρει και ο Παπούλιας², «το αισθητηριακό ταξίδι καταγράφει τις εντυπώσεις όπως ακριβώς συμβαίνουν». Πρόκειται για μια αβίαστη επαφή, για μια αυθόρμητη αλλά προβλεπόμενη λειτουργία από τη στιγμή της γέννησης του ανθρώπου, να αλληλεπιδρά με τον κόσμο γύρω του.

Μέσω του αισθητηριακού του συστήματος, ο άνθρωπος μπορεί να αντιλαμβάνεται την ύλη, και να αλληλεπιδρά με αυτή. Η καθημερινή ζωή αποκτά νόημα μέσω της βίωσης του αρχιτεκτονημένου χώρου, προσφέροντας στον άνθρωπο πλούτο εμπειριών³. Αυτό που πρέπει να γίνει κατανοητό είναι η σημασία της ενεργοποίησης του αισθητηριακού μας συστήματος.

2 **Παπούλιας Χρήστος**, *Υπερτόπος: δύο αρχιτεκτονικές μελέτες*, εκδόσεις Futura, 1999, σελ.155

3 «Υφαίνοντας τη μορφή, το χώρο και το φως, η αρχιτεκτονική μπορεί να ανυψώσει την εμπειρία της καθημερινής ζωής μέσα από ποικίλα φαινόμενα που προκύπτουν από συγκεκριμένες τοποθεσίες, προγράμματα και αρχιτεκτονικές επιλύσεις» **Steven Holl_Juhani Pallasmaa_Alberto Pérez-Gómez**, *Questions of Perception: phenomenology of architecture*, William Stout Publishers, San Francisco, 1994, σελ. 45

«Συνήθως παραβλέπουμε ό, τι μας φαίνεται προφανές. Τούτο σίγουρα συμβαίνει και με τις αισθητηριακές διαστάσεις του κτισμένου μας περιβάλλοντος. Τα σπίτια μας, οι δρόμοι μας, οι πόλεις μας δεν είναι ούτε τα σχέδια, ούτε οι φωτογραφίες, ούτε οι πίνακες ζωγραφικής και οι ταχυδρομικές κάρτες στις οποίες όλα αυτά συχνά ανάγονται, αλλά αποτελούν ένα πλούσιο προϊόν ζύμωσης ήχων και αρωμάτων, υφών και χρωμάτων. Βυθιζόμαστε στις γεύσεις της αστικής ατμόσφαιρας, διασχίζουμε τους ήχους των δρόμων της πόλης, πιέζουμε και σπρώχνουμε και σκαρφαλώνουμε μέσα και έξω από τα κτήρια. Κι όμως, μεγάλο μέρος αυτής της εμπειρίας παραμένει κάτω από την επιφάνεια της συναίσθησης.»⁴

Συγκεκριμένα, για να βιώσουμε τον αστικό χώρο, είναι αναγκαίο να αφηνόμαστε σε ένα αισθητηριακό ταξίδι καθώς διασχίζουμε τα διάφορα μονοπάτια του. Όπως φαίνεται και στα λόγια του Constance Classen, ο αστικός χώρος είναι κάτι ζωντανό που περιμένει να τον αισθανθούμε.

i. Το ανθρώπινο σώμα

Σημαντικό ρόλο στο φάσμα της διαδικασίας της εμπειρικής ανάγνωσης της πόλης, έχει η ενεργή παρουσία του ανθρώπινου σώματος στο χώρο. Οι αισθητηριακές εμπειρίες ολοκληρώνονται μέσω του σώματος, είτε μέσω της σύστασης του σώματος και του ανθρώπινου τρόπου ύπαρξης. Η ψυχαναλυτική θεωρία έχει εισάγει την έννοια της εικόνας του σώματος ή του σχήματος του σώματος σαν το κέντρο της ολοκλήρωσης. « Τα σώματα και οι κινήσεις μας βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση με το περιβάλλον:

⁴ **Classen Constance**, *Sensuous Worlds: Accessing the Invisible Environment*, Athens by Sound, 11th International Archi-tecture Exhibition La Biennale di Venezia, editors: A. Karandinou, C.Achtypi, S. Giamarellos, εκδόσεις Futura, Athens, 2008, σελ. 71

εικ. 2, σελ.19, Woman, Christian Coigny (photographer)

η σχέση του κόσμου και του εαυτού μας επαναπροσδιορίζεται συνεχώς. Η αντίληψη του σώματος και η εικόνα του κόσμου μετατρέπονται σε μια μοναδική υπαρξιακή εμπειρία. Δεν υπάρχει σώμα διαχωρισμένο από τον οικείο του χώρο, και δεν υπάρχει χώρος μη συσχετιζόμενος με την ασυνείδητη εικόνα του ατόμου που τον αντιλαμβάνεται». ⁵ Μάλιστα στα λόγια του φιλοσόφου Merleau Ponty, φαίνεται η άποψη περί σώματος ως κεντρικού στοιχείου στον κόσμο.

«Η θέση του σώματος μας στον κόσμο είναι αντίστοιχη με αυτή την της καρδιάς στον οργανισμό μας. Τον κρατάει ζωντανό και μέσω αυτού δημιουργείται ένα σύστημα.» ⁶

Το σώμα ενεργοποιείται κατά τη διάρκεια της αντιληπτικής διαδικασίας ώστε να παραλάβει τα ερεθίσματα μέσω του αισθητηριακού συστήματος. Η αντιληπτική διαδικασία υπόκειται σε μια έκδηλη υποκειμενικότητα, η οποία εξωτερικεύει το βασικό παράγοντα που καθορίζει την ύπαρξη και την ποιότητα της, το ανθρώπινο σώμα. Η λεγόμενη, σωματικότητα είναι ο βασικός παράγοντας της αντιληπτικής ικανότητας που ξεκινάει από την πρόσληψη της βιωματικής εμπειρίας στο χώρο και στοιχειοθετεί ένα πλαίσιο αλληλεξαρτήσεων μεταξύ υποκειμένων που θέλουν να δώσουν μορφή στο χώρο. ⁷ Φαίνεται πως η σχέση σώματος και αισθήσεων είναι άρρηκτη.

«Παρατηρούμε, αγγίζουμε, ακούμε και μετράμε τον κόσμο με την εμπειρία του σώματος μας. Ο εμπειρικός μας κόσμος οργανώνεται και αρθρώνεται γύρω από το κέντρο του σώματός μας.» ⁸

5 Pallasmaa Juhani, The eyes of the skin/ Architecture and the senses, MD: Academy Editions, London , 1996,σελ.40

6 ο.π. σελ. 41

7 **Σπανάκη Καλλιόπη**, Για την αρχιτεκτονική και το κινούμενο σώμα: η σημασία της κιναισθησης ως μέσο αντίληψης του χώρου, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2014, σελ.16

8 **Maurice Merleau-Ponty**, *Phenomenology of Perception*, Routledge, London, 1992, σελ.203

ii. Η αντίληψη του χώρου μέσω των αισθήσεων

Ο χώρος σύμφωνα με της φαινομενολογικές θεωρήσεις του φιλοσόφου Merleau Ponty, γίνεται αντιληπτός από τον παρατηρητή εξαιτίας του ιδιαίτερου τρόπου που τον βιώνει. Ακόμη και στην πόλη, τα αντιληπτικά μέσα με τα οποία ο παρατηρητής αντιλαμβάνεται το χώρο βασίζονται στην σωματική επαγρύπνηση των ανθρωπίνων αισθήσεων. Το ανθρώπινο σώμα ενεργοποιεί τις αισθήσεις από την στιγμή που εντάσσεται σε ένα χώρο. Υπάρχει ένας αλληλένδετος δεσμός μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου, μέσω του ανθρωπίνου σώματος. Η αντίληψη επιτρέπει τη σφαιρική αναγνώριση των ποιοτήτων του χώρου αλλά δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί εάν απουσιάζει το αντιληπτικό πεδίο του παρατηρητή. Ακόμα και σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η σχέση πνεύματος και υλικής πραγματικότητας βασίζεται στη λειτουργία των αισθήσεων.

«Ο εγκέφαλος προσαρμόζεται και επικοινωνεί με την ύλη μέσω των αισθήσεων.»
Αριστοτέλης

Συγκεκριμένα, η αντίληψη του χώρου αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία που εμπλέκει το σύνολο των αισθήσεων που μεσολαβούν για την επικοινωνία σώματος και χώρου. Η γενική αίσθηση παράγεται από τις συγκεκριμένες ανθρώπινες αισθήσεις που λειτουργούν ως αντιληπτικά συστήματα βάσει των οποίων ο παρατηρητής νιώθει και αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του.

Ο Merleau Ponty μάλιστα αναφέρει τον χώρο ως το θέατρο μιας βιωματικής εμπειρίας που συντίθεται από μια σειρά αντιληπτικών διαδικασιών, οι οποίες καθοδηγούνται από την παρουσία και κίνηση του ανθρώπινου σώματος. Όταν ο άνθρωπος εισέρχεται και καταλαμβάνει έναν δομημένο χώρο, οι αισθήσεις του διεγείρονται από το περιβάλλον, έτσι όπως αυτό έχει διαμορφωθεί. Η ουσία της αρχιτεκτονικής παύει να αφορά αποκλειστικά μόνο την αίσθηση της όρασης, αλλά κρίνεται από τον τρόπο ακριβώς που επιτυγχάνει να κεντρίσει όλες τις αισθήσεις και να γεννήσει συναισθήματα

και τον βιώνει επικαλούμενος συγχρόνως την αφή⁹, την οσμή, την ακοή του, ακόμα και τη γεύση του. Σε ύστερη χρονική στιγμή της θεωρίας περί των αισθήσεων¹⁰, ο αμερικανός ψυχολόγος Gibson ερευνώντας το ζήτημα της κατανομής των αισθήσεων, θεωρεί τις αισθήσεις «ενεργητικές μηχανές αδιάκοπης ανίχνευσης πληροφοριών από το περιβάλλον κι όχι παθητικούς υποδοχείς ερεθισμάτων.» Ορίζει λοιπόν τις αισθήσεις ως αυτόνομα αντιληπτικά συστήματα ικανά να αφομοιώνουν εξωτερικά δεδομένα, χωρίς την παρέμβαση της διανοητικής επεξεργασίας. Γι αυτό αντί για 5 αισθήσεις ο Gibson αναφέρεται σε 5 αισθητηριακά συστήματα¹¹, το οπτικό σύστημα, το ακουστικό

9 Το σώμα λειτουργεί μέσω του δέρματος που αποτελεί την μητέρα των αισθητηριακών οργάνων και κατά την εξελικτική διαδικασία του ανθρώπου λειτουργεί με περισσότερους ειδικευμένους τρόπους λαμβάνοντας τη μορφή των διαφορετικών αισθητηριακών οργάνων. Σύμφωνα με τους Kent C Bloomer and Charles W Moore η «Η εικόνα του σώματός μας καθορίζεται πρωταρχικά από εμπειρίες αφής και προσανατολισμού στην πρώιμη ζωή μας. Οι οπτικές μας εικόνες εξελίσσονται αργότερα και το νόημα τους εξαρτάται από τις πρωταρχικές μας εμπειρίες που αποκτήθηκαν μέσω της αφής». **Pallasmaa Juhani**, *The eyes of the skin/ Architecture and the senses*, MD: Academy Editions, London , 1996, σελ. 40

10 βλ. παράρτημα σελ. 110

11 Διαφορετικά από αυτά που είχε απαριθμήσει ο Edward T. Hall. Σύμφωνα με τον ίδιο, οι αισθήσεις που αποτελούν το αισθητηριακό ανθρώπινο σύστημα είναι πέντε: η οπτική, η ακουστική, η οσφρητική, η απτική, και η γευστική αίσθηση, οι οποίες ενεργοποιούνται αυτόματα με την ύπαρξη του ανθρώπινου σώματος στο χώρο. Ο Edward T. Hall στο βιβλίο του 'Hidden Dimension' υποστηρίζει ότι χωρίζεται σε δύο κατηγορίες, στις αισθήσεις αποστάσεις, όραση, ακοή και όσφρηση, και οι αισθήσεις επαφής, αφή και γεύση. Η καθεμία διαθέτει διαφορετικό βαθμό ευαισθησίας και λειτουργική ιδιότητα. **Hall T. Edward**, *The Hidden Dimension*, Anchor Press, New York, 1969, σελ.

σύστημα, το σύστημα όσφρησης και γεύσης, το βασικό σύστημα προσανατολισμού και το απτικό σύστημα.¹² Βασική διαφοροποίηση είναι η αναφορά του στο σύστημα του προσανατολισμού, κάτι που συνδέεται άμεσα με την δυνατότητα οικειοποίησης ενός χώρου, και στο πλαίσιο αυτής της έρευνας έχει μέγιστη σημασία.

iii. Η αίσθηση του ‘ανήκειν’

Η βίωση του αστικού χώρου ως ‘οικείου’ είναι μια δύσκολη συνθήκη, όταν όμως επιτευχθεί, δημιουργεί μια πιο αληθινή σχέση μεταξύ του ανθρώπου και του κτισμένου περιβάλλοντος. Προκειμένου ο άνθρωπος να νιώσει μια βαθύτερη σύνδεση με το αστικό περιβάλλον πρέπει να οριοθετήσει τον δικό του προσωπικό χώρο μέσα σε αυτό. «Η έννοια του προσωπικού χώρου¹³ έγκειται κυρίως στο ότι το άτομο χαράσσει την προσωπική του επικράτεια, και μπορεί έτσι να αναπτύξει μια αίσθηση ταυτότητας και να εμπλακεί με το περιβάλλον του, υπό το πρίσμα της επικοινωνίας και της αναγνώρισης.»¹⁴

Σε σχέση με τον αστικό χώρο υπάρχουν βασικές ψυχολογικές διεργασίες, των οποίων η λειτουργία είναι βασική προϋπόθεση για να τον βιώνουμε ολοκληρωμένα και να διαμορφώνουμε την αίσθηση του ανήκειν. Σύμφωνα με τον N. Schulz: «Όταν ο άνθρωπος κατοικεί, είναι ταυτόχρονα τοποθετημένος στο χώρο και εκτεθειμένος σε έναν ορισμένο περιβαλλοντικό χαρακτήρα. Οι δύο ψυχολογικές λειτουργίες που εμπλέκονται εδώ, μπορεί να ονομαστούν «προσανατολισμός και ταύτιση».¹⁵ Ο προσανατολισμός

¹² ο.π. σελ.41,42

¹³ Ο προσωπικός χώρος είναι εγγενώς άυλη έννοια, και είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς μας βοηθά στο να προσδιορίζουμε τη θέση μας μέσα στο φυσικό κόσμο. Η έννοια του προσωπικού χώρου συσχετίζεται άμεσα με την αίσθηση του ανήκειν. **Madanipour Ali**, *Public and private spaces of the city*, Routledge, New York, 2003, σελ.34

¹⁴ ο.π.σελ.35

¹⁵ **Noberg-Shulz Christian**, *Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου*, για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής, Φραγκόπουλος Μίλτος (μετάφραση), πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα, 2009, σελ.23

συσχετίζεται άμεσα με την περιβαλλοντική εικόνα¹⁶, η οποία θεωρείται καλή όταν προσφέρει στον άνθρωπο μια σημαντική αίσθηση συναισθηματικής ασφάλειας. Ένας κινούμενος οργανισμός θέλει συνήθως να είναι προσανατολισμένος μέσα στον περίγυρό του. Η ταύτιση από την άλλη πλευρά, είναι αυτή που βοηθά στην αίσθηση του περιβάλλοντος ως οικείου, ως μιας ευχάριστης ατμόσφαιρας. Τάυτιση σημαίνει να συμφιλιωθείς, να γίνεις «φίλος» ενός συγκεκριμένου περιβάλλοντος.¹⁷ Όταν αυτές οι δύο ψυχολογικές λειτουργίες είναι πλήρως ανεπτυγμένες, τότε μπορούμε να κάνουμε λόγο για την αίσθηση του «ανήκειν».¹⁸

Η αίσθηση του ανήκειν είναι κάτι παραπάνω από μία επιφανειακή σωματική αίσθηση, υποδηλώνει μια εσωτερική διεργασία που υπάρχει ως αποτέλεσμα της αντίληψης και της συνείδησης μας. Συνεπώς ο βαθμός στον οποίο αισθανόμαστε αυτό το ‘δέσιμο’, την εγγύτητα με κάθε χώρο καθορίζει την ικανότητα της σύνδεσης ή της επανασύνδεσης μας με αυτόν. Η αίσθηση του ανήκειν θα μπορούσε κάλλιστα να ονομάζεται η έκκτη αίσθηση μας, και είναι πιθανό να είναι η πιο σημαντική αίσθηση για την ύπαρξη μας, την επιβίωση και τη συναισθηματική μας ζωή. Πρόκειται για μια διαισθητική και συναισθητική ικανότητα που φαίνεται να είναι σε μεγάλο βαθμό ασυνείδητη και ενστικτώδης, μέρος της ανθρώπινης σύστασής μας.¹⁹

¹⁶ Κατά τον Kevin Lynch, οι έννοιες του κόμβου, του μονοπατιού, της περιοχής, είναι τα στοιχεία που συγκροτούν μια περιβαλλοντική εικόνα. **Lynch Kevin**, *The Image of the City*, 1918, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1960, σελ.46

¹⁷ «Τα αντικείμενα της ταύτισης είναι συγκεκριμένες περιβαλλοντικές ιδιότητες και η σχέση του ανθρώπου με αυτές συνήθως αναπτύσσεται κατά την παιδική ηλικία. Το παιδί εξοικειώνεται με το περιβάλλον και αναπτύσσει τα αντιληπτικά σχήματα που καθορίζουν όλες τις μελλοντικές του εμπειρίες.» **Noberg-Shulz Christian**, *Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου*, για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής, Φραγκόπουλος Μίλτος (μετάφραση), πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα, 2009, σελ.23

¹⁸ «Το να ανήκεις σε έναν τόπο σημαίνει να αποκτάς ένα υπαρξιακό έρεισμα, με μια συγκεκριμένη καθημερινή έννοια.» **Heidegger Martin**, *Κτίζειν-Κατοικείν-Σκέπτεσθαι*, Ξηροπαϊδης Γιώργος (μετάφραση), εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα, 2009

¹⁹ **Pallasmaa Juhani**, *Space, place and atmosphere: Emotion and peripheral perception in architectural experience*, Lebenswelt: Aesthetics and philosophy of experience, No 4, 2014, σελ. 233

iv. Η κιν-αίσθηση

Μία άλλη αίσθηση που είναι σημαντική για την αντίληψη του χώρου, είναι η αίσθηση μέσω της κίνησης, και ονομάζεται κιναισθήση. Πρόκειται για την δυνατότητα του ανθρώπινου σώματος να αντιλαμβάνεται τον κόσμο μέσω της κίνησης και είναι αναγκαία στη βιωματική διαδικασία. Μέσω της κίνησης το σώμα ξεπερνά τα όρια της παθητικής παρουσίας, συμμετέχοντας ενεργά στο χώρο και αναδεικνύοντας την κρυμμένη υποστασή του. Θεωρείται ότι δεν αποτελεί πάντα μια συνειδητή λειτουργία, καθώς δεν έχει άμεσο αντίκτυπο στον άνθρωπο όπως οι άλλες σωματικές αισθήσεις, ωστόσο μπορεί να τις επηρεάσει στο σύνολο τους και συνεπώς να επηρεάσει ολόκληρη την χωρική εμπειρία.²⁰

Η λειτουργία αυτή επιτυγχάνεται μόνο όταν το σώμα βρίσκεται σε κίνηση, καθώς μόνο τότε αλληλεπιδρά με το χώρο.²¹ Συνεπώς η κίνηση είναι το μέσο αλληλεπίδρασης που παίζει το ρόλο του διαμεσολαβητή. Μόνο όταν το σώμα κινείται, όταν μεταβάλλει την εκάστοτε κινητική του κατάσταση, όταν κάθε επόμενη κίνηση του έχει σημείο αναφοράς την προηγούμενη, μπορεί να αντιληφθεί το χώρο και τα γεγονότα μέσα σε αυτόν.²²

20 **Σπανάκη Καλλιόπη**, *Για την αρχιτεκτονική και το κινούμενο σώμα: η σημασία της κιναισθήσης ως μέσο αντίληψης του χώρου*, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2014, σελ.15

21 Η σημασία της κιναισθήσης εξηγείται από το γεγονός ότι τα αισθητήρια όργανα της βρίσκονται μέσα στο σώμα, σε αντίθεση με τις άλλες πέντε αισθήσεις μας των οποίων τα αισθητήρια όργανα βρίσκονται στην επιφάνεια του σώματος. Η αισθητήρες της κιναισθήσης βρίσκονται στους μύες, τους τέντωνα, και τις αρθρώσεις και μας δίνουν πληροφορίες για την θέση και κίνηση του σώματος και των μερών του. Η κιναισθήση είναι αυτή που επιβεβαιώνει τη φυσική αίσθηση του σώματος και την παρουσία του στο χώρο. **Γιαννούδης Σωκράτης**, *Η κινητική και αλληλεπιδραστική αρχιτεκτονική ως μέσο υποβολής κιναισθητικών εμπειριών*, Αύγουστος, 2006

22 **Σπανάκη Καλλιόπη**, *Για την αρχιτεκτονική και το κινούμενο σώμα: η σημασία της κιναισθήσης ως μέσο αντίληψης του χώρου*, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2014,σελ.16

«Κατά τη διάρκεια της κίνησης το σώμα μας παραμένει οπτικά ακίνητο, ενώ η μετατόπιση των πραγμάτων γύρω μας είναι αυτή που επιβεβαιώνει στα μάτια μας την κιναισθησιακή πληροφορία της μετακίνησης»

Rudolf Arnheim

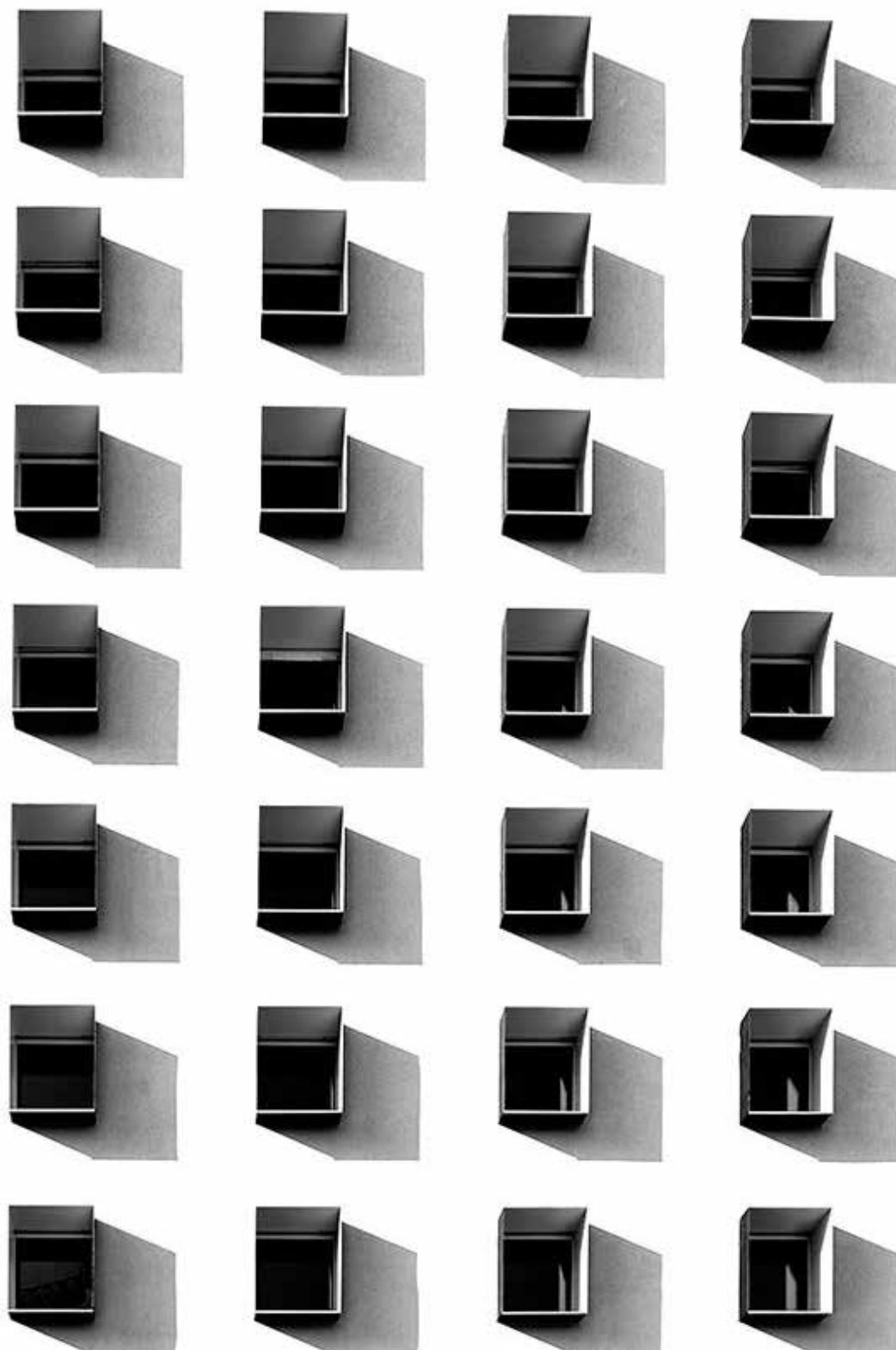

1.2 Προσεγγίζοντας την έννοια της ατμόσφαιρας

Ο άνθρωπος βιώνοντας τον αστικό χώρο με όλες του τις αισθήσεις αρχίζει κ παρατηρεί, ακαθόριστα ποιοτικά χαρακτηριστικά στο χώρο τα οποία συγκρατούν το βλέμμα του και του προκαλούν διάφορα συναισθήματα. Το σύνολο αυτών των χαρακτηριστικών και τη διαφορετική αίσθηση που αποπνέουν, αποδίδει η έννοια της ατμόσφαιρας.

Πράγματι, η έννοια αυτή, παραμένει εως σήμερα για την αρχιτεκτονική αρκετά απροσδιόριστη. Πολλοί θεωρητικοί και αρχιτέκτονες έχουν προσπαθήσει να την προσεγγίσουν, δίνοντας ο καθένας μία δική του οπτική γωνία. Οι περισσότεροι από αυτούς, την έχουν αναγνωρίσει στην αρχιτεκτονική τους θεωρία

και πρακτική, ως κεντρικό εργαλείο σχεδιασμού, και την καθιστούν υπεύθυνη για τις χωρικές ποιότητες που εμφανίζει ένας χώρος. Μάλιστα ορίζουν την ίδια την αρχιτεκτονική μέσα από το πρίσμα της.²³ Κατ' αυτόν τον τρόπο μιλώντας για ατμοσφαιρικούς χώρους θα εννοούμε νοηματοδοτημένους χώρους, πλούσιους σε περιεχόμενο, που φέρουν μια αρχιτεκτονική ποιότητα.

23 «Ο θεατής του σχεδίου πρέπει να βιώσει κάτι από την ατμόσφαιρα του κτηρίου. Τα σχέδια είναι εξομοιωτές ατμόσφαιρας και ακόμα και οι πιο αφηρημένες γραμμές παράγουν αισθαντικά και απρόβλεπτα αποτελέσματα. Τα ατμοσφαιρικά αποτελέσματα δεν μπορούν να αποφευχθούν. Διαπερνούν την αρχιτεκτονική. Η αρχιτεκτονική ορίζεται από την ατμόσφαιρα.»

«Η ατμόσφαιρα ενός κτηρίου φαίνεται να παράγεται από την φυσική του μορφή. Είναι ένα είδος αισθαντικής εκπομπής ήχου, φωτός, ζέστης, μυρωδιάς και υγρασίας: ένα στροβιλίζον κλίμα με απροσδιόριστα αποτελέσματα που παράγεται από ένα στατικό αντικείμενο. Να κατασκευάζεις ένα κτήριο σημαίνει να κατασκευάζεις μία τέτοια ατμόσφαιρα. Η ατμόσφαιρα θα μπορούσε ακόμα και να είναι ο κεντρικός αντικειμενικός σκοπός του αρχιτέκτονα. Τελικά, είναι το κλίμα των εφήμερων αποτελεσμάτων -και όχι το κτήριο- που περιτυλίγει τον κάτοικο. Να εισέρχεσαι σε ένα αρχιτεκτόνημα σημαίνει να εισέρχεσαι σε μία ατμόσφαιρα. Αυτό που βιώνεται είναι η ατμόσφαιρα και όχι το αντικείμενο ως τέτοιο.» **Wigley Mark**, *Architecture of Atmosphere*, Daidalos, τευχ.68, 1998, σελ.18-27

ΕΙΚ. 4, σελ.28-29,Κινούμενο τρένο
ΕΙΚ. 5, σελ.30, La ruche, Jegeor (photographer)

«Η ατμόσφαιρα είναι ενδιαφέρων όρος, γιατί ενώ μιλά για κάτι που είναι κατεξοχήν φυσικό (η ατμόσφαιρα καλύπτει τη γεώσφαιρα), σημασιοδοτεί κάτι που είναι πολύ πέραν αυτού. Στην ουσία μιλάει για τη νοηματοδότηση του χώρου. Ο συγκερασμός των αισθήσεων, των εντυπώσεων, της εμπειρίας παράγει ένα είδος νοήματος. Έτσι, ατμόσφαιρα θα έλεγε κανείς ότι είναι ο νοηματοδοτημένος χώρος. Όταν μιλάμε για ατμόσφαιρα, είναι σαν να λέμε ότι ο χώρος ποτέ δεν είναι κενός, πάντα είναι πλήρης - και εν τέλει είναι πλήρης νοήματος, είναι εξ ορισμού νοηματοδοτημένος, αλλιώς δεν θα μπορούσαμε ούτε και να τον αντιληφθούμε.»²⁴

Σύμφωνα με τον Ζήση Κοτιώνη, η ατμόσφαιρα υποδηλώνει την πληρότητα ενός χώρου, μία πληρότητα που περιλαμβάνει πλήθος νοημάτων και προκύπτει από τον συγκερασμό πολλών παραγόντων που αποδίδουν τον τελικό χαρακτήρα αυτών των χώρων.

i. Η ατμόσφαιρα διαμορφωμένη στο αστικό σκηνικό

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί πως η έννοια της ατμόσφαιρας συνηθίζεται να μελετάται σε κτίρια και εσωτερικούς κυρίως χώρους και αυτό συμβαίνει γιατί είναι πιο δύσκολο να προσδιορισθεί σε δημόσιους χώρους και ιδίως σε αστικούς, καθώς ο χαρακτήρας τους συντίθεται από πολλαπλούς παράγοντες με αποτέλεσμα να είναι πολύπλοκος και πολυσύνθετος. Ωστόσο, η αρχιτεκτονική δεν είναι παρά ένα σκηνικό που παράγει μια αισθαντική ατμόσφαιρα. Η ατμόσφαιρα βρίσκεται παντού, μπορεί να βρεθεί ακόμη και σε φαινομενικά ασήμαντα πράγματα.²⁵ Δεν βρίσκεται μόνο μέσα σε έναν

24 **Κοτιώνης Ζήσης**, *Συνέντευξη στους Athens by sound*, 11th International Architecture Exhibition La Biennale di Venezia, eds. A. Karandinou, C. Achtypi, S. Giamarellos, εκδόσεις Futura, Athens, 2008, σελ. 95-98

25 Ο Gottfried Semper επέμενε πως η «αληθινή ατμόσφαιρα» της αρχιτεκτονικής είναι «το θάμπος των κεριών του καρναβαλιού».

ορισμένο χώρο, που ορίζεται από ένα κέλυφος, αλλά η ίδια ορίζει χώρο. Συγκεκριμένα χαρακτηριστικά δημιουργούν μία συνολική αίσθηση, αποπνέοντας μια ενότητα, είτε πρόκειται για εσωτερικό χώρο, είτε για εξωτερικό, όποια και να είναι αυτά.²⁶ Η ατμόσφαιρα βρίσκεται μέσα σε ένα κτίριο αλλά και έξω, γύρω από αυτό. Μπορεί κανείς να βιώνει αλληπάλληλες ατμόσφαιρες, και αυτό έχει κάτι το εξαιρετικό.²⁷

ii. Ο τρόπος αντίληψης της ατμόσφαιρας

Ο άνθρωπος έχει την ικανότητα να αντιλαμβάνεται πολυ-αισθητηριακά το περιβάλλον του και τους παράγοντες που το συνιστούν σαν μια ολότητα, σαν μια συνολική ατμόσφαιρα ή διάθεση. Το ίδιο συμβαίνει και για το αστικό σκηνικό.²⁸ Η ατμόσφαιρα ενός τόπου, του προσδίδει τον μοναδικό αντιληπτικό χαρακτήρα του και την ταυτότητά του. Ο Dewey εξηγεί αυτό τον ενοποιητικό χαρακτήρα σαν μια συγκεκριμένη ιδιότητα:

26 Το κτήριο φαινομενικά σχηματοποιείται από την ατμόσφαιρα και όχι το αντίστροφο. Η ατμόσφαιρα καταλαμβάνει τον χώρο μεταξύ ενός κτιρίου και του πλαισίου του. Η μάλλον ορίζει αυτόν τον χώρο. Αφού το φυσικό πλαίσιο έχει το δικό του περιβάλλον, το κτήριο είναι ένα είδος μηχανισμού για την παραγωγή μίας συγκεκριμένης ατμόσφαιρας εντός μίας άλλης. Να εισέρχεσαι σε αυτό σημαίνει να περνάς από μία ατμόσφαιρα σε μία άλλη. Η αρχιτεκτονική ανευρίσκεται στην σχέση μεταξύ ατμοσφαιρών, στο παιχνίδι μεταξύ μικροκλιμάτων. Η συνάντηση αυτών των φαινομενικά εφήμερων ατμοσφαιρών μπορεί να είναι τόσο στιβαρή όσο οποιοδήποτε κτήριο. **Wigley Mark**, *Architecture of Atmosphere*, Daidalos, τευχ.68, 1998, σελ.18-27

27 ο.π. σελ. 20

28 «Καθώς γνωρίζουμε μια πόλη αντιλαμβανόμαστε όλο το χαρακτήρα της, χωρίς να έχουμε συνειδητά αναλύσει κανένα από τα αμέτρητα υλικά, γεωμετρικά ή μετρικά χαρακτηριστικά της.» **Pallasmaa Juhani**, *Space, place and atmosphere. Emotion and peripheral perception in architectural experience*, Lebenswelt: Aesthetics and philosophy of experience, No 4, 2014, σελ.232

«Κάθε εμπειρία έχει μια ενότητα η οποία της δίνει όνομα, την περιγράφει. Η ύπαρξη αυτής της ενότητας αποτελείται από μια κυρίαρχη ποιότητα η οποία διαποτίζει ολόκληρη την εμπειρία παρά την ποικιλία των συστατικών της μερών. Κατανοούμε λοιπόν πως αυτή η **‘κυρίαρχη ποιότητα’** είναι αυτή που καθορίζει την καταγραφή της εμπειρίας στο αντιληπτικό μας πεδίο και κατ’ επέκταση επιδρά στο συναισθηματικό μας κόσμο.»²⁹

εικ. 6, σελ.34, Exhibition ‘Sensing Spaces’, Installation

εικ. 7, σελ. 37, Perceptual Lightness: Tokyjin Yoshioka, Installation Mori Art Museum, 2010

εικ. 8, σελ. 38, Catwalk Fendi

εικ. 9, σελ. 42 σχεδιάζοντας την κίνηση

Η ατμόσφαιρα λοιπόν δεν μπορεί να είναι κάτι στατικό, απόλυτα μετρήσιμο και ελεγχόμενο ούτε η επιρροή που ασκεί στον άνθρωπο. Αποτελεί μια δυναμική σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος.

«Παραδόξως αντιλαμβανόμαστε την ατμόσφαιρα πριν αναγνωρίσουμε τις λεπτομέρειές της ή την κατανοήσουμε διανοητικά. Στην πραγματικότητα μπορεί να μας είναι εξαιρετικά δύσκολο να προσδιορίσουμε τα χαρακτηριστικά μιας κατάστασης, ωστόσο έχουμε μια συνολική εικόνα της, μια συναισθηματική τάση και μια έντονη ανάμνησή της.»³⁰

iii. Συσχετισμός ατμόσφαιρας και συναισθημάτων

Είναι πολύ σημαντικό για τον αστικό χώρο να σταθούμε στην έννοια την ατμόσφαιρας, καθώς τα νοήματα που βρίσκουμε σε ατμοσφαιρικούς χώρους μπορούν να γίνουν άμεσα αντιληπτά από τον καθένα. Οι χώροι που διακατέχονται από αυτήν, επηρεάζουν άμεσα τη διάθεση του ανθρώπου, προκαλώντας πολλαπλά συναισθήματα, τα οποία εξαρτώνται βέβαια από τις διάφορες χωρικές ποιοτικές παραμέτρους. Ο Ελβετός αρχιτέκτονας Peter Zumthor έχει χαρακτηριστικά μιλήσει για την ατμόσφαιρα ως το μέσο που προκαλεί συγκινήσεις.³¹

«Ποιότητα στην αρχιτεκτονική είναι για μένα αυτό που έχει ένα κτίριο και καταφέρνει να σε συγκινήσει. Τι είναι αυτό που καταφέρνει να με συγκινήσει; Πώς μπορώ να το βάλω στα έργα μου; πώς γίνεται να σχεδιάζει κανείς πράγματα με μια τόσο όμορφα φυσική παρουσία, πράγματα που σε συγκινούν κάθε φορά. Μια λέξη για αυτό είναι η ατμόσφαιρα.»³²

30 ο.π. 233

31 Λεξικό Συνωνύμων Μπαμπινιώτης, συγκίνηση = ψυχική διέγερση, πρόκληση έντονου συναισθήματος

32 **Zumthor Peter**, *Atmospheres/ Architectural Environments- Surrounding Objects*, Birkhauser, Switzerland, 2006, σελ.10

Έχουμε παραδοσιακά υποτιμήσει τους ρόλους και τις γνωστικές ικανότητες των συναισθημάτων συγκριτικά με την πνευματική και την λεκτική μας νόηση. Ωστόσο, οι συναισθηματικές αντιδράσεις είναι συχνά οι πιο ολοκληρωμένες και συνθετικές κρίσεις που μπορούμε να παράγουμε, ακόμα και αν δεν είμαστε πάντα σε θέση να προσδιορίσουμε τα συστατικά μέρη αυτών των αξιολογήσεων.³³ Σπουδαίοι αρχιτέκτονες αναγνωρίζουν τη σημασία του συναισθήματος στην επίλυση αρχιτεκτονικών προβλημάτων, όπως ο Alvaro Siza:

«Θα πρέπει να αισθάνεστε τι κάνετε, και να μην είστε τόσο λογικοί και απόλυτοι, σαν να πρόκειται για την επίλυση κάποιου προβλήματος, γιατί το συναίσθημα είναι πολύ σημαντικό. Χωρίς αυτό, κάτι λείπει.»

33 **Pallasmaa Juhani**, *Space, place and atmosphere. Emotion and peripheral perception in architectural experience*, Lebenswelt: Aesthetics and philosophy of experience, No 4, 2014, σελ. 237

Σε αυτήν την κατεύθυνση, ο σύγχρονος φιλόσοφος Mark Johnson, αποδίδει στα συναισθήματα καθοριστικό ρόλο στον τρόπο σκέψης: «Δεν υπάρχει νόηση, χωρίς συναίσθημα, ακόμα κι αν αγνοούμε συχνά τις συναισθηματικές πτυχές της σκέψης μας». Κατά την άποψή του, τα συναισθήματα είναι η πηγή του αρχέγονου νοήματος. Ο ίδιος επισημαίνει ότι «τα συναισθήματα είναι οι διεργασίες αλληλεπίδρασης μεταξύ οργανισμού και περιβάλλοντος», και εισηγείται περαιτέρω ότι οι καταστάσεις είναι ο τύπος των συναισθημάτων.³⁴

Ωστόσο τα συναισθήματα, λόγω της καθαρά υποκειμενικής φύσης τους, δεν είναι μια παράμετρος που μπορεί εύκολα να καθοριστεί κατά τη συνθετική διαδικασία. Κάθε άνθρωπος ανταποκρίνεται συναισθηματικά με διαφορετικό τρόπο σε ένα δεδομένο περιβάλλον, με βάση τα δικά του βιώματα και τις προσωπικές του αναμνήσεις. Ο τρόπος όμως που τα συναισθήματα προκαλούνται είναι καθολικός. Οι παράμετροι που καθορίζουν την πρόκληση ενός συναισθήματος, είναι το ερέθισμα και το κίνητρο/ενδιαφέρον του ατόμου. Αυτές οι δυο παράμετροι περνώντας από μια διαδικασία προσωπικής αξιολόγησης βάσει βιωμάτων, προτιμήσεων και προσδοκιών προκαλούν το συναίσθημα.³⁵

34 ο.π. σελ.237

35 **Droog Simon, Devries Paul**, *Emotion in architecture: the experience of the user*, Explore Lab4 , 2009, σελ.12

1.3 Η περιπλάνηση ως μέσο ανάγνωσης του αστικού χώρου

Μέσω της μελέτης των απόψεων σχετικά με την αισθητηριακή εμπειρία, διακρίναμε ως αναπόσπαστο κομμάτι της την αντίληψη του χώρου μέσω της κίνησης. Η κίνηση αποτελεί την φυσική συνέχεια και ωρίμανση της όρασης. Δεν αποτελεί μια τυχαία σωματική αντανάκλαστική ενέργεια, αλλά συνοδεύεται πάντα από ένα συγκεκριμένο σκηνικό υπόβαθρο, οι ρίζες του οποίου βρίσκονται στην περιοχή της συνείδησης. «Το υπόβαθρο της κίνησης δεν είναι μια αναπαράσταση που σχετίζεται ή συνδέεται εξωτερικά με την κίνηση αλλά είναι έμφυτο σε αυτή, την εμπνέει και την υποστηρίζει κάθε στιγμή. Η βουτιά στη δράση είναι από την πλευρά του υποκειμένου ένας αρχετυπικός τρόπος ώστε να σχετίζεται με το αντικείμενο και βρίσκεται στην ίδια βάση με την αντίληψη».³⁶

ι.Η έννοια της κίνησης στον αστικό χώρο

Συνεπώς και η αντίληψη του αστικού χώρου είναι αλληλλένδετη με την έννοια της κίνησης. Ο Steven Holl αναφέρει: «στην πόλη η αντίληψη μας σχηματίζεται από μία σειρά επικαλυπτόμενων οπτικών απόψεων οι οποίες ξεδιπλώνονται ανάλογα με την οπτική γωνία και την ταχύτητα κίνησης μας. Μπορούμε να αναλύσουμε την κίνησή μας κατά μήκος ενός συγκεκριμένου μονοπατιού με δεδομένη ταχύτητα, ωστόσο δεν μπορούμε να απαριθμήσουμε όλες τις πιθανές οπτικές. Επιπρόσθετα, καμία οπτική ενός κτιρίου ή ενός αστικού χώρου δεν μπορεί να είναι ολοκληρωμένη εφόσον η αντίληψη ενός κτισμένου αντικειμένου μεταβάλλεται από τη σχέση του με τα παρακείμενα κενά, πλήρη, τον ουρανό και το δρόμο.»³⁷

Μελετώντας την κίνηση στον αστικό χώρο και τον τρόπο που επηρεάζει την αντιληπτική διαδικασία του ανθρώπου, η μελέτη στράφηκε στην πορεία στην αναζήτηση των όρων: περιπλανητής/ περιπλάνηση.

36 **Maurice Merleau Ponty**, *Phenomenology of Perception*, μτφρ: Smith Colin, Routledge, Λονδίνο: 2002, σελ.127

37 **Steven Holl_Juhani Pallasmaa_Alberto Pérez-Gómez**, *Questions of Perception: phenomenology of architecture*, William Stout Publishers, San Francisco, 1994, σελ.48

Θεωρήθηκε πως αυτοί οι όροι θα συνέβαλλαν στη συγκεκριμενοποίηση του προφίλ του υποκειμένου στο οποίο αποσκοπεί η συγκεκριμένη μελέτη.

Μέσα από την σκιαγράφηση των ορισμών της περιπλάνησης και του περιπλανητή, η έννοια του περιπλανητή είναι αυτή που εκφράζει τον σύγχρονο άνθρωπο που καλείται να αναγνώσει το αστικό περιβάλλον και τον εν δυνάμει χρήστη των νέων τύπων αστικού χώρου που προτείνονται. Έτσι λοιπόν γίνεται μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού του όρου, ιδωμένη μ' έναν πιο σύγχρονο τρόπο και βασιζόμενη στις ανάγκες και επιθυμίες του σημερινού ανθρώπου.

Ο σύγχρονος περιπλανητής δεν είναι κάποιο είδος *δάνδη ή αργόσχολου όπως ο παρισινός flâneur*.³⁸ Αντίθετα οι ρυθμοί της καθημερινότητας του είναι τόσο ταχείς που δεν του αφήνουν περιθώρια να παρατηρήσει, να χαλαρώσει, να σκεφτεί. Οι διαδρομές του στην πόλη γίνονται συνήθως με κάποιο συγκεκριμένο προορισμό. Ωστόσο, έχει ανάγκη περισσότερο από κάθε άλλη εποχή να έρθει κοντά με το αστικό σκηνικό, να αποκτήσει περισσότερες ευκαιρίες για να το βιώσει και να το επανερμηνεύσει. Έτσι λοιπόν είναι ο κάθε άνθρωπος που κινείται στο δημόσιο χώρο, είτε είναι κάτοικος, είτε επισκέπτης. Παρατηρεί το αστικό σκηνικό, άλλες φορές λιγότερο και άλλες περισσότερο. Άλλοτε παραμένει αποκομμένος από τα γεγονότα και άλλοτε συμμετέχει. Συνήθως είναι νωθρός και σκεπτικός όμως ταυτόχρονα ανοιχτός σε κάθε νέο ερέθισμα, με μια λανθάνουσα τάση για εξερεύνηση, περιπέτεια, έκπληξη. Η κίνησή του επηρεάζεται από εξωτερικούς παράγοντες- τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της πόλης (ερεθίσματα) και ψυχολογικές συνιστώσες που συντελούν στην μη προβλέψιμη συνέχιση της πορείας του.

«*Το πραγματικό ταξίδι της ανακάλυψης δεν περιλαμβάνει το να ψάχνει κανείς για νέα τοπία, αλλά το να έχει νέα μάτια*» *Marcel Proust*

38 βλ.παράρτημα σελ.112

ii. Η σημασία της περιπλάνησης για τον αρχιτέκτονα

Στοχεύοντας στον ορισμό μιας νέας μεθοδολογίας για την πόλη, το πρώτο βήμα είναι η καταγραφή της αστικής εμπειρίας από τα μάτια του αρχιτέκτονα. Σαν σύγχρονος περιπλανητής, πραγματοποιεί περιπάτους στην πόλη με σκοπό να νιώσει τον παλμό και την ατμόσφαιρά της με όλες του τις αισθήσεις. Η περιπλάνηση τον φέρνει πιο κοντά στην πραγματική υπόσταση της πόλης. Η κλίμακα, οι λεπτομέρειες, οι υφές και οι αντιθέσεις της βιώνονται μέσω του σώματός του. Η περιπλάνηση παρόλο που αποτελεί ένα προσωπικό βίωμα μπορεί ταυτόχρονα να θεωρηθεί και μια «αντικειμενική μέθοδος αστικής εξερεύνησης».³⁹

«Αντιμετωπίζω την πόλη με το σώμα μου, τα πόδια μου μετράνε το μήκος της στοάς και το πλάτος της πλατείας, το βλέμμα μου προβάλλει το σώμα μου στην όψη του καθεδρικού ναού, όπου περιπλανιέται πάνω από τα καλούπια τα περιγράμματα, ανιχνεύοντας το μέγεθος των εσοχών και των προεξοχών, το βάρος μου έρχεται αντιμέτωπο με τη μάζα της πόρτας του καθεδρικού ναού, και το χέρι μου πιάνει το πόμολο καθώς εισέρχομαι στο σκοτεινό κενό. Αποκτώ μια εμπειρία στη πόλη και η πόλη υπάρχει μέσα από την ενσωματωμένη εμπειρία μου. Η πόλη και το σώμα μου αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλλοκαθορίζονται. Κατοικώ στη πόλη και η πόλη ζεί μέσα μου.»⁴⁰

39 «Ο αστικός χώρος είναι ιδωμένος ως αντικειμενικό συναισθηματικό πεδίο, παρά απλώς ως υποκειμενικό υποσυνείδητο.» **Careri Francesco**, *Land&ScapeSeries: Walkscapes*, σελ. 90

40 **Pallasmaa Juhani**, *The eyes of the skin/ Architecture and the senses*, MD: Academy Editions, London, 1996, σελ. 40

‘Ο ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ’_ **ΣΤΑΔΙΟ Β**

Στο πρώτο κεφάλαιο μελετήθηκε ο τρόπος με τον οποίο ο άνθρωπος προσεγγίζει τον αστικό χώρο και συνδιαλέγεται μαζί του. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα αναλυθεί αρχικά **(Φάση 1^η)** ο τρόπος με τον οποίο ο αρχιτέκτονας εντοπίζει εμπειρικά τα σημεία στον αστικό χώρο και στη συνέχεια **(Φάση 2^η)** μέσω μίας διαδικασίας αποκωδικοποίησης της εμπειρικής καταγραφής καθορίζει το ρόλο, την ένταση και το συναίσθημα που θα διαδραματίσει κάθε σημείο.

Φάση 1^η : Ο εμπειρικός εντοπισμός

Συγκεκριμένα στην πρώτη φάση που την ονομάζουμε **‘εμπειρικό εντοπισμό’**, ο αρχιτέκτονας μέσω της βιωματικής του εμπειρίας στο χώρο εντοπίζει τις **‘ολότητες’** με έντονη δυναμική, την κυρίαρχη ποιότητα που τις χαρακτηρίζει και το κυρίαρχο συναίσθημα που αυτή του προκαλεί.

Προς αυτή την κατεύθυνση, δίνεται αρχικά έμφαση στην αίσθηση του **‘ανήκειν’ και της ατμόσφαιρας**, ως καθοριστικών παραγόντων για τον εντοπισμό των κάποιων σημείων στο χώρο που δίνουν την αίσθηση ολότητας στον περιπλανητή.

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στην **‘κυρίαρχη ποιότητα’** κάθε σημείου ως μια έννοια που προσδιόριζει την ατμόσφαιρα του και του προσδίδει συγκεκριμένη ταυτότητα. Το **‘κυρίαρχο συναίσθημα’** αναλύεται ως το φυσικό επακόλουθο της αναγνώρισης της ατμόσφαιρας του σημείου.

1.1 Εντοπισμός 'ολοτήτων' με έντονο χαρακτήρα στον αστικό χώρο

Τα σημεία επέμβασης πρέπει αφενός να ευνοούν το αίσθημα του 'ανήκειν' στον περιπλανητή και αφετέρου να χαρακτηρίζονται από την έντονη ατμόσφαιρά τους. Μεταφράζοντας αυτές τις παραμέτρους στο χώρο αντιλαμβανόμαστε από τη μία πλευρά πως το ανήκειν συνεπάγεται την ασφάλεια και την οικειότητα που θέλουμε να νιώσει ο χρήστης και η ατμόσφαιρα συνεπάγεται την απελευθέρωση διαφορετικών συναισθημάτων, που μέχρι τώρα ο χρήστης αγνοούσε ότι μπορεί να βιώσει στον αστικό χώρο. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να εντοπιστούν 'ολότητες' χώρου όπως αυτές ορίστηκαν στο πρώτο στάδιο, αυτό της εμπειρικής ανάγνωσης.

ι. Η αίσθηση του ανήκειν και η ατμόσφαιρα ως παράμετροι εντοπισμού των σημείων

Όπως προαναφέρθηκε η αίσθηση του 'ανήκειν', η οποία αποτελεί αποτέλεσμα της αντίληψης και της συνείδησης, μας είναι μια βασική παράμετρος για τον εντοπισμό των σημείων. Ο χαρακτήρας των σημείων επέμβασης πρέπει να δίνει τη δυνατότητα στον περιπλανητή να αναπτύσσει αυτή την αίσθηση. Θα πρέπει τα σημεία που θα επιλεγούν εκτός από την ξεχωριστή τους ατμόσφαιρα, να προσφέρουν ένα αίσθημα εγγύτητας στον χρήστη και τη δυνατότητα ταύτισης.¹ Η έντονη επιρροή που του ασκούν γίνεται αντιληπτή με έναν απροσδιόριστο, συναισθητικό τρόπο που είναι δύσκολο να συγκεκριμενοποιηθεί

1 Αυτές οι αναζητήσεις για την αίσθηση του οικείου και του εσωτερικού θα μπορούσαν να συσχετισθούν με τις αναζητήσεις του παρισινού flâneur σαν μια αρχέγονη αναζήτηση της ευχαρίστησης και της οριοθέτησης του προσωπικού μας χώρου στην πόλη. Ο πλάνης, αυτός ο ειδήμονας των κατωφλιών, βρίσκεται στο Παρίσι, την πλέον φαντασμαγορική μητρόπολη του 19ου αιώνα, κάποιους ιδιαίτερους χώρους που τους νιώθει σαν "το σπίτι του". Με τον flâneur να «ανακαλύπτει» την πόλη στα σοκάκια και τις στοές τις βιώνοντας το δημόσιο χώρο σαν εσωτερικό, προσδιορίζεται για πρώτη φορά η έννοια της περιπλάνησης. **Λάζου Χριστίνα, Νικολαΐδου Αλεξάνδρα, Ραχιώτη Αγγελική, Η διαχρονική επιθυμία της περιπλάνησης_αποτυπώνοντας τα βήματα του flâneur**, ΕΜΠ, 2013, σελ.16

και να εξορθολογιστεί. Η διαφοροποίηση της ατμόσφαιρας² και της αίσθησης του 'ανήκειν' μεταξύ των σημείων αυτών και του υπόλοιπου αστικού ιστού, προτρέπει στη σύλληψη των χώρων αυτών σαν τμήματα της πόλης αποκομμένα, διαχωρισμένα από το εξωτερικό, σαν *κρυμμένους και μυστηριώδεις τόπους*.³ Τα σημεία που θα επιλεγούν πρέπει να δίνουν μια αίσθηση εσωτερικότητας είτε αυτή προκύπτει από υπαρκτά είτε από άυλα όρια. Επίσης πρέπει να δίνουν την αίσθηση του κρυφού και του ξεχωριστού τόπου.

Οι συγκεκριμένες αισθήσεις, 'συνομιλούν' με την ανάγκη του περιπλανητή να οριοθετήσει τον δικό του προσωπικό χώρο μέσα στο αστικό περιβάλλον. Προκειμένου το άτομο να αφεθεί στη βίωση του αστικού χώρου και να ξεπεράσει την επιφανειακή σχέση που έχει μέχρι τώρα αναπτύξει, θα πρέπει να νιώσει ελεύθερο και να ταυτιστεί με αυτό, όπως αναλύθηκε στην πρώτη ενότητα του κεφαλαίου.

2 Ο Mark Wigley περιγράφοντας το ατμοσφαιρικό αναφέρεται: σε εσωτερικές ενότητες μέσα σε εσωτερικές ενότητες, οι οποίες διακρίνονται μεταξύ τους από κατώφλια διαφορετικότητας. **Wigley Mark, Architecture of Atmosphere**, Daidalos, τευχ.68, 1998, σελ.25

3 **Jan Smitheram-Simon Twose, Occupying Atmosphere**, Victoria University Wellington, New Zealand, Conference held at the University of Brighton, 2009, σελ.3

1.2 Αναγνώριση ‘κυρίαρχης ποιότητας’ σε κάθε σημείο

Με στόχο να εντάξουμε την παραμετρο της ατμόσφαιρας στο σχεδιασμό του αστικού χώρου, θεωρούμε πως οι έννοιες που καθορίζουν την ατμόσφαιρα του πρέπει να εντοπίζονται και να προσδιορίζονται. Ο χώρος χαρακτηρίζεται από έννοιες. Θα μπορούσε κανείς αναφερόμενος σε μια πόλη να μιλήσει για έννοιες όπως:

Μνημειακότητα, ερήμωση, ιστορικότητα, κοινωνικότητα, απλότητα, αντίθεση, δραματικότητα, εξωστρέφεια, ροϊκότητα, οικειότητα, γραφικότητα, φυσικότητα, μεσογειακότητα, μεταβατικότητα, ηρεμία, ιδιωτικότητα κ.α.

Η ατμόσφαιρα έχει την ιδιότητα να συγχωνεύει φυσικά, αρχιτεκτονικά, πολιτισμικά και κοινωνικά συστατικά. Από τα συστατικά της μέρη, κάποιο κυριαρχεί εντείνοντας μία έννοια σε κάθε χώρο, μία **‘κυρίαρχη ποιότητα’**. Αυτή η ‘κυρίαρχη ποιότητα’ του χώρου καθορίζει την καταγραφή της εμπειρίας στο αντιληπτικό μας πεδίο. Από κάθε χώρο που επισκεφθήκαμε εντυπώνεται στο μυαλό μας μια έντονη εικόνα, μια σχέση, μια συνολική αίσθηση.⁴

«Κάθε χώρος αποτελεί και μια αφήγηση. Είναι η προσωπική, υποκειμενική ερμηνεία για το πνεύμα του συγκεκριμένου χώρου.»⁵

4 **Pallasmaa Juhani**, *Space, place and atmosphere. Emotion and peripheral perception in architectural experience*, σελ. 233

5 **Παπούλιας Χρήστος**, *Υπερτόπος: δύο αρχιτεκτονικές μελέτες*, εκδόσεις Futura, 1999, σελ.127

εικ. 1, σελ.49, Techtile, Art Installation

εικ. 2, σελ. 50, Tel Aviv, Port Public Space Regeneration

εικ.3, σελ. 52,

1.3 Αναγνώριση 'κυρίαρχης συναισθηματικής τάσης' σε κάθε σημείο

Ταυτόχρονα, αυτό που συμβαίνει βιώνοντας τον χώρο, είναι ένα κυρίαρχο συναίσθημα να καθορίζει την σχέση μας με αυτόν. Στο σημείο αυτό, ο στόχος του αρχιτέκτονα είναι να μεταφράσει την ποιότητα που εντοπίζει σε συναίσθημα. Σαφώς η διαδικασία του να προσδιορίσεις την κυρίαρχη ποιότητα ενός χώρου ενέχει υποκειμενικότητα. Όμως το βασικό στοιχείο στο στάδιο αυτό, είναι η αναγνώριση του συναισθήματος μέσω της ανάγνωσης της ατμόσφαιρας. Θα μπορούσε κανείς αναφερόμενος στις αντίστοιχες έννοιες που εντόπισε στον αστικό χώρο να αναφερθεί σε συναισθήματα- αισθήσεις όπως:

Μνημειακότητα: δέος, Ερήμωση: μοναξιά, Ιστορικότητα: νοσταλγία, Κοινωνικότητα: ένταση, Απλότητα: ηρεμία, Αντίθεση: περιέργεια, Δραματικότητα: ανασφάλεια, Εξωστρέφεια: πρό(σ)κληση, Οικειότητα: ασφάλεια, Γραφικότητα: αναπόληση, Φυσικότητα: γαλήνη, Μεσογειακότητα: ευεξία, Μεταβατικότητα: ανακάλυψη, Ιδιωτικότητα: δισταγμός κ.α

Κάθε χώρος έχει ένα αντίκτυπο στη διάθεση του περιπλανητή, όμως οι σύγχρονοι ρυθμοί ζωής αποστασιοποιούν τον άνθρωπο από τα συναισθήματά του, καθιστώντας τον απλό παρατηρητή γεγονότων, όχι συμμετέχο. Σαφώς, εφόσον τα συναισθήματα παράγονται μέσω των προσωπικών βιωμάτων και αναμνήσεων κάθε ανθρώπου, υπάρχει διακύμανση του αντίκτυπου που έχει η 'κυρίαρχη ποιότητα' του χώρου σε κάθε άτομο. Στα πλαίσια της παρούσας έρευνας θεωρούμε ως αντικειμενικές κάποιες ενστικτώδεις συμπεριφορές, που κατά πλειοψηφία θα υιοθετούσε κάθε άνθρωπος σε συγκεκριμένες περιβαλλοντικές συνθήκες.

Φάση 2^η : Αποκωδικοποίηση του εμπειρικού εντοπισμού

Σε αυτή τη φάση, στοχεύοντας στην διατύπωση σχεδιαστικών προτάσεων με γνώμονα την παράμετρο της ατμόσφαιρας και του συναισθήματος, επιχειρείται η αποκωδικοποίηση του εμπειρικού εντοπισμού που έλαβε χώρα στην πρώτη ενότητα του κεφαλαίου.

«Παρότι η ατμόσφαιρα και η διάθεση μοιάζουν να είναι πρωταρχικές ιδιότητες του περιβάλλοντος και του χώρου, δεν έχουν παρατηρηθεί, αναλυθεί ή θεωρητικοποιηθεί στην αρχιτεκτονική και στον αστικό σχεδιασμό⁶.»

Είναι γεγονός πως ακαδημαϊκά, έχει επιχειρηθεί σε μικρό βαθμό να αναλυθούν οι παράμετροι που καθορίζουν την ατμόσφαιρα, ειδικά στον αστικό χώρο. Εδώ, γίνεται προσπάθεια να δοθεί αντικειμενική χροιά στην έννοια της εμπειρίας, έχοντας όμως επίγνωση της σχετικότητας των όρων με τους οποίους συνδιαλεγόμαστε.

Αρχικά ορίζεται ο τύπος των σημείων επέμβασης ως **‘αστικά εσωτερικά’**, συγκεκριμενοποιώντας πλέον τον εμπειρικό εντοπισμό των σημείων αυτών. Στη συνέχεια η **‘κυρίαρχη ποιότητα’** αποδομείται στα συστατικά της μέρη, τις **‘ποιοτικές παραμέτρους’** οι οποίες αποτελούν και εν δυνάμει ‘σχεδιαστικές’ παραμέτρους. Στο σημείο αυτό θα επιχειρηθεί ο συσχετισμός των παραμέτρων όπως διατυπώθηκαν από τον P.Zumthor στο βιβλίο του Atmospheres, με τα δεδομένα του αστικού χώρου.

Έπειτα μελετώντας τις πρωταρχικές συναισθηματικές ανάγκες του ατόμου σε σχέση με το χώρο, ορίζουμε τέσσερις **‘συναισθηματικές τάσεις’** που θεωρούμε πως μπορούν να επαναπροσδιορίσουν την σχέση

⁶ Pallasmaa Juhani, *Space, place and atmosphere. Emotion and peripheral perception in architectural experience*, σελ. 237

άνθρωπος- αστικό περιβάλλον.

Τέλος, γίνεται προσπάθεια απόδοσης της κάθε συναισθηματικής τάσης σε **χωρικές δομές του αστικού χώρου**. Προκύπτει έτσι, ένας συγκερασμός όλων των χαρακτηριστικών των σημείων σε τέσσερις νοηματικές ενότητες με διαφορετική ταυτότητα.

“Μπορούμε όμως και στην πολεοδομική κλίμακα να αρχίσουμε να διαβάζουμε χωρικές εμπειρίες, μπορούμε να φανταστούμε τί συναισθήματα θα προκαλεί ένας κτιριακός όγκος.”

2.1 Προσδιορισμός του τύπου σημείων επέμβασης βάσει των ‘ολοτήτων’ του αστικού χώρου _ Τα ‘αστικά εσωτερικά’

Τα σημεία που εμπειρικά παρατηρήθηκε πως ενεργοποιούν τις αισθήσεις του ανθρώπου, με τον ευρύ όρο που αυτές ορίστηκαν στο πρώτο κεφάλαιο, είναι κυρίως σημεία δυσεύρετα πλεγμένα στον πολύπλοκο αστικό ιστό. Θα μπορούσαμε να ορίσουμε τους χώρους αυτούς σαν **αστικά εσωτερικά**, όχι με την έννοια του περικλειστού χώρου αλλά υπό το πρίσμα της εσωτερικότητας , της σύνδεσης και της ταύτισης που νιώθει ο περιπλανητής σε αυτούς. Η θεώρηση κάποιων σημείων της πόλης ως ‘αστικών εσωτερικών’, βοηθά στο να γίνουν αντιληπτά υπό το πρίσμα της μικρής κλίμακας. Επίσης η καταγραφή και η παρατήρηση της πόλης γίνεται πλέον σε συγκεκριμένο πλαίσιο και οι παράμετροι που την καθορίζουν καθίστανται πιο διαχειρίσιμοι.

«Τα αστικά εσωτερικά είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους και με τον υπόλοιπο αστικό χώρο μέσα από κατώφλια που αναγνωρίζονται μέσω ατμοσφαιρικών διπόλων όπως : φώς- σκοτάδι, ανοιχτό- κλειστό, θερμό- ψυχρό, θορυβώδες- ήσυχο. Έτο χτισμένο αστικό ύφασμα είναι ιδωμένο σαν χωρικό μοντάζ περιβλημάτων και ανοιγμάτων παρά σαν σχέση μεταξύ κτισμένου και κενού.»⁷

Θα μπορούσε να γίνει ένας διαχωρισμός ανάμεσα στα σημεία που προσδιορίζονται ως αστικά εσωτερικά με την έννοια των φυσικών- υπαρκτών ορίων, όπως προσόψεις, φυτεύσεις, πεζούλια, τείχη, τοίχοι και αυτών που προσδιορίζονται ως αστικά εσωτερικά με την έννοια των άυλων ορίων, όπως ο ήχος, το οπτικό πεδίο, οι μυρωδιές κ.α.

⁷ **Attiwill Suzie** ,*Urban and Interior: techniques for an urban interiorist*, RMIT University, Spurbuchverlag, Baunach, Germany, 2011 ,σελ. 16

Αναζητώντας κανείς τέτοιους τύπους χώρου στην πόλη θα πρέπει να οδηγηθεί στο ενδότερο τμήμα της, μακριά από πολυσύχναστα και κεντρικά σημεία όπου αναμφισβήτητα το περιβάλλον προσφέρει πολλά και πολυσήμαντα ερεθίσματα και πληροφορίες. Οι χώροι αυτοί στοχεύοντας σε μια πιο προσωπική και οικεία σχέση με τον χρήστη πρέπει να γίνονται αντιληπτοί από τον ίδιο σαν 'ολότητες' και όχι σαν ρευστοί χώροι. Προσπαθώντας να σκιαγραφήσουμε κάποια παραδείγματα τέτοιων χωρικών σχηματισμών παραθέτουμε τα εξής:

εικ. 4, σελ. 58, Alphons ter Avest (artist), Amsterdam

- Υπολειμματικά τμήματα δημόσιου χώρου
- Ενδιάμεσους χώρους όπως ημιδημόσιες αυλές
- Ακαλύπτους
- Στοές και δημόσια περάσματα
- Εγκαταλελειμμένα κτίρια
- Ιστορικά τμήματα χώρων (αρχαιολογικούς χώρους, επιχωματώσεις,)

εικ. 5, σελ. 59, Tussen-Ruimte, Amsterdam, 'Between-Space'

εικ. 6, σελ. 60, Itamaraty Palace,
Brasilia, Oscar Niemeyer

εικ. 7, σελ. 63, Louvre, Abu Dhabi
Museum, Atelier Jean Nouvel

«Η ατμόσφαιρα δεν αφορά πλέον όρια, αποκλεισμένες ή περικλειστές περιοχές, εισόδους και εξόδους, αλλά αναφέρεται σε μια υπέρβαση αυτών των σχέσεων: μια διαπραγμάτευση της ευφορίας που προσφέρουν οι ατμοσφαιρικές ιδιότητες που περιτυλίζουν το σώμα, δίνοντας του την αίσθηση της εσωτερικότητας.»¹

¹ Jan Smitheram -Simon Twose, *Occupying Atmosphere*, Victoria University Wellington, New Zealand, Conference held at the University of Brighton, 2009., σελ.3

2.2 Προσδιορισμός των ποιοτικών χαρακτηριστικών των σημείων επέμβασης

Ο προσδιορισμός του χαρακτήρα ενός σημείου, μέσω της προσέγγισης και βίωσης της ατμόσφαιρας, εξαρτάται από την ικανότητα μας να αποκωδικοποιούμε και να μεταφράζουμε τις συγκεκριμένες πληροφορίες που μας δίνει ο εκάστοτε χώρος.

Στο σημείο αυτό γίνεται μια προσπάθεια αποδόμησης της ‘κυρίαρχης ποιότητας’, η οποία καθορίζει την ατμόσφαιρα, στα συστατικά της μέρη, προκειμένου να επαναπροσδιορισθεί πιο έντονη και ‘καθαρή’, στοχεύοντας σε πιο συγκεκριμένα συναισθήματα.

Ο Peter Zumthor στο βιβλίο του *Atmospheres* έχει επιχειρήσει με έναν αβίαστο τρόπο να κατηγοριοποιήσει τις παραμέτρους που θεωρεί πως επηρεάζουν την ατμόσφαιρα του αρχιτεκτονημένου χώρου, όπως εκείνος τις αντιλαμβάνεται και τις εφαρμόζει στα δικά του έργα. Στο αστικό περιβάλλον οι σχέσεις είναι παρόμοιες με έντονο το στοιχείο του χρόνου. Ένα γραμμικό, χωρίς διακλαδώσεις μοντέλο που συγκεντρώνει ενέργεια και δομεί το πριν, το τώρα και το μετά. Εάν η αρχιτεκτονική θέτει ένα σκελετό, ο χρόνος τον μετράει και τον επεξηγεί χωρικά.⁸

Θα επιχειρηθεί παρακάτω ένας συσχετισμός των ποιοτικών παραμέτρων του αρχιτεκτονημένου χώρου με τον αστικό χώρο και την αντιστοίχισή τους σε όρους μιας πόλης. Η αντίληψη του αστικού χώρου σαν “εσωτερικό” είναι μια υποκειμενική θεώρηση, που εν προκειμένω μας βοηθά να επιχειρήσουμε τη σύγκριση και να προχωρήσουμε στην διατύπωση κάποιων αρχών που θα στόχευαν σε μια βιωματική προσέγγιση του αστικού σκηνικού.

8 Steven Holl, Juhani Pallasmaa, Alberto Pérez-Gómez, *Questions of Perception: phenomenology of architecture*, William Stout Publishers, San Francisco, 1994, σελ. 49

ι. Αποδόμηση της ‘κυρίαρχης ποιότητας’ σύμφωνα με τις παραμέτρους των αρχών του Zumthor για την ατμόσφαιρα προσαρμοσμένοι στην πόλη

Το σώμα της αρχιτεκτονικής

«Το κυρίαρχο μυστικό της αρχιτεκτονικής είναι η υλική υπόσταση των πραγμάτων σε ένα αρχιτεκτονικό έργο, το γεγονός ότι συλλέγει διαφορετικά πράγματα στον κόσμο, διαφορετικά υλικά και τα συνδυάζει ώστε να δημιουργήσει έναν χώρο με αισθαντικό αποτέλεσμα. Σαν μια σωματική μάζα, μια μεμβράνη, ένα ύφασμα, ένα είδος καλύμματος, ένα ένδυμα γύρω μου. Ένα σώμα που με περιβάλλει και με αγγίζει.»⁹

Αντίστοιχα και στον αστικό χώρο η υλική υπόστασή του εκφράζεται με ποικίλους τρόπους. Υλικά και αντικείμενα δημιουργούν μια ολότητα στο χώρο παρότι μπορεί να είναι πολύ διαφορετικά μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα είδος σκηνικού που περιβάλλει και εσωκλείει τον περιπλανητή.

9 Zumthor Peter, *Atmospheres/ Architectural Environments- Surrounding Objects*, Birkhauser, Switzerland, 2006, σελ.21,22

Οι υφές της πόλης ως παράμετρος βίωσης της ατμόσφαιρας

«Τα υλικά είναι μη πεπερασμένα στοιχεία. . . Κάθε υλικό μπορεί να πάρει διαφορετική επεξεργασία . . . Υπάρχει μια κριτική εγγύτητα ανάμεσα στα υλικά, η οποία εξαρτάται από τον τύπο του υλικού και το βάρος του.»¹⁰

Οι υφές της πόλης διαβάζονται πρωταρχικά μέσω της όρασής μας. Η όραση αποκαλύπτει αυτό που η αφή ήδη γνωρίζει. Τα μάτια μας βλέπουν απομακρυσμένες επιφάνειες, περιγράμματα και ακμές, και η ασυνείδητη απτική αίσθηση αποφασίζει για την ευχαρίστηση ή την δυσαρέσκεια της εμπειρίας. Το απομακρυσμένο και το κοντινό βιώνονται με την ίδια ένταση και συγχωνεύονται σε μια συνεκτική εμπειρία.¹¹

Διαβάζοντας κανείς τις επιφάνειες της πόλης μπορεί να αποκωδικοποιήσει πολλά πράγματα για την ιστορία της, τους ανθρώπους και την διάθεση τους. Η πολυπλοκότητα και η πολλαπλότητα των επιφανειών, οι υφές, η διαστρωμάτωση, η φθορά αποτελούν έναν πλούσιο καμβά που μπορεί να επηρεάσει τον ψυχισμό του περιπλανητή. Ο χρόνος και οι εμπειρίες των ανθρώπων καταγράφονται πάνω στις επιφάνειες της πόλης.

10 ο.π. σελ.23

11 **Pallasmaa Juhani**, *The eyes of the skin/ Architecture and the senses*, MD: Academy Editions, London, 1996, σελ. 42

Οι ήχοι της πόλης ως παράμετρος βίωσης της ατμόσφαιρας

«Οι εσωτερικοί χώροι είναι σαν μεγάλα μουσικά όργανα, συλλέγουν τον ήχο, τον ισχυροποιούν, τον μεταδίδουν παντού. Αυτό έχει να κάνει με την ιδιαιτερότητα του σχήματος κάθε δωματίου, με τις επιφάνειες των υλικών που περιέχουν, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο τα υλικά έχουν εφαρμοστεί. Ωστόσο οι ήχοι έχουν σημασία και σε μεγάλους χώρους όπως σ' ένα μεγάλο σιδηροδρομικό σταθμό ή στην πλατεία μια πόλης.»¹²

Οι ήχοι της πόλης είναι τόσο πλούσιοι και διαφορετικοί μεταξύ τους, συνήθως όμως η ακουστική αντίληψη συνήθως παραμένει στο φόντο, σαν μια ασυνείδητη εμπειρία.¹³ Ο ήχος ή η απουσία του λειτουργεί σαν εργαλείο κατανόησης της κλίμακας και σαν μέσο προσανατολισμού, εμπλουτίζοντας τη χωρική εμπειρία. Αν φανταζόμασταν την εμπειρία μας στην πόλη χωρίς εικόνες καθοδηγούμενοι μόνο από τους ήχους της, σίγουρα θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε τις διαφορετικές της ποιότητες και να σχηματίσουμε νοητές εικόνες. Οι ήχοι στην πόλη μπορεί να είναι ανθρωπογενείς, μηχανικοί, φυσικοί ή μελωδικοί. Συγκρίνοντας την αίσθηση της ακοής με την αίσθηση της όρασης ο Pallasmaa επισημαίνει: η όραση απομονώνει ενώ ο ήχος ενσωματώνει: η όραση είναι κατευθυντική, ενώ ο ήχος είναι διάχυτος. Η αίσθηση της όρασης υπονοεί εξωτερικότητα, αλλά ο ήχος δημιουργεί μια εμπειρία εσωτερικότητας.¹⁴

Συνειδητοποιούμε λοιπόν την εξέχουσα σημασία του ήχου στην αντίληψη του αστικού χώρου και στη διαμόρφωση της ατμόσφαιρας κάθε σημείου. «Συντελεστής αυτού που ονομάζουμε ατμόσφαιρα εί-ναι προφανώς και ο ήχος, αλλά δεν θα έπρεπε να τον δούμε αποκομμένο. Ο ήχος είναι πάντα ο ήχος κάποιου πράγματος. Υπάρχει πάντα ένα φαινόμενο συναισθησίας: ο ήχος εξυπακούει εικόνα,

12 **Zumthor Peter**, *Atmospheres/ Architectural Environments- Surrounding Objects*, Birkhauser, Switzerland, 2006, σελ.29

13 **Pallasmaa Juhani**, *The eyes of the skin/ Architecture and the senses*, MD: Academy Editions, London, 1996, σελ. 49

14 ο.π.σελ.49

μυρωδιά, αντικείμενα, καταστάσεις. Ως γνωστόν η εμπειρία, ως συναισθητική, δεν κατατέμνεται.»¹⁵

---

15 **Κοτιώνης Ζήσης**, *Συνέντευξη στους Athens by sound*, 11th International Archi-tecture Exhibition La Biennale di Venezia, eds. A. Karandinou, C.Achtypi, S. Giamarelos, εκδόσεις Futura, Athens, 2008, σελ. 97

εικ. 8, σελ. 64, Συν-οικία Πιτάκι,

Imagine the city: Αθήνα

εικ. 9, σελ. 66, Swiss Sound Box, swiss pavilion, Expo 2000, Hanover, Germany

εικ.10, σελ. 67, Gothic quarter Barcelona

εικ. 11, σελ. 68, Συν-οικία Πιτάκι, Imagine the city: Αθήνα

εικ. 12, σελ. 69, Pental Clinic, Hirónaka, Ogawa

Η θερμοκρασία στον αστικό χώρο ως παράμετρος βίωσης της ατμόσφαιρας

«Η θερμοκρασία ενός χώρου έχει να κάνει και με την επίτευξη της κατάλληλης διάθεσης κάτι που μοιάζει με το χόρδισμα ενός μουσικού οργάνου. Επομένως η θερμοκρασία είναι και φυσική και ψυχολογική. Είναι σε ότι βλέπουμε, σε ότι αγγίζουμε, σε ότι αισθανόμαστε»¹⁶

Το δέρμα μας ανιχνεύει τη θερμοκρασία του χώρου με αλάνθαστη ακρίβεια. Η δροσερή και αναζωογονητική σκιά κάτω από ένα δέντρο, ή η αίσθηση ευφορίας και ζεστασιάς σε ένα σημείο που χτυπάει ο ήλιος, μετατρέπονται σε εμπειρίες του χώρου και του τόπου.¹⁷ Η θερμοκρασία σχετίζεται άμεσα με την αίσθηση της αφής. Το αισθητήριο όργανο της αφής είναι το δέρμα μας. Μέσω του δέρματος αντιλαμβανόμαστε τα ερεθίσματα του περιβάλλοντος, όπως και τη θερμοκρασία του.

---

16 **Zumthor Peter**, *Atmospheres/ Architectural Environments- Surrounding Objects*, Birkhauser, Switzerland, 2006, σελ.33

17 **Pallasmaa Juhani**, *The eyes of the skin/ Architecture and the senses*, MD: Academy Editions, London , 1996, σελ.58

Τα αντικείμενα γύρω μας ως παράμετρος βίωσης της ατμόσφαιρας

«Γοητεύομαι από τα πράγματα που κρατούν οι άνθρωποι γύρω τους. Πολλές φορές αυτά τα πράγματα συνυπάρχουν με πολλή στοργή και φροντίδα υποδηλώνοντας πως υπάρχει μια βαθειά σχέση.»¹⁸

Στον αστικό χώρο οι άνθρωποι συγκεντρώνουν αντικείμενα στις αυλές και στα κατώφλια των σπιτιών τους τα οποία υποδηλώνουν την ανθρώπινη παρουσία και δημιουργούν ένα αίσθημα οικειότητας. Περιπλανώμενος κανείς σε σοκάκια γειτονιών θα συναντήσει γλάστρες, ποδήλατα, κρεμασμένα ρούχα, καρέκλες, αυτοσχέδιες κατασκευές, αντικείμενα που αναδεικνύουν μια κρυφή δυναμική. Τα αντικείμενα αυτά αποκαλύπτουν μια τάση των ανθρώπων να οριοθετούν τον προσωπικό τους χώρο και να αφήνουν το στίγμα τους στον δημόσιο χώρο.

---

18 **Zumthor Peter**, *Atmospheres/ Architectural Environments- Surrounding Objects*, Birkhauser, Switzerland, 2006, σελ.35

Η κίνηση ως παράμετρος βίωσης της ατμόσφαιρας

«Η αρχιτεκτονική είναι χωρική τέχνη αλλά είναι επίσης και χρονική, κι αυτό σημαίνει να λαμβάνεται υπ' όψιν ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι κινούνται στο χώρο.»¹⁹

Ο Zumthor θεωρεί την κίνηση σημαντική παράμετρο για τη βίωση της ατμόσφαιρας του χώρου. Ωστόσο η κίνηση όπως αναφέρθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο, είναι βασική προϋπόθεση για να διαβάσουμε τον αστικό χώρο. Η κίνηση δεν προσδιορίζει την ατμόσφαιρα, αλλά η ατμόσφαιρα προσδιορίζεται μέσω της κίνησης. Καθώς κινούμαστε στον αστικό χώρο αποκτούμε μια συνολική αίσθηση γι' αυτόν, τον βιώνουμε ολοκληρωτικά. Είναι σαφές πως η κίνηση εμπεριέχει την παράμετρο του χρόνου, γι' αυτό και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της αστικής εμπειρίας. Καθορίζοντας κανείς την κίνηση στον αστικό χώρο μπορεί να δημιουργήσει πυκνώσεις και αραιώσεις στον ιστό, εντάσεις και αποφορτίσεις στα σημεία, κινητικές η στατικές εμπειρίες στον περιπλανητή.

---

19 ο.π. σελ.41

Τα κατώφλια ως παράμετρος βίωσης της ατμόσφαιρας

«Αυτά τα κατώφλια, οι διασταυρώσεις, η μικρή πόρτα διαφυγής, η σχεδόν ανεπαίσθητη μετάβαση από το μέσα στο έξω, μια απίστευτη αίσθηση του τόπου, ένα συναίσθημα συγκέντρωσης όταν ξαφνικά κάτι μας εσωκλείει, μας περιβάλλει, μας κρατά ενωμένους είτε είμαστε πολλοί η μόνοι.»²⁰

Ο Zumthor δίνει ιδιαίτερη σημασία στην ένταση ανάμεσα στο μέσα και στο έξω σαν μια παράμετρο που επηρεάζει την ατμόσφαιρα ενός χώρου. Η ένταση αυτή αντικατοπτρίζεται στην όψη κάθε κτιρίου, η οποία ως όριο φανερώνει τον συσχετισμό του με το περιβάλλον γύρω του. Αντίστοιχα στον αστικό χώρο αυτά τα όρια που καθορίζουν τη σχέση ανάμεσα στο μέσα και στο έξω· θα μπορούσαν να ονομαστούν ‘κατώφλια’.²¹ Πρόκειται για χώρους μεταβατικούς, για αύλα όρια που όμως σηματοδοτούν το πέρασμα από κάτι σε κάτι άλλο και γεννούν μια εμπειρία ιδιαίτερη. «Με μια έννοια η πόλη είναι γεμάτη κατώφλια που στη ζωή μας διαβήκαμε μία φορά, ή τα διαβαίνουμε ξανά και ξανά, γυρνώντας σαν στο εσωτερικό ενός συνεχούς λαβυρίνθου.»²²

20 ο.π. σελ. 45

21 Όπως αυτά ορίστηκαν με την έννοια του αστικού εσωτερικού, στο στάδιο B/2.1

22 **Σταυρίδης, Σταύρος**, *Προς μια ανθρωπολογία του κατωφλιού*, περιοδικό Ουτοπία, τ. 33, Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1999, σελ. 119

εικ. 13, σελ. 71, Hotel des Archeveques de Lyon, rue Saint-Andre-des-Arts, Eugene Atget.

Μαζί με τις πρώτες φορητές φωτογραφικές μηχανές εμφανίζεται στις αρχές του 19ου αιώνα ο πρώτος επιστήμονας flâneur. Ένας παθιασμένος φωτογράφος, ο Eugene Atget, τριγυρνούσε στην γαλλική πρωτεύουσα το Παρίσι υπό εξαφάνιση όπως το αποκαλούσε. Με τοποθετημένη την βαριά και τεράστια φωτογραφική του μηχανή πάνω σε ένα καρότσι, μαζί με τις γυάλινες φωτογραφικές πλάκες, γυρνούσε στο Παρίσι που άλλαζε υπό τις πιέσεις του βαρόνου Haussmann. Απαθανάτιζε τα μνημεία με την ίδια προσοχή που φωτογράφιζε τις ζωγραφισμένες διαφημίσεις στους τυφλούς τοίχους, τις κούκλες στις βιτρίνες, τις πόρνες, τις προσόψεις, τις αυλές, τους μικροπωλητές αλλά και τους ευγενείς. 15 Κατάφερε να φωτογραφίσει ένα Παρίσι σε σύνολο. Να απαθανάτισει το Παρίσι σαν ένα κλειστό δωμάτιο, να αποκαλύψει αυτό που ο flâneur βιώνει σαν εσωτερικό.

Η κλίμακα ως παράμετρος βίωσης της ατμόσφαιρας

«Η σχέση εγγύτητας και απόστασης. Κάτι που αναφέρεται σε διάφορες πτυχές όπως το μέγεθος, η κλίμακα, η κτιριακή μάζα, οι διαστάσεις, η βαρύτητα σε σχέση με τον άνθρωπο. Πάντα προσπαθώ να δημιουργήσω κτίρια όπου η εσωτερική φόρμα διαφοροποιείται από την εξωτερική.»²³

Η κλίμακα είναι μια βασική παράμετρος καθορισμού της ατμόσφαιρας, τόσο στον αρχιτεκτονημένο χώρο όσο και στον αστικό. Ο Zumthor την αντιλαμβάνεται όχι τόσο σαν μετρική έννοια που συσχετίζεται μόνο με διαστάσεις και αναλογίες αλλά περισσότερο σαν μια πιο σωματική έννοια. Μέσω της αλλαγής της κλίμακας αλλάζει και η διάθεσή μας. Όλες οι διαβαθμίσεις της κλίμακας είναι απαραίτητες στον αστικό χώρο. Η ποιότητα της εμπειρίας ενός μεγάλου χώρου είναι σημαντικά εμπλουτισμένη όταν η προσέγγιση συμβαίνει μέσω ενός μικρού χώρου.²⁴ Η άποψη ότι η κλίμακα πρέπει να διατηρείται πάντα κοντά στο ανθρώπινο μέγεθος είναι σχετική.²⁵ Ωστόσο οι σύγχρονες πόλεις έχουν απομακρυνθεί κατα πολύ από την ανθρώπινη κλίμακα γεγονός που τις καθιστά μονότονες και δύσκολα οικειοποιήσιμες. Όσο οι αποστάσεις και τα κτίρια μεγαλώνουν η μόνη αίσθηση που μπορεί να ανταποκριθεί στις μεγάλες διαστάσεις του χώρου είναι η όραση.

Οι υπόλοιπες αισθήσεις ατονούν η αστική εμπειρία γίνεται απρόσωπη, ψυχρή και τυπική. Αντίθετα σε μια πόλη με συχνή εναλλαγή του μετώπου των κτιρίων ο χρήστης μπορεί και παρατηρεί, βάζει σημάδια και κυρίως κρατά την όραση του σε εγρήγορση. Πέρα από την όραση, περπατώντας στη μικρή κλίμακα, εναλλάσσονται και τα ακουστικά, τα απτικά και τα οσφρητικά ερεθίσματα.²⁶

26 **Gehl Jan**, *Η ζωή ανάμεσα στα κτήρια: Χρησιμοποιώντας το δημόσιο χώρο*, μετάφραση: Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου, Παρασκευή Ταράνη, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, 2012, σελ.54

23 **Zumthor Peter**, *Atmospheres/ Architectural Environments- Surrounding Objects*, Birkhauser, Switzerland, 2006, σελ.49

24 **Gehl Jan**, *Η ζωή ανάμεσα στα κτήρια: Χρησιμοποιώντας το δημόσιο χώρο*, μετάφραση: Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου, Παρασκευή Ταράνη, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, 2012, σελ.53

25 **Zumthor Peter**, *Atmospheres/ Architectural Environments- Surrounding Objects*, Birkhauser, Switzerland, 2006, σελ.53

Το φως στα πράγματα ως παράμετρος βίωσης της ατμόσφαιρας

«Με γοητεύει το που και πώς πέφτει το φως, που βρίσκονται οι σκιές, με ποιον τρόπο οι επιφάνειες θαμπώνουν, λάμπουν η αποκτούν βάθος.»²⁷

Το φως έχει καταλυτική σημασία στη βίωση ενός αρχιτεκτονημένου χώρου. Το κύριο αισθητήριο μέσο για την αντίληψη του φωτός, είναι η όραση. Ωστόσο η όραση αποκομμένη από την αφή δεν μπορεί να προσφέρει την αίσθηση της απόστασης, της υλικότητας και του βάθους. «Το φυσικό φως, με τις αιθέριες διακυμάνσεις του, εναρμονίζει τις εντάσεις της αρχιτεκτονικής και των πόλεων.»²⁸ Στην πόλη λοιπόν, το δίπολο φωτός και σιάς είναι καθοριστικός παράγοντας για την διαμόρφωση της ατμόσφαιρας και μπορεί να δώσει πολλά διαφορετικά αποτελέσματα στον χώρο. Το φυσικό φως επηρεάζει το συνδυασμό και την εμφάνιση των υλικότητων, δημιουργώντας μεταβλητές καταστάσεις κατά τη διάρκεια της ημέρας.

²⁷ **Zumthor Peter**, *Atmospheres/ Architectural Environments- Surrounding Objects*, Birkhauser, Switzerland, 2006, σελ. 57

²⁸ **Steven Holl_Juhani Pallasmaa_Alberto Pérez-Gómez**, *Questions of Perception: phenomenology of architecture*, William Stout Publishers, San Francisco, 1994, σελ. 63

2.3 Προσδιορισμός των πρωταρχικών συναισθηματικών αναγκών που καλύπτει ο αστικός χώρος – ορισμός τεσσάρων συναισθηματικών τάσεων

Στο σημείο αυτό, έγινε μια προσπάθεια αυτά τα συναισθήματα να αναχθούν στις πρωταρχικές ανάγκες του ανθρώπου σε σχέση με το χώρο γενικά, και στη συνέχεια να δημιουργηθούν κάποιες συναισθηματικές τάσεις σε σχέση με τον αστικό χώρο. Κατά τον Grant Hildebrand, τα αρχέγονα ένστικτα επιβίωσης μας σχετίζονται με τη δυσαρέσκεια ή την ευχαρίστηση που νιωθουμε σ'έναν χώρο και τις επιλογές που κάνουμε σε αυτόν. Βασιζόμενος στην δαρβινική θεωρία και στις αρχές της εξελικτικής ψυχολογίας, αναφέρεται σε τέσσερις πρωταρχικές ανάγκες του ατόμου ώστε να συσχετισθεί με το περιβάλλον του. Έτσι λοιπόν αναφέρεται στην ανάγκη για ασφάλεια και προοπτική, στην ανάγκη για διερεύνηση ενός πλούσιου σε πληροφορία περιβάλλοντος, στην ανάγκη για εξερεύνηση- κίνδυνο και στην ανάγκη για πολυπλοκότητα και τάξη.²⁹ Μεταφράζοντας τις πρωταρχικές ανάγκες του ατόμου σε συναισθηματικές τάσεις και πιθανές αισθήσεις που μπορεί να βιώσει στον αστικό χώρο, ορίζουμε τις εξής:

²⁹ “Refuge and prospect” offer a protective place of concealment close to a foraging and hunting ground. “Enticement” invites the safe exploration of an information-rich setting where worthwhile discoveries await. “Peril” elicits an emotion of pleasurable fear and so tests and increases our competence in the face of danger: thus the attraction of a skyscraper or a house poised over a vertiginous ravine. “Order and complexity” tease our intuitions for sorting complex information into survival-useful categories. **Hildebrand Grant**, *Origins of Architectural Pleasure*, University of California Press, 1999, σελ.30

ΕΙΚ. 14, σελ. 73, Open-Air Office, Αριστέιδης Αντονάς
ΕΙΚ. 15, σελ. 74, Las Abordelas, Mexico City, Luis Barragan, 1962

Η τάση του ατόμου για ασφάλεια συσχετίζεται με αισθήσεις όπως: η χαλάρωση, η αποφόρτιση, η οικειότητα, η ηρεμία, η γαλήνη

Η τάση του ατόμου για αλληλεπίδραση συσχετίζεται με αισθήσεις όπως: η ένταση, η δράση, η επικοινωνία, η ζύμωση, η πρόσκληση

Η τάση του ατόμου για απομόνωση-σκέψη συσχετίζεται με αισθήσεις όπως: η νοσταλγία, η αναπόληση, ο επαναπροσδιορισμός, η περισυλλογή, μοναξιά

Η τάση του ατόμου για εξερεύνηση συσχετίζεται με αισθήσεις όπως: περιέργεια, η έκπληξη, η πρόκληση, ο αιφνιδιασμός, η ανακάλυψη

εικ. 16, σελ. 77 επάνω αριστερά, Flederhans, Vienna, Heri&Salli architects

εικ. 17, σελ. 77 επάνω δεξιά, Pop-up restaurant, London

εικ. 18, σελ. 77 κάτω αριστερά, Canadian War Memorial Green Park

εικ. 19, σελ. 77 κάτω δεξιά, Duecentosessanta MQ, Simone Bossi

2.4 Συσχετισμός συναισθηματικών τάσεων με χωρικά χαρακτηριστικά_ ορισμός τεσσάρων δομών

Τα συναισθήματα ευχαρίστησης που μπορεί να βιώσει ο περιπλανητής στον αστικό χώρο συνοψίζονται στις τέσσερις συναισθηματικές τάσεις του ατόμου που ορίστηκαν παραπάνω, οι οποίες συνδυαζόμενες με τα χαρακτηριστικά ενός χώρου, διαμορφώνουν τελικά τέσσερις συναισθηματικές καταστάσεις.

Στο σημείο αυτό επιδιώκεται λοιπόν ο συσχετισμός κάθε συναισθηματικής τάσης με κάποια έμφυτα χωρικά χαρακτηριστικά του αστικού χώρου, τα οποία ευνοούν την κάθε τάση. Για παράδειγμα ένας αστικός χώρος με έντονο το φυσικό στοιχείο **(φυσική δομή)** ευνοεί την τάση για ασφάλεια. Αυτό δικαιολογείται από την ενστικτώδη φύση του ατόμου να νιώθει προστασία και ασφάλεια κοντά στο φυσικό στοιχείο.³⁰ Στη συνέχεια η τάση του ατόμου για αλληλεπίδραση καλύπτεται σε έναν χώρο με πολλά ερεθίσματα, κοινωνικό και εξωστρεφή. Αυτές οι ιδιότητες μας παραπέμπουν σε έναν συγκεντρωτικό χώρο **(συγκεντρωτική δομή)** που έχει το χαρακτήρα του ‘συλλέγειν’³¹ ανεξαρτήτως της κλίμακάς του. Η τάση του ατόμου για εξερεύνηση, ευνοείται σ’ ένα σύνθετο περιβάλλον, με αντιθέσεις και ερεθίσματα που εγείρουν τη φαντασία και την προσμονή. Άρα η ύπαρξη μεταβατικών αστικών χώρων **(μεταβατική δομή)** που ευνοούν την κίνηση ενισχύουν αυτή την τάση του ατόμου. Η τάση του ατόμου για απομόνωση, αποζητά έναν χώρο λιτό, με λίγα ερεθίσματα ώστε να αφήνει στο άτομο το περιθώριο να ‘ταξιδέψει’ νοητά. Η κίνηση δεν πρέπει να ευνοείται, καθώς εξ’ ορισμού συνεπάγεται με συνεχή αλλαγή οπτικών και εμφάνιση νέων ερεθισμάτων. Άρα το στατικό στοιχείο **(στατική δομή)** είναι αυτό που ευνοεί τη συγκεκριμένη συναισθηματική τάση.

30 Ο Appleton σημειώνει πως η σχέση μας με το χώρο είναι εγγενώς συνδεδεμένη με τη πρωταρχική μας ανάγκη για προστασία. Οι άνθρωποι χρειάζεται να παρατηρούμε το περιβάλλον μας, ενώ ταυτόχρονα να είμαστε προστατευμένοι από αυτό. **Dr oog Simon, Devries Paul**, *Emotion in architecture: the experience of the user*, Explore Lab4 , 2009, σελ.17

31 **Noberg-Shulz Christian**, *Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου, για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής*, Φραγκόπουλος Μίλτος (μετάφραση), πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα, 2009 σελ.?

Εντέλει, ο ρόλος κάθε σημείου επέμβασης ορίζεται σε συνδυασμό αφενός με την κυρίαρχη ποιότητά του και αφετέρου σε σχέση με τη δομή του. Πιο συγκεκριμένα ο αρχιτέκτονας, εφόσον έχει προσδιορίσει τις συγκεκριμένες ‘συναισθηματικές καταστάσεις’ που επιθυμεί να δημιουργήσει στο χώρο, πρέπει να λάβει υπ’ όψιν του και την ‘κυρίαρχη ποιότητα’ κάθε σημείου αλλά και τη χωρική δομή που ευνοεί τη συγκεκριμένη κατάσταση.

Να σημειωθεί εδώ, πως η ανάλυση των συγκεκριμένων δομών αποσκοπεί στην κατανόηση της σημασίας τους στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας και όχι στο να τις καταστήσει ως πρότυπες δομές.

‘Η ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ’_ **ΣΤΑΔΙΟ Γ**

Μετά τον καθορισμό των σημείων και του ρόλου που θα διαδραματίσουν στον ευρύτερο αστικό ιστό, αναλύεται η λογική επέμβασης σε αυτά. Έτσι στο στάδιο Γ, αναδεικνύεται αρχικά η σημασία της **ενίσχυσης της ταυτότητας** κάθε σημείου μέσα από την θεώρηση των αρχών που έθεσε ο C. N. Schulz προς αυτή την κατεύθυνση. Έπειτα αναλύονται **οι ποιοτικές παράμετροι**, όπως αυτές αναλύθηκαν στο στάδιο Β, υπό το πρίσμα της συμβολής τους σε διατύπωση σχεδιαστικών προτάσεων. Τέλος επιχειρείται η ανάδειξη κάποιων γενικών **αρχιτεκτονικών χειρισμών και εργαλείων** εμπνευσμένων μέσα από τον ίδιο τον αστικό ιστό, που θα συνέβαλλαν στην νοηματοδότησή του μέσω μικρών και ήπιων επεμβάσεων.

1.1 Το νόημα διατήρησης της ταυτότητας ενός σημείου σύμφωνα με τον C. N. Schulz

Ο βαθμός και ο τρόπος που επεμβαίνει κανείς σε έναν ήδη διαμορφωμένο χώρο, αποτελεί μείζον ζήτημα για την αρχιτεκτονική, και ιδιαίτερα για τον αστικό ιστό. Η διατήρηση της ταυτότητας του χώρου ευνοεί τη μετάδοση των νοημάτων του στον άνθρωπο και συνεισφέρει στην αλληλεπίδραση τους. Ο Νορβηγός αρχιτέκτονας και θεωρητικός C. N. Shultz, γνωστός για τη θεωρητική συνεισφορά του στην ιστορία και θεωρία της αρχιτεκτονικής, χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Τα νοήματα ενός τόπου φανερώνονται μέσα από την ταυτότητα του. Για να μπορέσει να κατοικήσει και να συλλέξει νοήματα ο άνθρωπος, χρειάζεται την ταυτότητα του τόπου του παρούσα... Με την απώλεια της ταυτότητας ενός τόπου στην πορεία του χρόνου ο άνθρωπος νιώθει ξένος, δεν μπορεί να ριζώσει σ' αυτόν αλλά ούτε και να αποκτήσει ο ίδιος ταυτότητα, σε έναν τόπο χωρίς ταυτότητα και εν τέλει, το πνεύμα του τόπου φθίνει και χάνεται, ίσως μαζί του και ο άνθρωπος.»

εικ. 1, σελ. 86-87, Genius Loci, Tadao Ando, Meditation garden and Art Museum, Korea

Ο ίδιος μάλιστα ήταν ο πρώτος αρχιτέκτονας που αναφέρθηκε στην έννοια του ‘πνεύματος του τόπου’¹ (Genius Loci). Πρόκειται για μια έννοια που περιγράφει την δομή του εκάστοτε τόπου ως μία ‘ολότητα’, η οποία συντίθεται από τα χαρακτηριστικά του χώρου και τον χαρακτήρα του². Οι ολότητες αυτές αποπνέουν το δικό τους πνεύμα -genius, ιδιαίτερο και μοναδικό για κάθε τόπο.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο άνθρωπος καλείται να αναγνωρίσει το πνεύμα του συγκεκριμένου τόπου στον οποίο σκοπεύει να κατοικήσει και στη συνέχεια μέσω της αρχιτεκτονικής, δηλαδή των επεμβάσεών του, να το σεβαστεί και απλώς να το αποκαλύψει³.

«Η βασική πράξη της αρχιτεκτονικής είναι να κατανοήσει το ‘κάλεσμά’ του τόπου»

C. N. Schulz

1 Ο ποιητής Alexander Pope ήταν ο πρώτος που αναφέρθηκε στους όρους Genius Loci στη νεότερη Δυτική ιστορία, μέσα από το ποίημά του, «Epistle to Richard Boyle, Earl of Burlington» με θέμα την αρχιτεκτονική, που δημοσιεύθηκε το 1731 και είναι το πρώτο από τα τέσσερα ποιήματα που αργότερα ομαδοποιήθηκαν υπό τον τίτλο Moral Essays (1731-35). Ereyhhtikh sel 28- 30 (βλ. παράρτημα σελ.114)

2 «Η δομή του τόπου εκδηλώνεται ως μια σειρά από περιβαλλοντικές ολότητες που περιλαμβάνουν τα στοιχεία τόσο του χαρακτήρα όσο και του χώρου» **Noberg-Shulz Christian, Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου, για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής**, Φραγκόπουλος Μίλτος (μετάφραση), πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα, 2009 ,σελ 18

3 **ο.π** σελ 22- 27

ι. Ο σεβασμός στο ‘πνεύμα της πόλης’

Ο Schulz, αναφερόμενος στη διατήρηση του πνεύματος του τόπου, ως γενική αρχή, έχει μιλήσει για τις ίδιες αρχές και υπό το πρίσμα της πόλης, θα λέγαμε για το ‘πνεύμα της πόλης’. Αφού βέβαια προσδιοριστεί η ταυτότητα μιας πόλης, ο τρόπος που θα επέμβει ο αρχιτέκτονας σεβόμενος το πνεύμα της, παρατίθεται από το συγγραφέα στο ακόλουθο απόσπασμα:

«Οι πόλεις πρέπει να αντιμετωπίζονται ως συγκεκριμένοι τόποι και όχι ως αφηρημένοι χώροι όπου οι ‘τυφλές’ δυνάμεις της οικονομίας και της πολιτικής δρουν ανεξέλεγκτα. Το να σέβεσαι το Genius Loci δεν σημαίνει να αντιγράφεις παλιά πρότυπα. Σημαίνει να προσδιορίζεις την ταυτότητα του τόπου και να την ερμηνεύεις με νέους, κάθε φορά, τρόπους. Μόνο τότε θα μπορούμε να μιλήσουμε για μια ζωντανή παράδοση που δίνει νόημα στις αλλαγές συσχετίζοντας τες με ένα σύνολο από παραμέτρους ριζωμένες στο τοπικό περιβάλλον⁴.»

Σύμφωνα με αυτήν την θεώρηση, η ταυτότητα μιας πόλης, η αλλιώς ενός φυσικού τόπου, που με την εξέλιξη της ανθρώπινης ύπαρξης έγινε πόλη, πρέπει αν όχι να υπερισχύει, τουλάχιστον να συνομιλεί με την ροή των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών εξελίξεων. Έτσι, προκύπτει ο εξής προβληματισμός: Πώς μπορούμε να διαφυλάξουμε τις ιδιότητες ενός ανθρωπογενούς τόπου, που σαφώς έχουν προκύψει σε αντιστοιχία με τις φυσικές ιδιότητες του τόπου, αλλά ταυτόχρονα να ακολουθούμε τις ιστορικές

4 **Noberg-Shulz Christian, Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου, για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής**, Φραγκόπουλος Μίλτος (μετάφραση), πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα, 2009 ,σελ. 198

εξελιξείς; Πώς συμβιβάζεται η σταθερότητα με την δυναμική της αλλαγής⁵;

Ο ίδιος, έχει απαντήσει στο ζήτημα αυτό, προσδίδοντας μεν μια 'ανοιχτότητα' στις δυνατότητες επέμβασης αλλά προσπαθώντας ταυτόχρονα να θέσει τα όρια του. Κατά πρώτον θεωρεί πως «κάθε τύπος πρέπει να έχει την 'ικανότητα' να δέχεται διαφορετικά 'περιεχόμενα', φυσικά μέσα σε κάποια όρια.» Δεύτερον, και σύμφωνα με τα λεγόμενα του, «ένας τύπος μπορεί να 'ερμηνευτεί' με διαφορετικούς τρόπους. Η προστασία και η διατήρηση του *genius loci* σημαίνει, τελικά, να συγκεκριμενοποιείς την ουσία του σε διαρκώς νέα ιστορικά πλαίσια.» Με αυτή τη φράση τονίζει πως ο αρχιτέκτονας οφείλει να παρατηρεί και να συντονίζεται με τη ροή της ιστορίας, προσθέτοντας πως «η ιστορία ενός τόπου οφείλει να είναι η ίδια η 'αυτοπραγμάτωση' του. Αυτά που υπήρχαν ως δυνατότητες στο ξεκίνημα, αποκαλύπτονται μέσα από την ανθρώπινη δραστηριότητα, φωτίζονται και 'διαφυλάσσονται' σε έργα αρχιτεκτονικής τα οποία είναι ταυτόχρονα 'παλαιά και νέα'.»⁶ Κάτω από αυτό το πλαίσιο, φαίνεται πως ένας τύπος περιλαμβάνει κάποιες ιδιότητες που διαθέτουν όμως έναν κυμαινόμενο βαθμό σταθερότητας, και ο αρχιτέκτονας οφείλει να τις αντιλαμβάνεται και να τις σέβεται.

5 «Η δομή ενός τόπου δεν αποτελεί μια σταθερή, αιώνια κατάσταση. Κατά κανόνα οι τόποι αλλάζουν, ορισμένες φορές γοργά. Αυτό δεν σημαίνει, όμως, ότι το πνεύμα του τόπου αναγκαστικά αλλάζει κι αυτό ή χάνεται. . . προϋπόθεση για να λάβει χώρα ή να πιάσει τόπο κάτι, είναι να διατηρήσει ο τόπος την ταυτότητά του για κάποιο χρονικό διάστημα. Η σταθερότητα του τόπου είναι αναγκαία συνθήκη για την ανθρώπινη ζωή. Πώς λοιπόν συμβιβάζεται η σταθερότητα με τη δυναμική της αλλαγής;» ο.π. σελ 21

6 ο.π. σελ.21

1.2 Η ενίσχυση του χαρακτήρα ενός σημείου_ Οι αρχές της οπτικοποίησης/ συμπλήρωσης/ συμβολοποίησης.

Στο πλαίσιο του σεβασμού του πνεύματος του τόπου, ο C. N. Schulz υποστηρίζει ότι η μετάφραση των νοημάτων και των ποιοτήτων που αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος από τον τόπο, σε αρχιτεκτονικές μορφές επιτυγχάνεται μέσω των διαδικασιών της οπτικοποίησης, συμπλήρωσης και συμβολοποίησης.⁷ Πρόκειται για τρεις διαδικασίες που στηρίζονται αναμφισβήτητα στην υποκειμενικότητα του ανθρώπου-δημιουργού-αρχιτέκτονα. Ανάλογα με το πως τις αντιλαμβάνεται ο ίδιος και με το ποία κυρίαρχη αντίληψη διαμορφώνει για τον χώρο, μπορεί να επέμβει ενισχύοντας τον χαρακτήρα του, με πολλαπλούς τρόπους. Συγκεκριμένα, και σύμφωνα με τον Schulz:

«Ο άνθρωπος θέλει να καταστήσει τις φυσικές δομές πιο ακριβείς. Δηλαδή, θέλει να οπτικοποιήσει τη δική του κατανόηση της φύσης, 'εκφράζοντας' το υπαρξιακό έρεισμα που έχει αποκτήσει. Για να το πετύχει αυτό, κτίζει εκείνο που έχει δει. Εκεί όπου η φύση αναδεικνύει έναν περιορισμένο χώρο, εκείνος κτίζει έναν περίβολο. . . Εκεί όπου η φύση δείχνει μία κατεύθυνση, εκείνος φτιάχνει έναν δρόμο.

Δεύτερον, ο άνθρωπος πρέπει να συμπληρώσει τη δεδομένη κατάσταση προσθέτοντας εκείνο που 'λείπει'. Τέλος, πρέπει να συμβολίσει την κατανόηση της φύσης αλλά και της ίδιας του της ύπαρξης. Ο συμβολισμός προϋποθέτει ότι ένα βιωμένο νόημα «μεταφράζεται» σε ένα άλλο μέσο. Ένα φυσικό χαρακτηριστικό, για παράδειγμα, μεταφράζεται σε ένα κτήριο τα στοιχεία του οποίου κατά κάποιο τρόπο αποκαλύπτουν αυτόν το χαρακτήρα. Ο σκοπός της συμβολοποίησης είναι να

7 Ο Schulz στο βιβλίο του, αναφέρεται στον Χάιντεγκερ που πραγματεύεται το αντίστοιχο ζήτημα, παραπέμποντας στην εικόνα της γέφυρας, ένα 'κτίσμα' που οπτικοποιεί, συμβολίζει και συλλέγει, και το οποίο συνεργεί ώστε το περιβάλλον να γίνει ένα ενιαίο σύνολο. (βλ. παράρτημα, σελ. 114)

*ελευθερώσει το νόημα από τις άμεσες συνθήκες, ώστε να καταστεί «πολιτισμικό αντικείμενο», το οποίο μπορεί να αποτελέσει μέρος μιας πιο σύνθετης κατάστασης, ή να μετακινηθεί σε έναν άλλο τόπο. Και οι τρεις σχέσεις δείχνουν ότι ο άνθρωπος συλλέγει τα βιωμένα νοήματα για να δημιουργήσει για τον εαυτό του μία *imago mundi* (εικόνα του κόσμου) ή έναν μικρόκοσμο που συγκεκριμενοποιεί τον κόσμο του. Το τι συλλέγει προφανώς εξαρτάται από τη συμβολοποίηση, και δηλώνει μια μετάθεση νοημάτων σε έναν άλλο τόπο, ο οποίος έτσι καθίσταται υπαρξιακό 'κέντρο'.»⁸*

Αυτές είναι οι διαδικασίες που ακολουθεί ο άνθρωπος αυθόρμητα για να μπορέσει να μεταφράσει τα νοήματα γύρω του. Αντίστοιχα η ίδια κατεύθυνση πρέπει να ακολουθείται και στον αστικό χώρο, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις ιστορικές εξελίξεις αλλά μεταφράζοντας ταυτόχρονα τα δεδομένα που επικρατούν τη στιγμή που πρόκειται να επέμβει κάποιος σε ένα σημείο μιας πόλης.

Μέσω της ανάλυσης των αρχών του C. N Schulz κατανοούμε την σημασία της αναγνώρισης της ταυτότητας ενός σημείου και

⁸ **Noberg-Shulz Christian**, *Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου, για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής*, Φραγκόπουλος Μίλτος (μετάφραση), πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα, 2009 σελ 25,26

εικ. 2, σελ. 92, A forest of gold, Gar-mody Groarke, London

εικ. 3, σελ. 93 επάνω, Public Space Teatro La Lira, RCR Architects

εικ. 4, σελ. 93 κάτω, Marco notten 'The Netherlands'

της ενίσχυσής του. Τίθεται λοιπόν, ένα γενικό πλαίσιο για τον τρόπο επέμβασης στον αστικό χώρο καθορίζοντας τρεις αρχές νοηματοδότησής του.

1.3 Τα εναύσματα που δίνει ο αστικός χώρος μεταφρασμένα σε παράμετρους σχεδιασμού_ Οι αρχές του P. Zumthor

Στο πλαίσιο του σεβασμού της ταυτότητας του χώρου, τα εργαλεία που σίγουρα ικανοποιούν αυτήν την συνθήκη, μπορούν να βρεθούν πρωτίστως μέσα στον αστικό χώρο και ο ίδιος να αποτελέσει πηγή έμπνευσης. Πρόκειται για χειρισμούς, που αν χρησιμοποιηθούν κατάλληλα, μπορούν να καταφέρουν αβίαστα την ενίσχυση του χαρακτήρα ενός σημείου. Ο χαρακτήρας αυτός μάλιστα δεν πρέπει να υποσκελίζεται από πομπώδεις και έντονες επεμβάσεις.⁹

Με τον ίδιο τρόπο που έγινε η ανάλυση της ατμόσφαιρας στα συστατικά της στοιχεία, στο προηγούμενο κεφάλαιο, θα δούμε εδώ πώς οι αρχές του P.Zumthor μπορούν να εφαρμοστούν ως παράμετροι σχεδιασμού, με στόχο να οριστούν τελικά τα αντίστοιχα εργαλεία που θα συντελούν στην ενίσχυση της ατμόσφαιρας ενός αστικού χώρου.

⁹ Ο Luis Barragan για παράδειγμα, παρατήρησε ξεκάθαρα την αξία και το νόημα της ελάχιστης και σιωπηλής δημιουργίας στην αρχιτεκτονική και αντιπροσωπεύει με το έργο του τη θέση αυτή. Στα λόγια του Παπούλια, μιλώντας για τον Barragan, διαφαίνεται αυτό: «Στη μέση της πιο χαοτικής όλων των πόλεων, του Μέξικο σίτυ, δημιούργησε οάσεις γαλήνης, όπου το ανεπαίσθητο κελάρυσμα των σιντριβανιών θυμίζει και επιβεβαιώνει την απόλυτη αξία της σιωπής και της ηρεμίας. Σιωπηλά, στο κατώφλι του υψηλού κενού. **Παπούλιας Χρήστος**, *Υπερτόπος: δύο αρχιτεκτονικές μελέτες*, εκδόσεις Futura, 1999, σελ. 160

Οι υφές

Ο P.Zumthor αναφέρεται στα υλικά που μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς σε ένα κτίριο, σαν ένα παράγοντα που εκφράζει την απτική μας αίσθηση για τον κόσμο. Τονίζει τη σημασία της επεξεργασίας κάθε υλικού και τα πολλά διαφορετικά αποτελέσματα που μπορεί να δημιουργήσει. Επίσης, δίνει ιδιαίτερη σημασία στον συνδυασμό των υλικοτήτων, υποστηρίζοντας πως κάποια υλικά μπορεί να δίνουν ένα αισθαντικό αποτέλεσμα μόνο λόγω της διαφορετικότητάς τους.

Έτσι, και στον αστικό χώρο, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις υπάρχουσες υλικότητες μπορούν να προκύψουν πολλά και ενδιαφέροντα αποτελέσματα σε συνδυασμό με νέα υλικά. Ο Pallasmaa σημειώνει πως αφαιρώντας την απτική παράμετρο από την αρχιτεκτονική, μια επέμβαση μπορεί να γίνει ψυχρή και εξωπραγματική. Πιστεύει περισσότερο στη χρήση φυσικών υλικών στον αστικό χώρο, στα οποία αποτυπώνεται το πέρασμα του χρόνου σε σχέση με την χρήση του μετάλλου και του γυαλιού που λειτουργούν σαν καθρέφτες επιστρέφοντας το βλέμμα μας πίσω.¹⁰

Ο ήχος

Ο ήχος σε ένα αρχιτεκτονικό έργο μπορεί να αποτελέσει παράμετρο σχεδιασμού, καθώς η κλίμακα και τα υλικά του έργου, ως παράγοντες επιρροής του ήχου, μπορούν να καθοριστούν εξ' αρχής.

Ακόμη και στην πόλη, αν και η πολυπλοκότητα είναι μεγαλύτερη, ο ήχος μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο. Στη διαμόρφωση ενός αστικού χώρου θα μπορούσε κανείς σχεδιάζοντας με την παράμετρο του ήχου, να δημιουργήσει συνθήκες έντασης ή ηρεμίας, αποκόπτοντας ή ενισχύοντας ήχους της πόλης, ακόμα και δημιουργώντας νέους.

10 Pallasmaa Juhani, *The eyes of the skin/ Architecture and the senses*, MD: Academy Editions, London , 1996, σελ.31

Η θερμοκρασία

Η θερμοκρασία του χώρου είναι ένα σημαντικό μέσο συσχετισμού μας με τον κόσμο, γιατί όπως αναφέρει και ο P.Zumthor επηρεάζει τη διάθεσή μας και την εμπειρία μας στον αστικό χώρο. Έτσι λοιπόν ανάλογα με τη διάθεση που στοχεύουμε να μεταδώσουμε στον περιπλανητή μέσω μιας επέμβασης, μπορούμε να προβλέψουμε τη θερμοκρασία του χώρου που σχεδιάζουμε, ανάλογα με το κλίμα της περιοχής και τον προσανατολισμό του σημείου. Καθορίζοντας φωτεινά και σκιερά σημεία στο χώρο συνδιαλεγόμαστε και με την παράμετρο του φωτός.

Τα αντικείμενα των ανθρώπων

Ο Νορβηγός αρχιτέκτονας θεωρεί πολύ σημαντικό για την αρχιτεκτονική, να μπορεί να φαντάζεται κανείς το μέλλον των δωματίων ενός κτηρίου που κατασκευάζει, να τα φαντάζεται ουσιαστικά σε χρήση. Όπως αναφέρει ο ίδιος, τα αντικείμενα αυτά καθαυτά μπορούν να συμβάλλουν στην σχεδιαστική διαδικασία. Αντίστοιχα στον αστικό χώρο, αποκαλύπτουν τις πτυχές της καθημερινότητας των κατοίκων αλλά αποτελούν και ευκαιρία για επικοινωνία και ζύμωση μεταξύ τους. Σεβόμενοι τα αντικείμενα τους και εντάσσοντας τα στην επέμβαση που προτείνουμε, αυξάνουμε τις πιθανότητες να δημιουργήσουμε ένα οικείο περιβάλλον που θα αφομοιωθεί από αυτούς.

Η κίνηση (Ανάμεσα στην ηρεμία και στην αποπλάνηση)

Σύμφωνα με τα λόγια του P.Zumthor για τους εσωτερικούς χώρους: «Πολλές φορές είναι σημαντική η αίσθηση της ελευθερίας στην κίνηση. Πέρα από την καθοδήγηση υπάρχει και η ευγενική τέχνη της αποπλάνησης. Το να αφήνεις τους ανθρώπους να περιπλανιούνται είναι κι αυτό μέρος των αρμοδιοτήτων του αρχιτέκτονα. Μοιάζει με το σχεδιασμό ενός σκηνικού ή τη σκηνοθεσία ενός έργου. Είναι ένα είδος ταξιδιού ανακάλυψης, η αίσθηση ότι δεν καθοδηγούμαι, αλλά μπορώ να περιπλανηθώ κατά βούληση.

Καθοδήγηση, προετοιμασία, διέγερση, ευχάριστη έκπληξη, χαλάρωση.»¹¹

Αντίστοιχα και στον αστικό χώρο θα πρέπει να δίνεται η αίσθηση της ελευθερίας στην κίνηση του περιπλανητή. Ο αρχιτέκτονας πρέπει να δημιουργεί τα κατάλληλα ερεθίσματα ώστε ο περιπλανητής να μην θεωρεί τον δρόμο μόνο σαν ένα μέσο για να μεταβεί από το ένα σημείο στο άλλο. «Η οργάνωση του χώρου και της κίνησης είναι κάτι πολύ περισσότερο από μια σειρά από ενδιαφέρουσες εικόνες που διατάσσονται κατά μήκος μιας πορείας, κάτι πολύ περισσότερο κι από τη ‘λειτουργική’ σύνδεση κάποιων περιοχών χρήσης. Είναι η ίδια η ιεράρχηση των δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής, η έκφραση της σημασίας που δίνουμε στον εαυτό μας και τους άλλους, στην ατομική η ομαδική ζωή, στο δημόσιο και ιδιωτικό χαρακτήρα της.»¹²

Τα κατώφλια (*Η ένταση ανάμεσα στο μέσα και στο έξω*)

Ο P.Zumthor βρίσκει γοητευτική την ένταση στο μέσα και στο έξω καθώς και σε όλους τους ενδιάμεσους χώρους που βρίσκονται ‘ανάμεσα’, τα κατώφλια. Στον αστικό χώρο ωστόσο, οι σχέσεις αυτές είναι αρκετά ρευστές. Στο πλαίσιο της χωρικής αντιστροφής, όπου κάποιοι χώροι της πόλης μπορούν να ιδωθούν ως ‘αστικά εσωτερικά’ όπως αυτά ορίστηκαν στο στάδιο B, μπορούν να γίνουν κάποιοι ενδιαφέροντες συσχετισμοί. Τα κατώφλια μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλείο ανάγνωσης αλλά και σύνθεσης του αστικού χώρου.

«Το κατώφλι, με την ανοιχτή ερμηνεία της λέξης, ως πυκνωτής της μετάβασης και ως στοιχείο άρθρωσης, παραλαμβάνει στοιχεία από τις εκατέρωθεν περιοχές και αποτελεί το κύριο συστατικό της σύνθεσης σε όλες τις κλίμακες από την παραμικρή λεπτομέρεια ως την ολοκληρωμένη εμφάνιση του έργου, από τη μονάδα στο σύνολο.»¹³

11 **Zumthor Peter**, *Atmospheres/ Architectural Environments- Surrounding Objects*, Birkhauser, Switzerland, 2006, σελ.45

12 **Αντωνακάκης Δημήτρης**, *Κριτικές/Παρουσιάσεις: Δημήτρης Πικιώνης_ Επεξεργασία και αυτοσχεδιασμός*

13 **Αντωνακάκη Σουζάνα**, *Κατώφλια Χώρου & Χρόνου, Μετάβαση και Διαδοχή*, Φεβρουάριος, 2008

Η κλίμακα (*Επίπεδα οικειότητας*)

Η μικρή κλίμακα είναι απαραίτητο στοιχείο για τη δημιουργία ενός ευχάριστου και ζωντανού δημόσιου χώρου. Αν ο σκοπός του σχεδιασμού στο σύνολό του, είναι να διατηρηθεί η ανθρώπινη κλίμακα, είναι απαραίτητο οι μικροί χώροι να είναι πραγματικά μικροί, αλλιώς οι μεγάλοι θα γίνουν υπερβολικά μεγάλοι.¹⁴ Η κλίμακα όμως είναι σημαντική και στον καθορισμό νέων επεμβάσεων. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας θεωρείται πως για να καταστεί ένα περιβάλλον οικειοποιήσιμο και συναισθηματικά ποικιλόμορφο θα συνέβαλλε η προσέγγιση του αστικού χώρου μέσω της μικρής κλίμακας.

Το φως

Το φως είναι μια παράμετρος που μπορεί να καθοριστεί και στο επίπεδο της πόλης. Μεταβάλλοντας το φως και δημιουργώντας εναλλαγές ανάμεσα σε φωτεινά και σκοτεινά σημεία, μέσω φυτεύσεων και επιφανειών σκίασης μπορούν να προκύψουν πολλές διαφορετικές αισθήσεις στον αστικό χώρο. Μέσω των διαβαθμίσεων του φωτός επηρεάζεται η αίσθηση της όρασης, αλλά και της αφής μέσω της θερμότητας που προσλαμβάνει ο χρήστης.

14 **Gehl Jan**, *Η ζωή ανάμεσα στα κτήρια: Χρησιμοποιώντας το δημόσιο χώρο*, μετάφραση: Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου, Παρασκευή Ταράνη, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, 2012, σελ. 162

1.4 Αρχιτεκτονικοί χειρισμοί/ Αρχιτεκτονικά εργαλεία

Μέσω της ανάλυσης και της κατανόησης των αρχών του C. N. Schulz και του P. Zumthor σχετικά με το χώρο, αναγνώσαμε δυο προσεγγίσεις που αλληλοσυμπληρώνονται καθώς βασίζονται στην φαινομενολογική αντίληψη της αρχιτεκτονικής. Ο C. N. Schulz θέτει ένα γενικό πλαίσιο για τον τρόπο επέμβασης στον αστικό χώρο καθορίζοντας τρεις αρχές νοηματοδότησής του. Ο P. Zumthor από την άλλη πλευρά, σε μια προσπάθεια ανάλυσης του νοηματοδοτημένου και ατμοσφαιρικού χώρου, καθορίζει συγκεκριμένες παραμέτρους που μπορούν να συμβάλλουν στην σχεδιαστική διαδικασία.

Ακολουθεί λοιπόν η αναζήτηση των αρχιτεκτονικών χειρισμών και εργαλείων που συνδυαστικά μπορούν να απαντήσουν στην έμφυτη ανάγκη του ανθρώπου να μεταφράζει τα λανθάνοντα νοήματα γύρω του αλλά και ταυτόχρονα να βιώνει σε βάθος τον αστικό χώρο.

Οι επεμβάσεις στην πόλη συνήθως λειτουργούν στο επίπεδο του δρόμου αγνοώντας τις διαφορετικές οπτικές γωνίες της πόλης που θα μπορούσε να προσφέρει η επέκταση μιας επέμβασης σε άλλο επίπεδο. Θεωρούμε λοιπόν πως κάποιοι αρχιτεκτονικοί χειρισμοί όπως η δημιουργία διαφορών επιπέδου, το σκάψιμο, η δημιουργία γεφυρών, καθώς και οι επεμβάσεις σε κελύφη επεκτείνοντας τα όρια του δημόσιου χώρου, θα προσέθεταν πολυπλοκότητα και ενδιαφέρον στην κίνηση του περιπλανητή καθώς και τις επιθυμητές εναλλαγές στη διάθεσή του.

Αν προσπαθήσουμε να κατηγοριοποιήσουμε τα εργαλεία που συνθέτουν ήδη έναν αστικό χώρο προχωρώντας σε μία γενίκευση, τα κατατάσσουμε σε δύο ευρύτερες κατηγορίες, τα ανθρωπογενή και τα φυσικά. Στα ανθρωπογενή εργαλεία εντάσσονται η **επιφάνεια**, το **κάδρο**, η **πύλη**, το **σκαλί** κ.α. Στα φυσικά εργαλεία βλέπουμε το **δέντρο**, τις **χαμηλές φυτεύσεις**, το **νερό** κ.α.

Αυτά τα εργαλεία αφού τα εντοπίσουμε στον αστικό χώρο, μπορούμε να τα ερμηνεύσουμε και να τα αποκωδικοποιήσουμε με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Η **επιφάνεια** μπορεί να λειτουργήσει

κάθετη, οριζόντια ή με οποιαδήποτε κλίση, ως διαχωριστικό/ ενοποιητικό στοιχείο, δάπεδο, κάθισμα, επιφάνεια σκίασης, επιφάνεια προβολής, επιφάνεια κίνησης κ.α. Το **κάδρο** μπορεί να ιδωθεί ως επιφάνεια που επιτρέπει την οπτική διαπερατότητα και να λειτουργήσει ως καδράρισμα, παράθυρο ή σχισμή. Η **πύλη** μπορεί να επανερμηνευθεί και να επαναπροσδιοριστεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Το **σκαλί** εκτός από τη βασική του χρήση να ενώνει διαφορετικά επίπεδα, μπορεί να λειτουργεί ως κάθισμα, επιφάνεια για να ακουμπήσει κανείς κάτι, χώρος αποθήκευσης κ.α.

Το **δέντρο** μπορεί να λειτουργήσει ως πυρήνας συγκέντρωσης, χώρος σκιάς, όριο. Οι **χαμηλές φυτεύσεις** μπορούν επίσης να λειτουργήσουν ως όρια ή χαράξεις όπως και η ύπαρξη **νερού** που μπορεί επιπρόσθετα να προσδώσει την παράμετρο του ήχου στο χώρο.

Συνοψίζοντας, με την κατάλληλη επιλογή και συνδυασμό αρχιτεκτονικών χειρισμών και εργαλείων, οι μικρές επεμβάσεις μπορούν να έχουν μεγάλη επίδραση στην καθημερινότητα μιας πόλης, προσφέροντας προσωπικές εμπειρίες στον αστικό χώρο και πολλαπλές αναγνώσεις. Με την κατάλληλη επιλογή και τον συνδυασμό των αρχιτεκτονικών εργαλείων λοιπόν, μπορούν να σχεδιαστούν αβίαστα τα σενάρια των καταστάσεων που μπορεί να βιώσει ο άνθρωπος στον αστικό χώρο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο αστικός χώρος μπορεί να ιδωθεί ως πεδίο συναισθηματικής ενεργοποίησης και ικανοποίησης βασικών ενστικτωδών αναγκών του ανθρώπου. Κάθε αστικός χώρος έχει μια κρυφή δυναμική, η οποία 'περιμένει' να εντοπιστεί και να αναδειχθεί. Ο ρόλος του αρχιτέκτονα είναι να την ανακαλύψει και να την ενδυναμώσει, προσφέροντας στον άνθρωπο την δυνατότητα να βιώσει νέες καταστάσεις σε αυτόν, μέσω της προσέγγισης των συναισθημάτων του.

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να παρουσιάσει μια μεθοδολογία που θα συμβάλλει σε μια βιωματική προσέγγιση του αστικού χώρου, όχι μόνο όσον αφορά στην ανάγνωση του, αλλά και σε επίπεδο επεμβάσεων. Η αφορμή για τη διατύπωση μιας μεθοδολογίας προήλθε από την πρότερη προσωπική και βιωματική επαφή μας με τον αστικό χώρο της Παλιάς Πόλης των Χανίων, στα πλαίσια της εκπόνησης της διπλωματικής μας εργασίας.

Η μεθοδολογία αυτή ταυτίζει το πρόσωπο του αρχιτέκτονα με αυτό του χρήστη του αστικού χώρου, ούτως ώστε να συμβάλλει σε μια κατεύθυνση αστικού σχεδιασμού 'από κάτω', όπου ο ίδιος ο αρχιτέκτονας εμπλέκεται προσωπικά με την πόλη και παύει να είναι αποστασιοποιημένος από αυτήν.

Έτσι, η μεθοδολογία χωρίζεται σε τρία στάδια, με πρώτο το στάδιο της **εμπειρικής ανάγνωσης** του αστικού χώρου. Εδώ αφού μελετάται η σημασία των εννοιών της αισθητηριακής εμπειρίας, της ατμόσφαιρας και της περιπλάνησης, γίνεται κατανοητό πως αποτελούν καθοριστικές παραμέτρους για να αντιληφθεί, να βιώσει και να οικειοποιηθεί κάποιος έναν χώρο. Σε αυτό το σημείο επαναπροσδιορίζεται και η έννοια του περιπλανητή, ως τον εν δυνάμει χρήστη των νέων τύπων αστικού χώρου που προτείνονται. Εξίσου σημαντική είναι και η εμπειρία του ίδιου του αρχιτέκτονα που γίνεται ένας σύγχρονος *flâneur* - σε μια πράξη μίμησης της δραστηριότητας των περαστικών, των τουριστών, των κατοίκων. Έτσι έχοντας αποκτήσει μια βιωμένη αστική εμπειρία, μπορεί να αναγνωρίσει ποιοι τόποι δύνανται να επηρεάσουν ή να μεταβάλουν τον ψυχισμό του κάθε περιπλανητή.

Στο δεύτερο στάδιο, ακολουθεί σε πρώτη φάση ο **εμπειρικός εντοπισμός** σημείων που αποπνέουν μια αίσθηση οικειότητας ως επακόλουθο της αίσθησης του 'ανήκειν' και έχουν έντονη και ιδιαίτερη

ατμόσφαιρα. Ο αρχιτέκτονας αυθόρμητα εντοπίζει την ‘κυρίαρχη ποιότητα’ κάθε σημείου και τη συσχετίζει με το αντίκτυπο που έχει αυτή στη διάθεσή του. Στη συνέχεια σε μια προσπάθεια απόδοσης αντικειμενικής χροιάς στην έννοια της εμπειρίας, ακολουθεί η **αποκωδικοποίηση του εμπειρικού εντοπισμού**. Στη φάση αυτή, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει ο παράγοντας του χρόνου, καθώς είναι αυτός που υποδεικνύει ποια σημεία έχουν μια σταθερά έντονη ατμόσφαιρα ώστε να αποτελέσουν τα σημεία επέμβασης που θα ενεργοποιήσουν και πάλι τον ψυχισμό του περιπλανητή. Στη συνέχεια ο αρχιτέκτονας συσχετίζει τις ποιοτικές και χωρικές παραμέτρους κάθε σημείου, με κάποια πρωταρχικά συναισθήματα που έχει ανάγκη ο άνθρωπος να βιώνει στον αστικό χώρο, ώστε να μπορεί να συσχετιστεί με αυτόν. Έτσι προσδιορίζονται οι συγκεκριμένες συναισθηματικές καταστάσεις που θα σχεδιαστούν ανάλογα με τις παραμέτρους κάθε σημείου της πόλης, ώστε ο αστικός χώρος να ‘συνομιλήσει’ και πάλι με τα συναισθήματα του περιπλανητή.¹

Στο τρίτο στάδιο, παρουσιάζεται μια λογική **επέμβασης στον αστικό χώρο** με βασική παράμετρο την ενίσχυση της υπάρχουσας ατμόσφαιρας κάθε σημείου, στο πλαίσιο σεβασμού της ταυτότητας και του χαρακτήρα κάθε πόλης. Έτσι αναπτύσσεται μια λογική ενδυνάμωσης των ποιοτικών χαρακτηριστικών κάθε σημείου, ανάλογα με την συναισθηματική κατάσταση που σχεδιάζεται, αντλώντας εργαλεία από τον ίδιο τον αστικό χώρο. Η χρησιμοποίηση κατάλληλων αρχιτεκτονικών χειρισμών και εργαλείων προς αυτή την κατεύθυνση, μπορεί με μικρές επεμβάσεις και αβίαστους χειρισμούς, να πετύχει την σημαντική επιρροή κάθε σημείου στον υπόλοιπο αστικό ιστό και εντέλει στην καθημερινότητα μιας πόλης.

Στην τελευταία ενότητα της εργασίας, παρουσιάζεται η μέθοδος όπως προσωπικά την βιώσαμε μέσα από **το παράδειγμα της Παλιάς Πόλης των Χανίων**. Επιθυμούμε να φανεί η εφαρμογή της μεθόδου σε έναν υπάρχοντα αστικό ιστό, ώστε να καταστούν κατανοητά τα στάδια ανάγνωσης και επέμβασης στο χώρο, το εύρος της επέμβασης σε κάθε σημείο καθώς και το τελικό αποτέλεσμα στην πόλη.

1 “Το αστικό σκηνικό καθορίζει τον τρόπο που αισθανόμαστε, την εσωτερικότητα του ψυχισμού μας, και συνεπώς τον τρόπο που εξωτερικεύουμε τις σκέψεις και τα συναισθήματά μας.” **Mace Valerie**, *Sensing the urban interior*, School of Design, University of the Arts London, Inarch International Conference, September, 2014

Με την παρουσίαση της μεθοδολογίας σε αυτά τα στάδια, κατέστη δυνατόν να παρουσιαστεί αναλυτικά μια βιωματική προσέγγιση για τον αστικό χώρο που στοχεύει στο να συμβάλλει σε μια νέα θεώρηση για τις αστικές επεμβάσεις. Εντέλει, θεωρούμε πως ο συσχετισμός των συναισθημάτων με τις χωρικές παραμέτρους και ιδιαίτερα με τις αστικές, αποτελεί έναν καθοριστικό παράγοντα - αν και ανεξερεύνητο ακόμη - στην κατεύθυνση του επαναπροσδιορισμού της σχέσης του ανθρώπου με τον αρχιτεκτονημένο χώρο, αλλά κυρίως με τον αστικό.

Να σημειωθεί πως, παρότι στην έρευνα γίνεται η αναφορά στα τμήματα του αστικού χώρου ως σημεία, θεωρείται πως με την επέμβαση σε περισσότερες δεδομένες ακτίνες σημείων, τα αποτελέσματα φαίνεται να είναι σημαντικά για μεγαλύτερο τμήμα του. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αναπάντητο ερώτημα αυτής της έρευνας, το όφελος συνολικά για μια πόλη σε κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο όπως και τα κριτήρια τα οποία θα καθόριζαν την ακτίνα επιρροής κάθε επέμβασης, ώστε τα οφέλη της μελέτης να γίνονταν εμφανή σε όλο τον αστικό ιστό.

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί πως θεωρείται ότι αντίστοιχα αστικά σημεία με ιδιαίτερο χαρακτήρα, όπως αυτά που περιγράφονται σε αυτήν την μελέτη, μπορούν να βρεθούν σε οποιαδήποτε πόλη, άλλοτε με πιο προφανή τρόπο και άλλοτε όχι. Ωστόσο θα κρινόταν σκόπιμο, σε ένα επόμενο στάδιο έρευνας να αναλυθούν εκτενέστερα οι διάφοροι τύποι αστικών χώρων, και τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τους που θα συνέβαλλαν περισσότερο στην κατεύθυνση που περιγράφεται εδώ.

Ολοκληρώνοντας την εργασία, θα θέλαμε να αναφερθούμε στην εγγενή δυσκολία, και σε ένα επίπεδο αοριστίας που επιφυλάσσουν αναπόφευκτα οι όροι με τους οποίους συνδιαλεγόμαστε. Να τονίσουμε ότι προσπαθήσαμε, στα πλαίσια συγγραφής μιας επιστημονικά τεκμηριωμένης μελέτης, να ορίσουμε με ορθολογικό τρόπο τα στάδια της μεθοδολογίας ώστε να αποφευχθούν τα λογικά κενά, γεγονός που μπορεί να αφάιρεσε ζωντάνια, από τον αρχικό ορισμό της, στα πλαίσια της διπλωματικής μας εργασίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στάδιο A_1.1

Η κυριαρχία της όρασης

Στην σύγχρονη αρχιτεκτονική παρατηρείται ή αισθητηριακή δυσαναλογία όσον αφορά στην αντιληπτική λειτουργία. Ο χώρος γίνεται σε πρώτη φάση αντιληπτός από την όραση η οποία ως γνωστόν αποτελεί το βασικό αποδεκτή ερεθισμάτων. Η κυριαρχία της όρασης έναντι των υπολοίπων αισθήσεων έχει αποδυναμώσει το υπόλοιπο αισθητηριακό σύστημα. Ειδικότερα στον δυτικό πολιτισμό, ακόμη και από την αρχαιότητα, η όραση κατείχε το πρωταρχικό ρόλο στον τρόπο σκέψεις και λειτουργία του εγκεφάλου. Σύμφωνα με τους αρχαίους φιλοσόφους, Αριστοτέλη και Πλάτωνα, η όραση κατέχει την εξέχουσα αίσθηση ανάμεσα στις υπόλοιπες αισθήσεις.¹

Η σχέση της όρασης με την αφή

Ήδη από τον 18ο αιώνα ο ιρλανδός φιλόσοφος και κληρικός, George Berkeley, μίλησε για τη σχέση της όρασης με την αφή. Πίστευε ότι είναι αδύνατο μόνο με την όραση και χωρίς την αφή να κατανοήσει κανείς την υλικότητα, την απόσταση και το βάθος. Η όραση χρειάζεται τη βοήθεια της αφής γιατί αποκολλημένη από την αφή δεν μπορεί να έχει αίσθηση της απόστασης και γενικά γνώση του χώρου και του σώματος. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως η αφή είναι το ασυνείδητο της όρασης που παρέχει τρισδιάστατη πληροφορία για τα υλικά σώματα. Η όραση είναι κατά κάποιο τρόπο «χτισμένη» πάνω στην αφή.² Κινούμενο ένα σώμα είναι σε θέση να νιώσει το χώρο όχι μόνο οπτικά αλλά και απτικά.Έτσι λοιπόν όταν

1   **Pallasmaa Juhani**, *The eyes of the skin/ Architecture and the senses*, MD: Academy Editions, London , 1996,σελ.40
2   ο.π. σελ. 42

κάποιος εισέρχεται σε ένα κτίριο, μπαίνει αυτόματα στην διαδικασία να συγκρίνει το νέο χώρο και τα ερεθίσματα που του προκαλεί με άλλους ήδη βιωμένους. Αν βρεί κοινές αναλογίες και αντιστοιχίες με παλαιότερα βιώματα, με αποτέλεσμα ‘να κατοικήσει’ το χώρο, τότε μπορούμε να κάνουμε λόγο για μια βιωματική αρχιτεκτονική εμπειρία.

Στάδιο A_1.2

Ο τρόπος αντίληψης της ατμόσφαιρας από τον άνθρωπο

Πρόσφατες έρευνες σχετικά με τη λειτουργία των δύο ημισφαιρίων του ανθρώπινου εγκεφάλου έχουν αποδείξει τη διαφορετικότητά στις λειτουργίες που επιτελούν.Το αριστερό ημισφαίριο είναι προσανατολισμένο προς την επεξεργασία και την λεπτομερή παρατήρηση των πληροφοριών, ενώ το δεξί ημισφαίριο είναι κυρίαρχα προσανατολισμένο στην περιφερειακή εμπειρία και στην αντίληψη των ενοτήτων. Εκτός αυτού, το δεξί ημισφαίριο είναι επίσης προσανατολισμένο προς τις συναισθηματικές διεργασίες ενώ το αριστερό ασχολείται με αφαιρετικές έννοιες. Συνεπώς η αναγνώριση ατμοσφαιρικών ενοτήτων λαμβάνει χώρα με έναν υποσυνείδητο τρόπο στο δεξί ημισφαίριο. Είναι αυτό λοιπόν που προσδίδει συναισθηματική αξία σε ότι αντιλαμβανόμαστε.³

3   **Pallasmaa Juhani**, *Space, place and atmosphere. Emotion and peripheral perception in architectural experience*, Lebenswelt: Aesthetics and philosophy of experience, No 4, 2014, σελ. 238

Στάδιο A_1.3

Ο περιπλανητής_ Η περιπλάνηση_ Η ατμόσφαιρα-Ιστορική αναδρομή

Ο περιπλανητής σαν υποκείμενο απαντήθηκε πρώτα σε καλλιτεχνικά ρεύματα του 19^{ου} αιώνα και αντιπροσώπευε έναν αστικό παρατηρητή με την ονομασία πλάνης-πλάνητας (flâneur)⁴. Με τον flâneur να «ανακαλύπτει» την πόλη στα σοκάκια και τις στοές τις βιώνοντας το δημόσιο χώρο σαν εσωτερικό, προσδιορίζεται για πρώτη φορά η έννοια της περιπλάνησης. Τον 20ο αιώνα, οι λεγόμενες ιστορικές καλλιτεχνικές πρωτοπορίες –Dada, Σουρρεαλισμός- επεδίωξαν μια πιο συστηματική κριτική της χρήσης του χώρου.⁵ Η περιπλάνηση είναι γι' αυτόν ένα εργαλείο αστικής ανάλυσης αλλά και τρόπος ζωής. Είναι αεικίνητος, πυρετώδης, ανήσυχος και παλλόμενος, χαρακτηριστικά που αποδίδονται κατα κόρον στον μοντέρνο άνθρωπο.⁶ Είναι μια σύνθετη φιγούρα-περιπλανητής, εξερευνητής, δάνδης, περιπατητής-αντιφατικοί ρόλοι, των οποίων το κύριο χαρακτηριστικό είναι πως δεν τους απασχολεί ο χρόνος και η σκοπιμότητα του περιπάτου αλλά το βίωμα των ερεθισμάτων του αστικού περιβάλλοντος και η ενεργός συμμετοχή στην φαντασμαγορία των πολλαπλών εικόνων της πόλης. Ο περιπλανητής υποκύπτωντας στις κρυμμένες και υποσυνείδητες δυνάμεις της πόλης τραβάει μια νοητή γραμμή μέσα σε αυτήν. Η περιπλάνηση τόσο σαν θεωρητικό μοντέλο όσο και σαν τεχνική ανάγνωσης της πόλης έχει τις απαρχές

4 Ο flâneur, ο περιπλανώμενος, ο πλάνητας, ο περιπατητής εμφανίστηκε ως λογοτεχνικός τύπος στη Γαλλία του 19ου αιώνα, μορφή αναπόσπαστη των εικόνων των παρισινών δρόμων και συνδέθηκε με τον αναδυόμενο ευκατάστατο αστικό τύπο. Ο flâneur είναι η μεταφορική φιγούρα που αρχικά εφηύρε ο Charles Baudelaire, ένας θεατής και εκπρόσωπος της μοντέρνας ζωής, ο απόλυτος κάτοικος της πόλης.

5 **Λάζου Χριστίνα, Νικολαΐδου Αλεξάνδρα, Ραχιώτη Αγγελική, Η διαχρονική επιθυμία της περιπλάνησης_ αποτυπώνοντας τα βήματα του flâneur**, ΕΜΠ, 2013

6 **Benjamin Walter**, *The Arcades Project*, Eiland Howard-McLaughlin Kevin(μετάφραση), The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1999

της σε θεωρίες που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια ριζοσπαστικών, καλλιτεχνικών ρευμάτων (όπως οι Ντανταϊστές, οι Σουρρεαλιστές, οι Λεττριστές, οι Καταστασιακοί).⁷ Η περιπλάνηση γίνεται με σκοπό όχι την κατανάλωση εικόνων του περιβάλλοντος, αλλά επιζητώντας το βίωμα που η εναλλαγή των ατμοσφαιρών προκαλεί, καθώς ο περιπλανώμενος διέρχεται από διαφορετικά σημεία της πόλης, με διαφορετικό χαρακτήρα και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, σε συνδυασμό και με τους δικούς του όρους διάθεσης, δεκτικότητας, ευαισθησίας, φαντασίας, τις ψυχολογικές του συνιστώσες τη δεδομένη στιγμή Guy Debord, υποστηρίζει ότι μέσα από την εξερεύνηση της πόλης και την περιπλάνηση σε αυτή το άτομο μπορεί να καλύψει πρωταρχικές βιολογικές και ψυχολογικές ανάγκες και επιθυμίες του.⁸ Σύμφωνα με τον Γάλλο ψυχαναλυτή J.Lacan, η περιπλάνηση ως δράση δεν στηρίζεται ούτε στο τυχαίο ούτε είναι μια απόλυτα λογική δραστηριότητα. Εξαρτάται από τη στιγμή και έχει έναν σχεδόν ψυχαναλυτικό χαρακτήρα, καθώς κάνει ορατό κάτι που αποτελεί εσωτερική κατάσταση.

Η περιπλάνηση είναι αλληλένδετη με την έννοια της ατμόσφαιρας. Ως μια αυτόματη γραφή που αντιστρέφει το επίσημο σχέδιο της πόλης και αναδεικνύει αισθαντικές και υποσυνείδητες ποιότητές της,⁹ αποτελεί ένα μέσο σχεδίασης του αστικού καμβά. Στα πλαίσια της καταγραφής των αστικών περιπλανήσεων προέκυψε η δημιουργία ψυχογεωγραφικών χαρτών. Σκοπός των χαρτών ήταν να μελετηθούν οι συνθήκες που επικρατούσαν κατά την περιπλάνηση καθώς και όλες οι παράμετροι

7 Οι Λεττριστές ήταν οι πρώτοι που ανέπτυξαν την τεχνική της περιπλάνησης στο αστικό περιβάλλον του Παρισιού. Κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας περιπλάνησης το 1953, προτάθηκε ο όρος Ψυχογεωγραφία, σαν μια προσπάθεια διερεύνησης της ψυχικής επίδρασης του αστικού περιβάλλοντος στο άτομο. Αργότερα, οι Καταστασιακοί μια ομάδα ριζοσπαστικών καλλιτεχνών και θεωρητικών, όντας άμεσα επηρεασμένοι από προηγούμενες ομάδες όπως οι Λεττριστές, υποστήριξαν διάφορες τεχνικές προς την βιωματική κατανόηση της πόλης, όπως την περιπλάνηση, την ψυχογεωγραφία, την μεταστροφή και την δόμηση καταστάσεων. Η κύρια διαφορά τους από τα προηγούμενα κινήματα ήταν η έντονη πολιτική χροιά τους και η πεποίθηση πως μόνο η αυθεντική διασκέδαση και η βίωση του αστικού σκηνικού μπορούσε να αντισταθεί στην εμπορευματοποιημένη κοινωνία της εποχής.

8 *Situationist international anthology*, επιμέλεια έκδοσης και μεταφράσης Ken Knabb, 1995, σελ50

9 **Wigley Mark, Catherine de Zegher**, *The Activist Drawing: Retracing Situationist Architectures from Constant's New Babylon to Beyond*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2001

που επηρέασαν την πορεία του περιπλανητή. Στα πλαίσια των διαδρομών αυτών, διαμορφώνονταν ενότητες ατμοσφαιρών όπως τις ονόμαζε ο Guy Debord. Οι ενότητες αυτές αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργούν κόμβους ατμοσφαιρών.¹⁰ Με τον τρόπο αυτό κάποιες περιοχές ξεχωρίζουν αποτελώντας έναν συνεχή πόλο έλξης για τον περιπλανητή.

Στάδιο Γ_1.1

Ο Alexander Pope ο πρώτος που αναφέρθηκε στο 'πνεύμα του τόπου'

Ξεκινώντας με το ζήτημα της επέμβασης στον τόπο, τη μετατροπή του δηλαδή σε τοπίο, ο A. Pope υποστηρίζει ότι είτε αυτή είναι οικοδομική επέμβαση, είτε επιτελείται με την καλλιέργεια ή την κηποτεχνία, σε κάθε περίπτωση ο άνθρωπος οφείλει να λαμβάνει σοβαρά υπ' όψιν τις ποιότητες της φύσης και να της φέρεται σεμνά, σαν να ήταν μια θεά. Στη συνέχεια αυτής της μεταστροφής του για το τοπίο, ο ποιητής επικαλείται το πνεύμα του τόπου, «the genius of the place» εξηγώντας ότι αυτή είναι η ζωποιός δύναμη του τόπου, αυτό είναι το πνεύμα που κυριαρχεί στον τόπο ως φυσική συνθήκη, καθορίζοντας και μεταβάλλοντας τις ποιότητές του και είναι αυτό το οποίο οφείλει να συμβουλευέται ο άνθρωπος για την οποιαδήποτε παρέμβαση επιχειρεί στον τόπο.

Ο Heidegger για τις αρχές της της οπτικοποίησης/ συμπλήρωσης/ συμβολοποίησης

Σύμφωνα με τα λόγια του Heidegger: «Η γέφυρα αιωρείται πάνω από το ποτάμι με άνεση και δύναμη. Δεν συνδέει απλώς τις δυο όχθες που βρίσκονται ήδη εκεί, αλλά οι όχθες παρουσιάζονται ως όχθες μόνο καθώς η γέφυρα διασχίζει το ποτάμι. Η γέφυρα από την ίδια τη σύλληψη της, γίνεται η αίτια που τις κάνει να κείτονται η μία αντίκρυ στην άλλη. Η μία πλευρά διαχωρίζεται απ' την άλλη από την ύπαρξη της γέφυρας. Ούτε εκτείνονται οι όχθες κατά μήκος του ποταμού ως αδιάφορα όρια ξηράς. Με

10 **Debord Guy**, *Theory of the Dérive*, <http://www.bopsecrets.org>

τις όχθες η γέφυρα φέρνει στο ποτάμι τη μια και την άλλη έκταση του τοπίου που βρίσκεται πίσω τους. Φέρνει το ποτάμι, την όχθη και τη στεριά το ένα μέσα στην περιοχή του άλλου. Η γέφυρα συγκεντρώνει τη γη ως τοπίο γύρω από το ποτάμι». Ο Heidegger περιγράφει επίσης τι συλλέγει η γέφυρα και έτσι αποκαλύπτει την αξία της ως σύμβολο. . . το τοπίο καθ' εαυτό αποκτά την αξία του μέσω της γέφυρας. Προηγουμένως, το νόημα του τοπίου ήταν 'κρυμμένο', και το κτίσιμο της γέφυρας το φέρνει στο φως. «Η γέφυρα συλλέγει το Είναι σε μια συγκεκριμένη 'θέση' που μπορούμε να την αποκαλέσουμε 'τόπο'. . . Ο υπαρξιακός σκοπός του κτίσματος είναι συνεπώς να λειτουργήσει έτσι ώστε μία θέση να καταστεί τόπος, δηλαδή να αποκαλύψει τα νοήματα που είναι δυνητικά παρόντα σε ένα δεδομένο περιβάλλον.¹¹

11 **Noberg-Shulz Christian**, *Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου, για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής*, Φραγκόπουλος Μίλτος (μετάφραση), πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα, 2009 σελ 25,26

ΚΥΡΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Παπούλιας Χρήστος, *Υπερτόπος: δύο αρχιτεκτονικές μελέτες*, εκδόσεις Futura, 1999

Attiwill Suzie, *Urban and Interior: techniques for an urban interiorist*, RMIT University, Spurbuchverlag, Baunach ,Germany, 2011 (pp. 11-24)

Gehl Jan , *Η ζωή ανάμεσα στα κτήρια: Χρησιμοποιώντας το δημόσιο χώρο*, μετάφραση: Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου, Παρασκευή Τaráνη, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, 2012

Gibson, J. J, *The Senses Considered as Perceptual Systems*, Houghton Mifflin Company, Cornell University Westport. Boston, 1966

Hall T. Edward, *The Hidden Dimension*, Anchor Press, New York, 1969

Hildebrand Grant, *Origins of Architectural Pleasure*, University of California Press, 1999

Heidegger Martin, *Κτίζειν-Κατοικείν-Σκέπτεσθαι*, Ξηροπαϊδης Γιώργος (μετάφραση), εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα, 2009

Kent C. Bloomer and Charles W. Moore, *Body, Memory and Architecture*, Yale University Press New Haven and London, 1977

Madanipour Ali, *Public and private spaces of the city*, Routledge, New York , 2003

Maurice Merleau-Ponty, *Phenomenology of Perception*, Routledge, London, 1992, 203, 225

Noberg-Shulz Christian, *Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου, για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής*, Φραγκόπουλος Μίλτος (μετάφραση), πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα, 2009

Pallasmaa Juhani, *The eyes of the skin/ Architecture and the senses*, MD: Academy Editions, London , 1996

Steven Holl_ Juhani Pallasmaa_ Alberto Pérez-Gómez, *Questions of Perception: phenomenology of architecture*, William Stout Publishers, San Francisco, 1994

Zumthor Peter, *Atmospheres/ Architectural Environments- Surrounding Objects*, Birkhauser, Switzerland, 2006

ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Benjamin Walter, *The Arcades Project*, Eiland Howard-McLaughlin Kevin (μετάφραση) , The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1999

Calvino Italo, *Οι άορατες πόλεις*, Χριστομίδης Ανταίος (μετάφραση), εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2004

Careri Francesco, *Land&ScapeSeries: Walkscapes, walking as an aesthetic practice*, μτφρ. S. Piccolo, P. Hammond, G.G. Gustavo Gilli, Βαρκελώνη, 2002

Debord Guy, *The Society of the Spectacle*, 1967, Knabb Ken (μετάφραση), 1994, Rebel Press, London, 2005

Lynch Kevin, *The Image of the City*, 1918, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1960

Wigley Mark, *Catherine de Zegher*, *The Activist Drawing: Retracing Situationist Architectures from Constant's New Babylon to Beyond*, the MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2001

Zumthor Peter, *Thinking Architecture*, Maureen Oberli-Turner (μετάφραση), Lars Müller Publishers, 1998

Lathouri Marina, Palma Vittoria, Periton Diana (editors), *Intimate Metropolis: Urban Subjects in the Modern City: Constructing Public and Private in the Modern City*, Routledge, 2008

ΑΡΘΡΑ (ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ-ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ)

Classen Constance, *Sensuous Worlds: Accessing the Invisible Environment*, Athens by Sound, 11th International Archi-tecture Exhibition La Biennale di Venezia, editors: A. Karandinou, C.Achtypi, S. Giamarelos, εκδόσεις Futura, Athens, 2008, σελ. 71-74

Debord Guy, *Theory of the Dérive*, <http://www.bopsecrets.org>

Mace Valerie, *Sensing the urban interior*, School of Design, University of the Arts London, Inarch International Conference, September, 2014

https://www.academia.edu/8379344/Sensing_the_Urban_Interior

Pallasmaa Juhani, *Space, place and atmosphere. Emotion and peripheral perception in architectural experience*, Lebenswelt: Aesthetics and philosophy of experience, No 4, 2014

<http://riviste.unimi.it/index.php/Lebenswelt/article/view/4202>

Jan Smitheram -Simon Twose, *Occupying Atmosphere*, Victoria University Wellington, New Zealand, Conference held at the University of Brighton, 2009

http://arts.brighton.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0004/44851/42_Jan-Smitheram,-Simon-Twose_Occupying-Atmosphere.pdf

Wigley Mark, *Architecture of Atmosphere*, Daidalos, τευχ.68, 1998, σελ.18-27

Αντωνακάκης Δημήτρης, *Κριτικές/Παρουσιάσεις: Δημήτρης Πικιώνης_ Επεξεργασία και αυτοσχεδιασμός*

<http://www.eikastikon.gr/kritikesparousiaseis/antonakakis.html>

Αντωνακάκη Σουζάνα, *Κατώφλια Χώρου & Χρόνου, Μετάβαση και Διαδοχή*, Φεβρουάριος, 2008

<http://atelier66.blogspot.gr>

Γιαννούδης Σωκράτης, *Η κινητική και αλληλεπιδραστική αρχιτεκτονική ως μέσο υποβολής κιναισθητικών εμπειριών*, Αύγουστος, 2006

<http://www.greekarchitects.gr/gr/home>

Κοτιώνης Ζήσης, *Συνέντευξη στους Athens by sound*, 11th International Archi-tecture Exhibition La Biennale di Venezia, eds. A. Karandinou, C.Achtypi, S. Giamarelos, εκδόσεις Futura, Athens, 2008, σελ. 95-98

Σταυρίδης Σταύρος, *Προς μια ανθρωπολογία του κατωφλιού*, περιοδικό Ουτοπία, τ. 33, Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1999, σελ. 107 – 121.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Αραμπατζή Άννα, *η μαγεία του πραγματικού: ανιχνεύοντας την ατμόσφαιρα στα λουτρά Therme Vals*, Πανεπιστήμιο Βόλου, 2013

Λάζου Χριστίνα, Νικολαΐδου Αλεξάνδρα, Ραχιώτη Αγγελική, *Η διαχρονική επιθυμία της περιπλάνησης_ αποτυπώνοντας τα βήματα του flâneur*, ΕΜΠ, 2013

Λιονουδάκη Χριστίνα, *Ψυχογεωγραφία_ το αστικό μέλλον μέσα από την ανάγνωση της Πόλης Εμπει-*

ρίας, Πολυτεχνείο Κρήτης, Ιούλιος 2011

Παπαθανασίου Αργυρώ, *Genius Loci: αναλύοντας το πνεύμα του τόπου*, ΕΜΠ, 2004

Σκορλέτου Γεωργία, Τζεβελέκου Χριστίνα, *Αισθήσεις και αρχιτεκτονική, χαρτογραφώντας συν-αισθήματα στην πόλη*, ΕΜΠ, Οκτώβριος, 2014

Σπανάκη Καλλιόπη, *Για την αρχιτεκτονική και το κινούμενο σώμα: η σημασία της κιναισθησης ως μέσο αντίληψης του χώρου*, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2014

Ραβάνη Δήμητρα, *Κατασκευάζοντας ατμόσφαιρες*, Πανεπιστήμιο Πάτρας, 2014

Droog Simon, Devries Paul, *Emotion in architecture: the experience of the user*, Explore Lab4 , 2009

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

<https://www.academia.edu/>

<http://issuu.com/>

<http://www.greekarchitects.gr/gr/home>

<http://www.athensbysound.gr/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page

<http://idea-edu.com/journal/2015-idea-journal/>

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εισαγωγή

εικ. 1 https://www.moma.org/learn/moma_learning/walker-evans-subway-portraits-1938-41

εικ. 2 http://en.wikipedia.org/wiki/Haussmann%27s_renovation_of_Paris

εικ.3 http://www.moma.org/collection/artist.php?artist_id=7027

εικ. 4 http://www.moma.org/collection/artist.php?artist_id=7027

Στάδιο Α

εικ. 1 <http://www.ignant.de/>

εικ. 2 <http://www.christiancoigny.com/artwork-portfolio/43-men-women/image/#421>

εικ. 3 <http://www.ignant.de/>

εικ. 4 <http://michawha.deviantart.com/art/GTA-IV-Panorama-14-284711066>

εικ. 5 <http://photographyblogger.net/urban-landscapes-amazing-architecture-photography-by-jegeor/>

εικ. 6 <https://www.royalacademy.org.uk/exhibition/sensing-spaces>

εικ. 7 <http://www.architonic.com/ntsht/the-bearable-lightness-of-being-architonic-meets-tokujin-yoshioka-at-imm-cologne/7000570>

εικ. 8 <https://gr.pinterest.com/>

εικ. 9 <http://www.ignant.de/>

Στάδιο Β

εικ. 1 <http://nosigner.com/case/techtile4/>

εικ.2 <http://www.greekarchitects.gr/gr/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CE%B%CE%BB%CF%89%CE%BD-%CF%87%CF%89%CF%81%CE%BF%CF%82/tel-aviv-port-public-space-regeneration-id3725>

εικ.3 <http://photographyblogger.net/urban-landscapes-amazing-architecture-photography-by-jegeor/>

εικ. 4 <https://www.pinterest.com/pin/173318285634844852/>

εικ. 5 <http://tussen-ruimte.com/?lang=en#/news>

εικ. 6 <https://www.pinterest.com/aubreeshae/inspiration/>

εικ. 7 <http://www.archdaily.com/298058/the-louvre-abu-dhabi-museum-ateliers-jean-nouvel/>

εικ. 8 <http://www.imaginethecity.gr/Syn-oikia>

εικ. 9 <http://www.dezeen.com/2009/04/18/key-projects-by-peter-zumthor/>

εικ. 10 <https://www.pinterest.com/pin/34902965833474811/>

εικ. 11 <http://www.imaginethecity.gr/Syn-oikia>

εικ. 12 <http://www.dezeen.com/2013/03/04/chiyodanomor-dental-clinic-by-hironaka-ogawa/>

εικ. 13 http://www.masters-of-photography.com/A/atget/atget_archeveques_full.html

εικ. 14 <http://www.aristideantonas.com/tag/urban-protocols/project/open-air-office/link/966>

εικ. 15 <http://www.archdaily.com/102599/ad-classics-casa-barragan-luis-barragan/>

εικ.16 <http://www.lifo.gr/team/u15584/38264>

εικ. 17 <https://www.pinterest.com/pin/211880357445046461/>

εικ. 18 <https://www.pinterest.com/pin/405183297700355481/>

εικ. 19 <http://www.archdaily.com/257735/ducentosessanta-mq-simone-bossi/>

Στάδιο Γ

εικ. 1 <http://capoferrodesign.blogspot.gr/2011/11/news-trip-update-from-asia.html>

εικ. 2 <http://yatzet.com/A-Forest-of-Gold-by-Carmody-Groarke>

εικ. 3 <http://www.archdaily.com/419833/public-space-teatro-la-lira-rcr-arquitectes/>

εικ. 4 <http://www.marconotten.com/en/photography/project-hopping/the-netherlands/>

ΣΤΑΔΙΟ Α
Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ
ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΠΡΟΚΛΗΣΗ
ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ

ΣΤΑΔΙΟ Β
Ο ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΥΡΙΑΡΧΟΥ
ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ

ΟΙ 4 ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

4 ΧΩΡΙΚΕΣ
ΔΟΜΕΣ

ΣΤΑΔΙΟ Γ
Η ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

4 ΧΩΡΙΚΕΣ
ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΕΣ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

The background of the slide is a sepia-toned photograph of a coastal landscape. In the upper half, a hill with some vegetation and a small building is visible. The lower half shows a body of water with a few small boats. The overall tone is historical and serene.

ΒΙΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

_το παράδειγμα της Παλιάς Πόλης των Χανίων

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Ερευνητική Εργασία
Ραγκαβάνη Ελένη_ Σταυρακάκη Μαριλένα
Επιβ. Καθηγητής
Ουγγρίνης Κωνσταντίνος

Χανιά, Ιούνιος 2015

ΒΙΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ
_το παράδειγμα της Παλιάς Πόλης των Χανίων

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ		
ΣΤΑΔΙΟ Α : Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ		
1.1 Προσεγγίζοντας την έννοια της ατμόσφαιρας μέσω των αισθήσεων	σελ.2	
1.2 Η περιπλάνηση ως μέσο ανάγνωσης του αστικού χώρου	σελ.3	
ΣΤΑΔΙΟ Β : Ο ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ		
Φάση 1^η : Ο εμπειρικός εντοπισμός		
1.1 Εντοπισμός ‘ολοτήτων’ με έντονο χαρακτήρα στον αστικό χώρο	σελ.6	
1.2 Αναγνώριση ‘κυρίαρχης ποιότητας’ σε κάθε σημείο_ Αναγνώριση ‘κυρίαρχής συναισθηματικής τάσης’ σε κάθε σημείο	σελ.7	
Φάση 2^η : Αποκωδικοποίηση του εμπειρικού εντοπισμού		
2.1 Τα ‘αστικά εσωτερικά’	σελ. 10	
2.2 Προσδιορισμός των ποιοτικών χαρακτηριστικών των σημείων επέμβασης	σελ.14	
2.3 Προσδιορισμός των συναισθηματικών τάσεων που δημιουργεί ο αστικός χώρος	σελ.16	
2.4 Συγκερασμός όλων των χαρακτηριστικών των σημείων σε τέσσερις νοηματικές ενότητες με διαφορετική ταυτότητα		σελ.18
ΣΤΑΔΙΟ Γ: Η ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ		
1.1 Το νόημα διατήρησης της ταυτότητας ενός σημείου σύμφωνα με τον C. N. Schulz		σελ.22
1.2 Η ενίσχυση του χαρακτήρα ενός σημείου_Οι αρχές της οπτικοποίησης/ συμπλήρωσης/ συμβολοποίησης.		σελ.22
1.3 Τα εναύσματα που δίνει ο αστικός χώρος μεταφρασμένα σε παράμετρους σχεδιασμού		σελ.26
1.4 Αρχιτεκτονικοί χειρισμοί/ αρχιτεκτονικά εργαλεία		σελ.26

Σε αυτή την ενότητα γίνεται η ανάλυση της βιωματικής μεθόδου ενδυνάμωσης της αστικής εμπειρίας, μέσα από **το παράδειγμα της Παλιάς Πόλης Χανίων**, το οποίο αποτέλεσε πεδίο έρευνας και διατύπωσης προτάσεων στο πλαίσιο της διπλωματικής μας εργασίας.

‘Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ’_ **ΣΤΑΔΙΟ Α**

1.1 Προσεγγίζοντας την έννοια της ατμόσφαιρας μέσω των αισθήσεων

Η παλιά πόλη των Χανίων αποτελεί ένα παλίμψηστο χώρου και χρόνου, εξωστρεφές και εσωστρεφές ταυτόχρονα. Εντοπίσαμε την ιδιαίτερη ατμόσφαιρα της πόλης τόσο στα κοινωνικά μέρη της όσο και στα πιο κρυφά και απομονωμένα. Το αστικό σκηνικό χαρακτηρίζεται από πολλές εναλλαγές λόγω της ιστορίας του τόπου, του αναγλύφου, της ξεχωριστής αρχιτεκτονικής, της διαστρωμάτωσης και του πολύπλοκου μεσαιωνικού αστικού ιστού. Κάθε σημείο της πόλης έχει τη δική του ξεχωριστή ατμόσφαιρα γεγονός που το καθιστά μοναδικό.

Η ροή των αιώνων καταγράφεται αβίαστα στον αρχιτεκτονικό ιστό, όπου στοιχεία βυζαντινά, ενετικά, τούρκικα ακόμα και σύγχρονα δημιουργούν την πολυεπίπεδη εικόνα της πόλης.¹ Παρα την παρουσία πολλών διαδοχικών γενεών στον συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο υπάρχει ένας σεβασμός και μια συνέχεια των αρχιτεκτονικών δομών που χαρακτήρισαν την πόλη με αποτέλεσμα να διατηρεί την ταυτότητα και τον χαρακτήρα της στο πέρασμα του χρόνου. Ωστόσο κατά την περίοδο που η πόλη επεκτάθηκε εκτός των τειχών και νέες ανάγκες προέκυψαν για τον παλιό αστικό ιστό, συνέβησαν αλλαγές που αλλοίωσαν την εικόνα της.² Ο αστικός ιστός διανοίχθηκε, η συνέχεια του 'αστικού τείχους' διακόπηκε και η συνεκτικότητα των αστικών χώρων διαταράχθηκε. Ως αποτέλεσμα οι κόμβοι, οι διαδρομές και οι συνοικίες έχασαν σημειακά τη συνεκτικότητά τους και η πόλη την εικόνα της ως σύνολο.

Η σημερινή εικόνα της πόλης ενέχει πολλές αντιφάσεις. Η γνωστή πλευρά της είναι το κοσμοπολίτικο και γραφικό ενετικό λιμάνι που αποτελεί ελκυστή, τόσο για τους επισκέπτες όσο και για τους κατοίκους της πόλης. Ο περισσότερος κόσμος κινούμενος στους κεντρικούς δρόμους της πόλης και κατευθυνόμενος

1 Καθολικοί ναοί, βυζαντινές εκκλησίες, το τζαμί του λιμανιού, μιναρέδες, η εβραϊκή συναγωγή, το χαμάμ, ο φάρος, αλλά και οι οχυρώσεις αποτελούν ισχυρά τοπόσημα της πόλης που καθορίζουν το χαρακτήρα της. Η ανάπτυξη του ιστού υλοποιείται με αμυντική διάταξη με αποτέλεσμα έναν πολύπλοκο αστικό ιστό αποτελούμενο από συνεχείς στενομετωπες προσόψεις, στενά περάσματα ακανόνιστου σχήματος που αρθρώνονται στο κύριο δίκτυο. Κυριακάκη Μαρία, Κωβαίου Στεφανία, Διαβά-ζωντας τους μετασχηματισμούς της ενετικής πόλης των Χανίων, ΕΜΠ, 2003 σελ.

2 Κυριακάκη Μαρία, Κωβαίου Στεφανία, Διαβά-ζωντας τους μετασχηματισμούς της ενετικής πόλης των Χανίων, ΕΜΠ, 2003

στο λιμάνι ξεχνάει το πολύπλευρο αστικό 'εσωτερικό' της πόλης. Οι γειτονιές της με την πλούσια ιστορία τους, τους ήχους, και τις μυρωδιές τους παραμένουν ανεξερεύνητες.

Οι περισσότεροι κάτοικοι έχοντας συνηθίσει την υπάρχουσα εικόνα του αστικού περιβάλλοντος, μην βρίσκοντας νέα ερεθίσματα και ενδιαφέρον προσπερνούν το αστικό σκηνικό χωρίς να το βιώνουν.³ Από την άλλη πλευρά όμως, σε έναν παρατηρητικό περιπλανητή ή τουρίστα που έχει διάθεση αναζήτησης η πόλη μπορεί να προσφέρει πολλά και διαφορετικά ερεθίσματα και συγκινήσεις.

1.2 Η περιπλάνηση ως μέσο ανάγνωσης του αστικού χώρου

Μέσω της προσωπικής μας περιπλάνησης στην πόλη 'διαβάσαμε' τον πολύπλοκο χαρακτήρα της, παρατηρήσαμε τις αντιφάσεις της και ήρθαμε σε επαφή με τους ανθρώπους της. Απομακρυνόμενες από το πολυσύχναστο ενετικό λιμάνι, και προσπαθώντας να εισέλθουμε στο 'εσωτερικό' της π.πόλης όλες οι αισθήσεις μας ήταν σε επαγρύπνηση. Ο πολύπλοκος αστικός ιστός, με τη λαβυρινθώδη δομή του, μας προσκαλούσε σε ένα παιχνίδι αστικής εξερεύνησης. Η αίσθηση μας μεταβαλλόταν συνεχώς : δρομάκια, στοές, στενά περάσματα, σκαλάκια, κρυφές αυλές, ερείπια αφημένα στο χρόνο μας οδηγούσαν σ' ένα ατελείωτο εσωτερικό. Νιώθαμε ότι μπορούμε να διεισδύουμε όλο και βαθύτερα στα πράγματα.

Το ιδιαίτερο φως του μεσογειακού τοπίου που μπλέκεται με τα χρώματα της Παλιάς Πόλης, οι ήχοι από τις γειτονιές, τα αντικείμενα των κατοίκων στις εξώπορτες τους, όπως τα απλωμένα τους ρούχα και οι γλάστρες τους, η φθορά του χρόνου που αποκαλύπτει τα βαθύτερα στρώματα κάθε επιφάνειας, οι διαφορετικές μυρωδιές σε κάθε γωνιά, συνιστούν ένα σκηνικό οικειότητας που θέλεις να ανακαλύπτεις όλο και περισσότερες πτυχές του. Σε αυτές ακριβώς τις διαφορετικές πτυχές συνοψίσαμε την κρυφή δυναμική αυτής της πόλης.

3 Το αποτέλεσμα είναι ο περιορισμός της δυνατότητας ταύτισης και προσανατολισμού, δύο βασικών ψυχικών λειτουργιών απαραίτητων για να αποκτήσει κανείς το αίσθημα του «ανήκειν» και να νιώθει την επιβεβαίωση της ταυτότητάς του. Noberg-Shulz Christian, Genius Loci: Το πνεύμα του τόπου, για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής, Φραγκόπουλος Μίλτος (μετάφραση), πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα, 2009, σελ.

‘Ο ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ’_ **ΣΤΑΔΙΟ Β**

Φάση 1^η: Ο εμπειρικός εντοπισμός

1.1 Εντοπισμός 'ολοτήτων' με έντονο χαρακτήρα στον αστικό χώρο

Η συνεχείς περιπλανήσεις στην πόλη σε διάφορες εποχές, μέρες και ώρες προσέδωσαν στην αντίληψη μας ένα αντικειμενικό φίλτρο για την πόλη. Η παράμετρος του χρόνου ήταν ιδιαίτερα σημαντική στις καταγραφές μας καθώς μας βοήθησε να εντοπίσουμε τα σημεία που είχαν μια σταθερά δυναμική παρουσία στο χώρο. Με κύριο μέσο τις αισθήσεις μας, αποτυπώσαμε με διάφορους τρόπους (φωτογραφίες, κολλάζ, σκίτσο) τα σημεία όπου η αίσθηση του ανήκειν ήταν έντονη καθώς και η ατμόσφαιρα που βιώσαμε. Όλα τα σημεία είχαν ως κοινή παράμετρο τη μικρή κλίμακα και μια λογική οριοθέτησης, είτε από εμφανή είτε από αόριστα όρια.

1.2 Αναγνώριση 'κυρίαρχης ποιότητας' και 'κυρίαρχης συναισθηματικής τάσης' σε κάθε σημείο

Στη συνέχεια καταγράψαμε την κυρίαρχη ποιότητα κάθε σημείου καθώς και τα συναισθήματα που αυτή μας προκάλεσε, σαν μια προσπάθεια να προσδιορίσουμε όλες τις διαφορετικές εκφάνσεις της πόλης και τα πολλαπλά ταυτόχρονα επεισόδια που συμβαίνουν στον πολύπλοκο ιστό της. Κατανοήσαμε πως κάθε σημείο του αστικού ιστού λειτουργεί σαν φόντο των δραστηριοτήτων των ανθρώπων, σαν ένα σκηνικό που αναζητά μια ενεργοποίηση, μια νοσηματοδότηση. Κάθε σημείο είχε έναν ξεχωριστό χαρακτήρα και μια κυρίαρχη ποιότητα που το ξεχώριζε από το υπόλοιπο αστικό περιβάλλον. Αντίστοιχα η συναισθηματική τάση που μας προκαλούσε κάθε σημείο καθοριζόταν από την ατμόσφαιρά του. Σε μια προσπάθεια απόδοσης όλων των διαφορετικών εκφάνσεων της πόλης και των συναισθημάτων που αυτές γεννούσαν δημιουργήθηκε το παρακάτω κολλάζ.

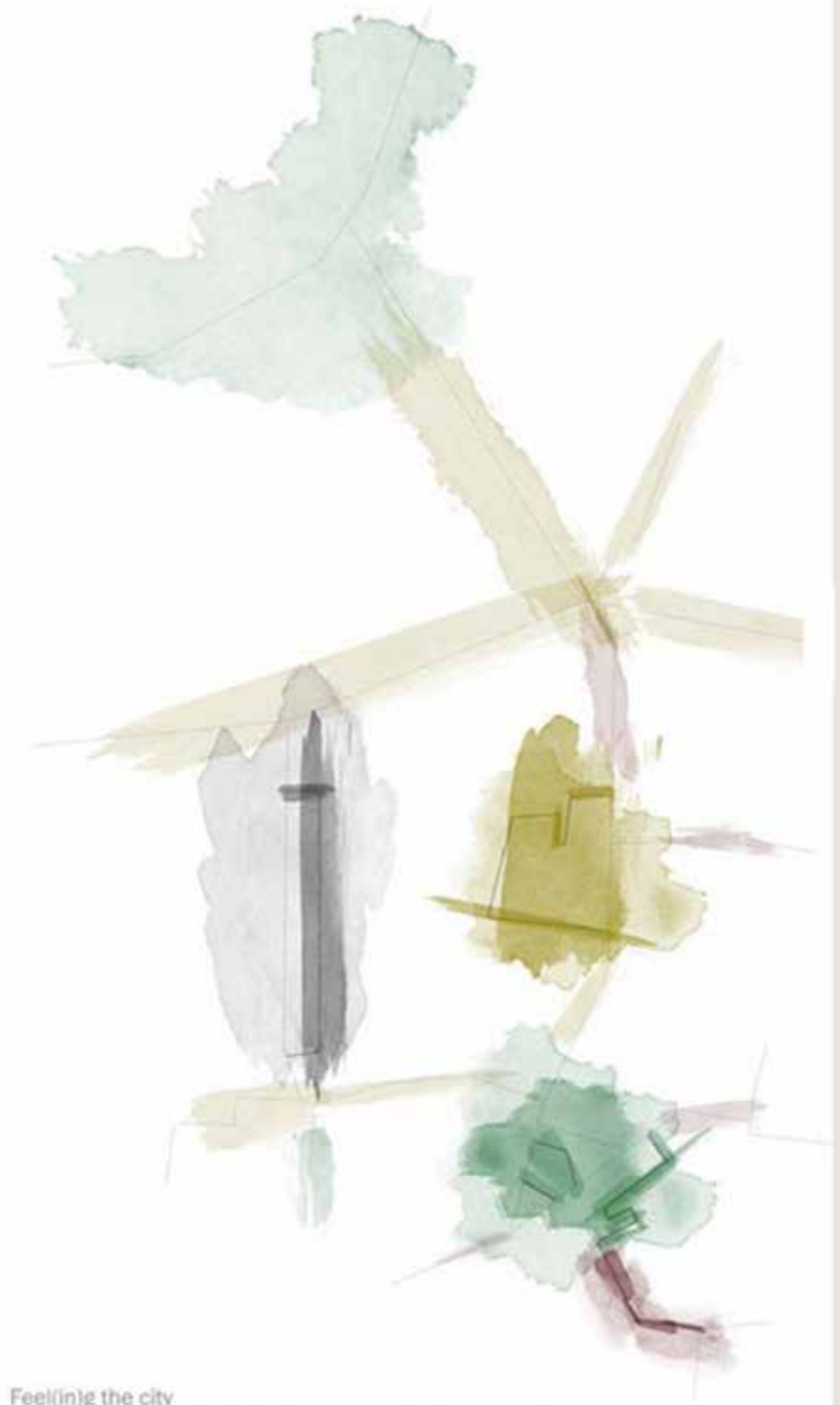

Φάση 2^η: Η αποκωδικοποίηση του εμπειρικού εντοπισμού

2.1 Προσδιορισμός του τύπου σημείων επέμβασης βάσει των 'ενοτήτων' του αστικού χώρου - Τα 'αστικά εσωτερικά'

Ο τρόπος που αντιληφθήκαμε τα συγκεκριμένα σημεία της πόλης ήταν βιωματικός, εμπειρικός και αισθητηριακός. Το μέσο μας για να τα αναγνώσουμε και να ερμηνεύσουμε τη δυναμική τους και τον τρόπο που ασκούσαν επιρροή πάνω μας ήταν η συνεχής παρατήρηση, η φωτογραφική απεικόνιση και το σκίτσο. Αποκωδικοποιώντας τον αρχικό εμπειρικό εντοπισμό των σημείων, παρατηρήσαμε τη διαφορά της ατμόσφαιρας και της επιρροής που είχαν τα συγκεκριμένα σημεία πάνω μας σε σχέση με τον υπόλοιπο αστικό ιστό. Νιώσαμε τα λεπτά όρια ανάμεσα στο ιδιωτικό και στο δημόσιο, στο κλειστό και στο ανοιχτό, στο μέσα και στο έξω. Ορμώμενες από αυτή την παρατήρηση, οδηγηθήκαμε να σκεφτόμαστε τα σημεία αυτά, σαν τμήματα της πόλης αποκομμένα, διαχωρισμένα από το 'εξωτερικό', σαν κρυμμένους και μυστηριώδεις τόπους. Ο βαθμός που η ίδια η πόλη μας οδηγούσε ή μας απέκρυπτε τα σημεία αυτά, δημιούργησε στη φαντασία μας ένα νοητό όριο που έχει τη δυνατότητα να ρυθμίζει την εισχώρηση του «έξω». Με αφορμή λοιπόν την αίσθηση διαχωρισμού κάποιων τμημάτων της πόλης με μια 'εσωτερικότητα' και ξεχωριστή ατμόσφαιρα και μέσω της λογικής της χωρικής αντιστροφής, οι χώροι ανάμεσα στα κτίρια γίνονται το αστικό εσωτερικό(urban interior)⁴ και το επίκεντρο αυτής της μελέτης.

Χρησιμοποιώντας τον όρο 'αστικό εσωτερικό' δεν σημαίνει ότι ταυτίζουμε κατοψικά τους χώρους αυτούς με περίκλειστα σχήματα. Οι χώροι αυτοί έχουν ποικιλομορφία και διακρίνονται από κάποια κοινά χωρικά χαρακτηριστικά, τα οποία μας ωθούν στο να τους αντιληφθούμε ως αστικά εσωτερικά. Γενικά οι τύποι χώρων στους οποίους επεμβήκαμε είναι οι εξής:

Feel(in)g the city
Αγγίζοντας τον ψυχισμό του περιπλανητή στην Παλιά Πόλη Χανίων

υπάρχουσες πλατείες

υπολειμματικοί χώροι

δημόσια περάσματα

ενδιάμεσοι χώροι

ερείπωμένα κτίρια

υπολειμματικά τμήματα
οχυρώσεων

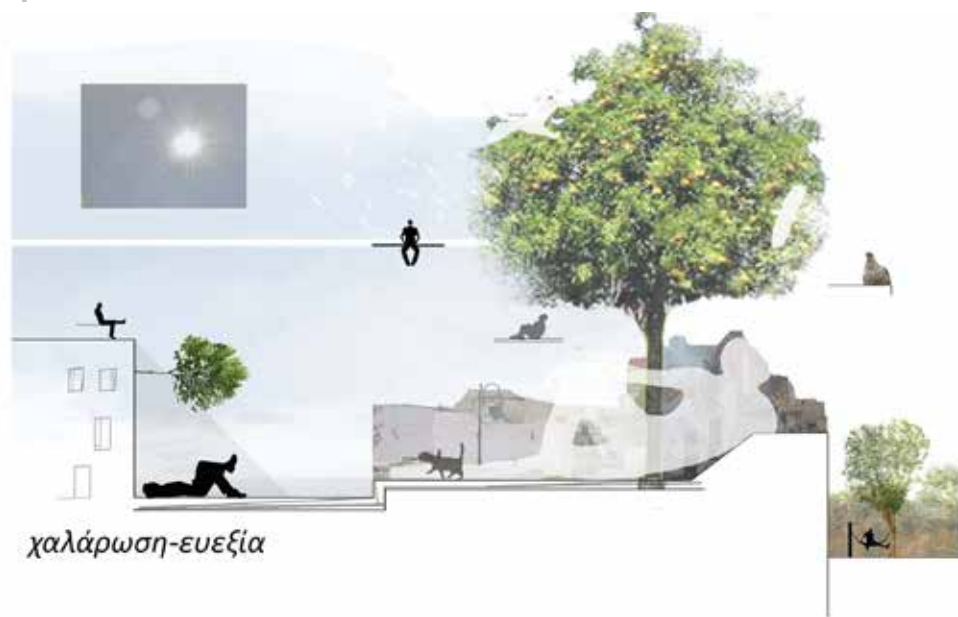

2.2 Προσδιορισμός των ποιοτικών χαρακτηριστικών των σημείων επέμβασης

Αποδομώντας τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των διάφορων σημείων αποκτήσαμε μια αποκωδικοποιημένη πληροφορία σχετικά με τα στοιχεία που απαρτίζουν την ατμόσφαιρα της πόλης των Χανίων. Υφές, υλικά, ήχοι, αστικά κατώφλια, εναλλαγές φωτός-σκιάς, συνθέτουν ένα περιβάλλον πολυεπίπεδο, γεμάτο με εναύσματα για δημιουργία χωρικών επεισοδίων.

2.3 Προσδιορισμός των πρωταρχικών συναισθηματικών αναγκών που καλύπτει ο αστικός χώρος _ ορισμός τεσσάρων συναισθηματικών τάσεων

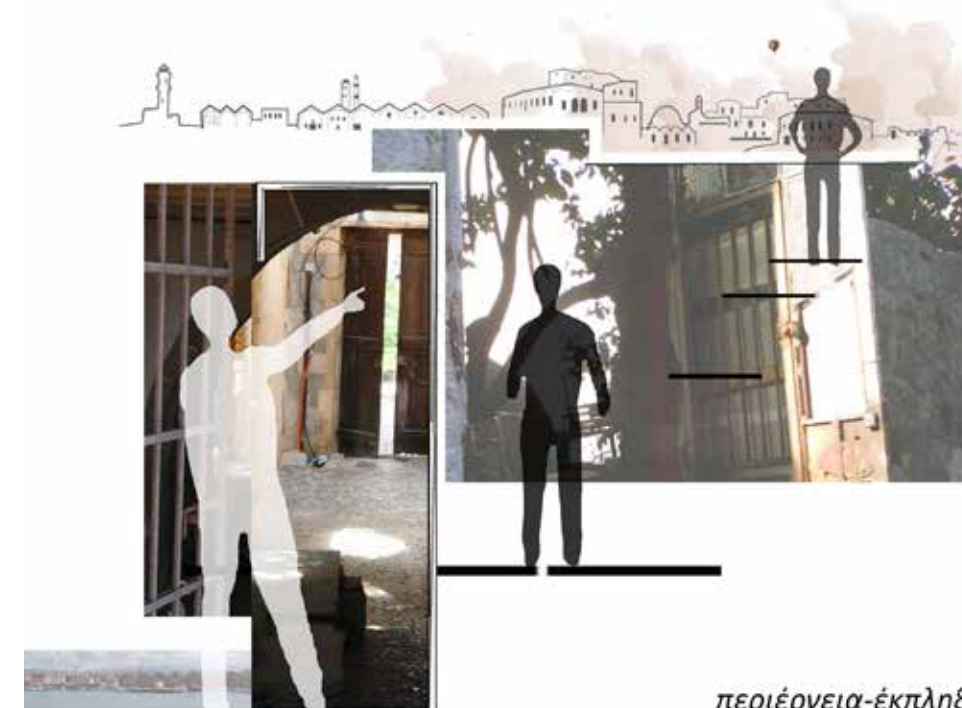
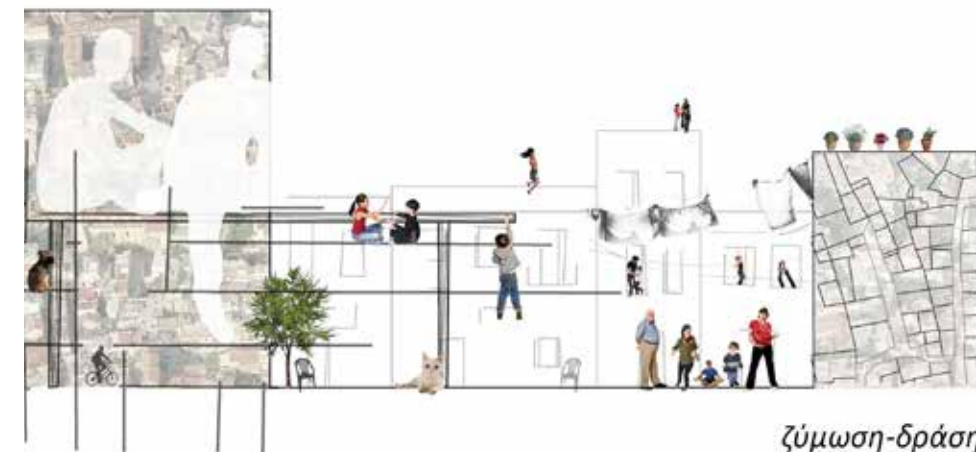
Στη συνέχεια οι χωρικές και ποιοτικές παράμετροι των πόλης μεταφράστηκαν σε συναισθηματικές τάσεις. Λαμβάνοντας υπ'όψιν τις πρωταρχικές αρχές ευχαρίστησης⁵ του ατόμου στο περιβάλλον του, στόχος ήταν να επαναπροσδιορίσουμε τη σχέση του με τον αστικό χώρο. Έτσι λοιπόν η τάση του ατόμου για ασφάλεια στον αστικό χώρο προσδιορίστηκε μέσω της κατάστασης **χαλάρωση-ευεξία**, η τάση για απομόνωση μέσω της κατάστασης **περισυλλογή-φόρτιση**, η τάση για αλληλεπίδραση μέσω της κατάστασης **ζύμωση-δράση** και η τάση για εξερεύνηση μέσω της κατάστασης **περιέργεια-έκπληξη**.

⁵ Βλ. πρώτο τεύχος: μέθοδος, στάδιο Β, ενότητα 2.4

περισυλλογή-φόρτιση

έκπληξη.

Δημιουργήσαμε λοιπόν χώρους οι οποίοι καλούν τον χρήστη είτε να αφεθεί σωματικά και ψυχικά, είτε να εξερευνήσει το περιβάλλον του, είτε να επικοινωνήσει με τους άλλους, είτε να απομονωθεί από τον περίγυρο. Η ίδια η πόλη δίνει πλέον την δυνατότητα πολλαπλών αναγνώσεων και μιας βιωματικής εμπειρίας στον χρήστη μέσω **τεσσάρων συναισθηματικών καταστάσεων**.

περιέργεια-έκπληξη

2.4 Συσχετισμός συναισθηματικών τάσεων με χωρικά χαρακτηριστικά- ορισμός τεσσάρων δομών

Κάθε σημείο, όπως ήδη αναφέρθηκε, ευνοεί λόγω της ξεχωριστής του ατμόσφαιρας μια συγκεκριμένη κατάσταση. Τα σημεία που χαρακτηρίζονται από **φυσικότητα** ευνοούν την κατάσταση **χαλάρωση- ευεξία** και ο στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα άνετο και οικείο περιβάλλον. Τα σημεία που χαρακτηρίζονται από απλότητα και **στατικότητα** ευνοούν την κατάσταση **περισυλλογή-φόρτιση** και ο στόχος είναι να οριστεί η οπτική πληροφορία στον χρήστη τονίζοντας συγκεκριμένα στοιχεία του χώρου. Τα σημεία που ευνοούν την κατάσταση **ζύμωση-δράση** έχουν ως έναυσμα την έντονη ανθρώπινη παρουσία και τις καθημερινές δραστηριότητες των ανθρώπων καθώς και τη **συγκεντρωτική δομή** του χώρου. Στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα πλούσιο σε πληροφορία περιβάλλον σε σαφές πλαίσιο. Τέλος, τα σημεία που χαρακτηρίζονται από **μεταβατικότητα** και έχουν τη λογική του περάσματος ευνοούν την κατάσταση **περιέργεια- έκπληξη** και στόχος είναι η απόκρυψη κι έπειτα η αποκάλυψη στοιχείων του χώρου.

‘Η ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ’_ **ΣΤΑΔΙΟ Γ**

1.1 Το νόημα διατήρησης της ταυτότητας ενός σημείου σύμφωνα με τον C. N. Schulz

Όπως αναφέρθηκε και στο τρίτο στάδιο της μεθόδου, θεωρούμε πως η αρχή κάθε επέμβασης στον αστικό χώρο πρέπει να είναι ο σεβασμός στο πνεύμα του τόπου και η ανάδειξη της ταυτότητας και του χαρακτήρα του. Η δυναμική των κρυμμένων και δυσεύρετων σημείων μας οδήγησε στον να θέλουμε να διατηρήσουμε όσο το δυνατόν περισσότερο το χαρακτήρα τους και να ενδυναμώσουμε κάποιες χωρικές παραμέτρους του, επιφέροντας μικρές αλλαγές χωρίς να αλλοιώνουμε την εικόνα τους.

1.2 Η ενίσχυση του χαρακτήρα ενός σημείου

Ο τρόπος με τον οποίο επιλέξαμε να επέμβουμε στο χώρο συνδιαλέγεται με τις αρχές επέμβασης του C. N. Schulz. Εμείς στο πλαίσιο της ενίσχυσης του χαρακτήρα των σημείων και των ήπιων επεμβάσεων εντείναμε, ενισχύσαμε και νοηματοδοτήσαμε τα χωρικά χαρακτηριστικά κατά περίπτωση.

Η **οπτικοποίηση** αναφέρεται ως μια τάση του δημιουργού να μεταφράζει τις δεδομένες ποιότητες του χώρου σε κτισμένο περιβάλλον. Για παράδειγμα σ' έναν χώρο που έχει μια τάση συγκεντρωτική, η επέμβαση στοχεύει στο να ενισχύσει αυτόν τον χαρακτήρα. Αν η λειτουργία που υπονοείται είναι η στάση, τοποθετούνται καθίσματα προς αυτήν την κατεύθυνση.

Η **συμπλήρωση** αφορά στην προσθήκη του στοιχείου που λείπει. Για παράδειγμα σ' έναν χώρο που υπάρχει μια λανθάνουσα τάση η οποία αναζητά εκτόνωση, συμπληρώνουμε το περιβάλλον έτσι ώστε να απελευθερωθεί το πραγματικό του νόημα και να επιτελέσει ένα συγκεκριμένο σκοπό. Αν μια λειτουργία όπως η κίνηση υπολειτουργεί, επαναπροσδιορίζεται μέσω μιας πορείας.

Η **συμβολοποίηση** στοχεύει στην συλλογή νοημάτων ώστε ένα στοιχείο του χώρου να καταστεί πολιτισμικό αντικείμενο, και να αποτελέσει μέρος μιας πιο σύνθετης κατάστασης. Για παράδειγμα σε σημεία όπου υπήρχε η ανάγκη συσχετισμού με το παρελθόν αλλά παρ'όλα αυτά είχε χαθεί η σημασία του σημείου, επεμβήκαμε με τρόπο που να υπενθυμίζει τα χαμένα νοήματα και ταυτόχρονα να υποδηλώνει ένα νέο συμβολισμό. Αν υπάρχει ένας μεταβατικός χώρος, αλλά δεν λειτουργεί πια με αυτόν τον τρόπο, τοποθετείται ένα κάδρο, συμβολίζοντας μια είσοδο.

η αρχή της οπτικοποίησης

η αρχή της συμπλήρωσης

η αρχή της συμβολοποίησης

1.3 Τα εναύσματα που δίνει ο αστικός χώρος μεταφρασμένα σε παράμετρους σχεδιασμού

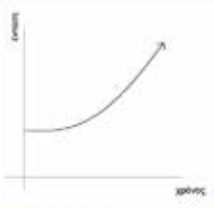

Ο τρόπος ώστε να βρεθούν οι χειρισμοί που θα συνέβαλλαν σε αυτήν την κατεύθυνση, ήταν η αποκωδικοποίηση των στοιχείων που συνθέτουν την ατμόσφαιρα της πόλης και ο επαναπροσδιορισμός τους μέσω νέων αρχιτεκτονικών εργαλείων. Η μελέτη των ποιοτικών παραμέτρων που έθεσε ο P.Zumthor για επεμβάσεις στην κλίμακα ενός αρχιτεκτονικού έργου, υπήρξαν έμπνευση και κίνητρο ώστε να διερευνηθεί η εφαρμογή τους στο αστικό περιβάλλον. ⁶

1.4 Αρχιτεκτονικοί χειρισμοί/ αρχιτεκτονικά εργαλεία

Στο πλαίσιο του σεβασμού της ταυτότητας του χώρου, τα εργαλεία αντλήθηκαν πρωτίστως μέσα από τον αστικό χώρο και επαναπροσδιορίστηκαν. Η μικρή κλίμακα της πόλης μας ενέπνευσε ώστε κάνοντας μικρούς χειρισμούς να πετυχαίνουμε αβίαστα την ενίσχυση του χαρακτήρα των σημείων. Με στόχο πάντα την έκφραση των **τεσσάρων συναισθηματικών καταστάσεων** στο χώρο, χωρικές δομές, αρχιτεκτονικά εργαλεία, υφές και υλικά συντονίζονται ώστε να αναδείξουν την εκάστοτε ατμόσφαιρα και συναισθηματική ένταση του κάθε σημείου.

Έτσι λοιπόν τα αρχιτεκτονικά εργαλεία προσαρμόζονται ανάλογα με την κάθε κατάσταση και παρατηρούμε μια διαφοροποίηση αυτών ανάλογα με το συναίσθημα που επιθυμούμε να αποδώσουμε. Στην **χαλάρωση-ευεξία** τα εργαλεία είναι κυρίως καθίσματα σε κλίση που ευνοούν την άνετη στάση του σώματος, φύτευση που παρέχει σκιά, κάδρα στη θέα και τα υλικά - φιλικά στο χρήστη - είναι το ξύλο, το χώμα, το πανί, το νερό. Στην **περισυλλογή- φόρτιση** τα εργαλεία είναι επιφάνειες κάθετες, κάδρα, μοναχικά καθίσματα, μεταβάσεις καθ' ύψος και έχουν σκοπό να ορίσουν συγκεκριμένη οπτική πληροφορία για τον περιπλανητή. Τα υλικά είναι σκληρά, ψυχρά, ανακλαστικά ή μη, όπως ο οξειδωμένος χαλκός, το μπετόν, καθρέφτες.

6 Βλ.πρώτο τεύχος: μέθοδος, στάδιο Γ, ενότητα 1.3

	χαλάρωση_ευεξία
ένταση συναισθήματος	
υλικότητες αισθήσεις	
εργαλεία	
	περισυλλογή_φόρτιση
ένταση συναισθήματος	
υλικότητες αισθήσεις	
εργαλεία	

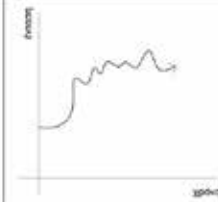
Στην **ζύμωση-δράση** τα εργαλεία είναι κυρίως οριζόντιες επιφάνειες δράσης, χαράξεις που προσκαλούν, καθίσματα που ευνοούν την επικοινωνία και τα υλικά είναι οικεία και μαλακά όπως το ξύλο, το πανί και η άμμος. Τέλος στην **περιέργεια-έκπληξη** τα εργαλεία ποικίλουν και είναι απότομες σκάλες, ψηλοί τοίχοι που εμποδίζουν τη θέα, πετάσματα που εναλλάσσουν το φως με τη σκιά, κρεμαστά περάσματα. Τα υλικά που χρησιμοποιούνται δεν είναι αυστηρά ορισμένα. Χρησιμοποιείται το ανεπίχριστο μπετόν, ο οξειδωμένος χαλκός διάτρητος ή μη, συρματόσκοινα.

Συνοψίζοντας, πρόκειται για μια λογική επεμβάσεων που δεν πειθαρχεί χώρους και υποκείμενα σε μια συγχρονική μέθοδο σχεδιασμού και τεχνικής, αλλά ανακτά τις υπάρχουσες δυνατότητες και δυναμικές της πόλης και διατυπώνει ένα αναδυόμενο πεδίο αστικών επεμβάσεων με στόχο την ενδυνάμωση της αστικής εμπειρίας μέσω της συναισθηματικής ενεργοποίησης. Η πορεία του περιπλανητή, η διάθεση και τα συναισθήματά του δεν προκαθορίζονται. Αντίθετα μεταβάλλονται συνεχώς και επανερμηνεύονται κάθε φορά.

ζύμωση_δράση

ένταση
συναισθήματος

υλικότητες
αισθήσεις

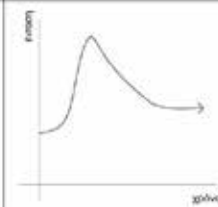

εργαλεία

περιέργεια_έκπληξη

ένταση
συναισθήματος

υλικότητες
αισθήσεις

εργαλεία

‘ΟΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ’

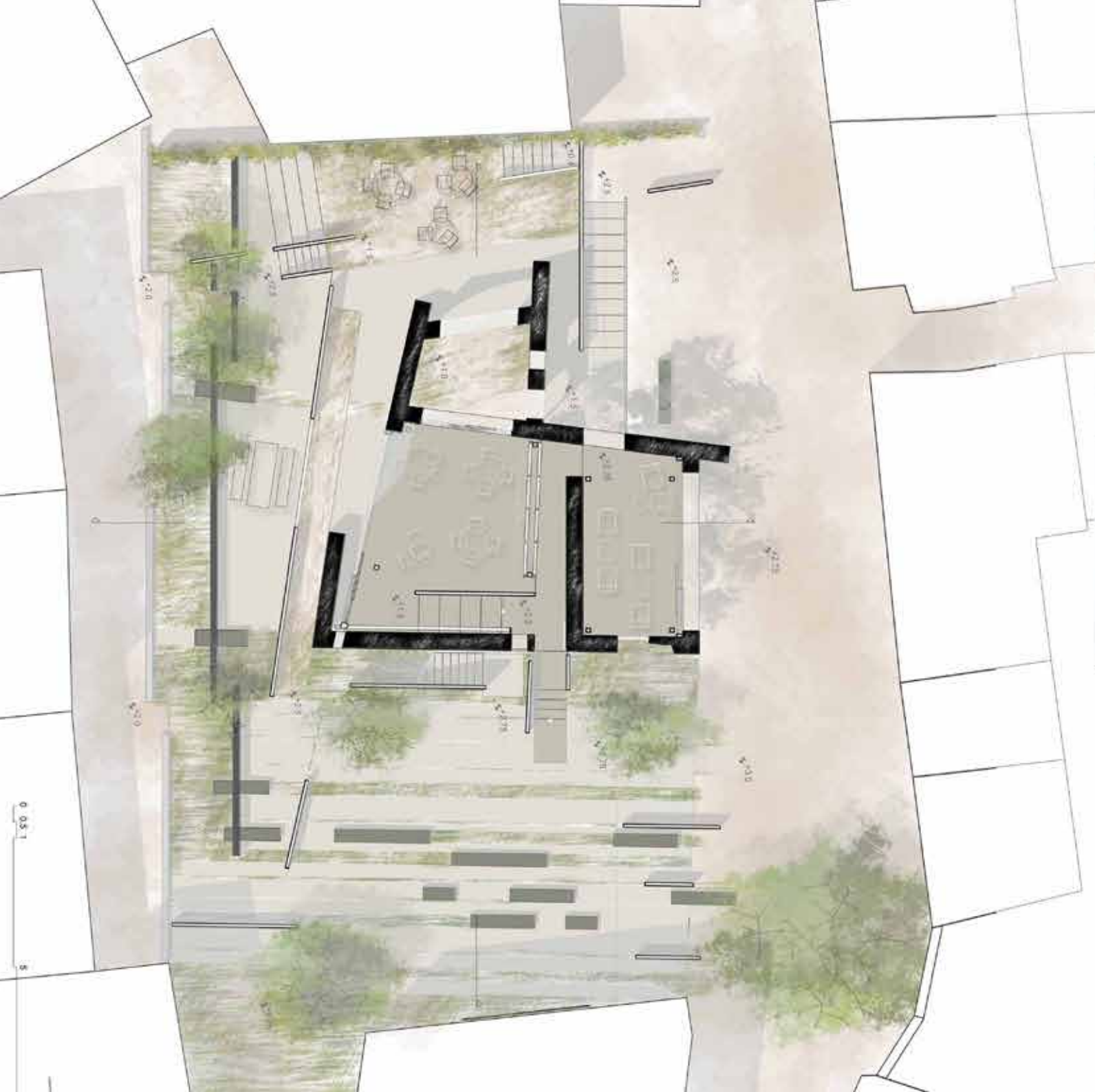

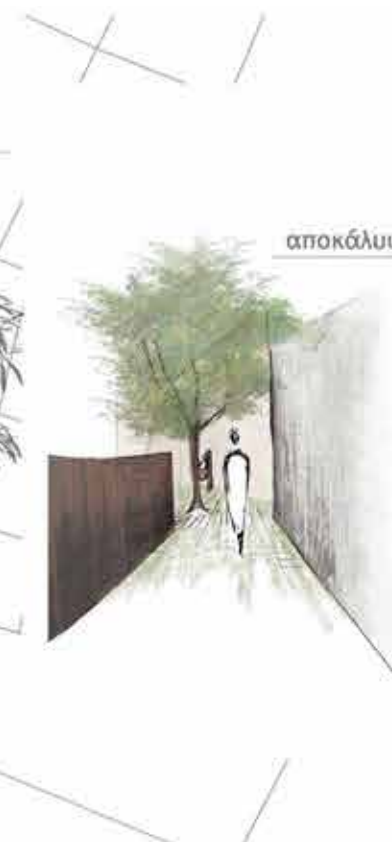
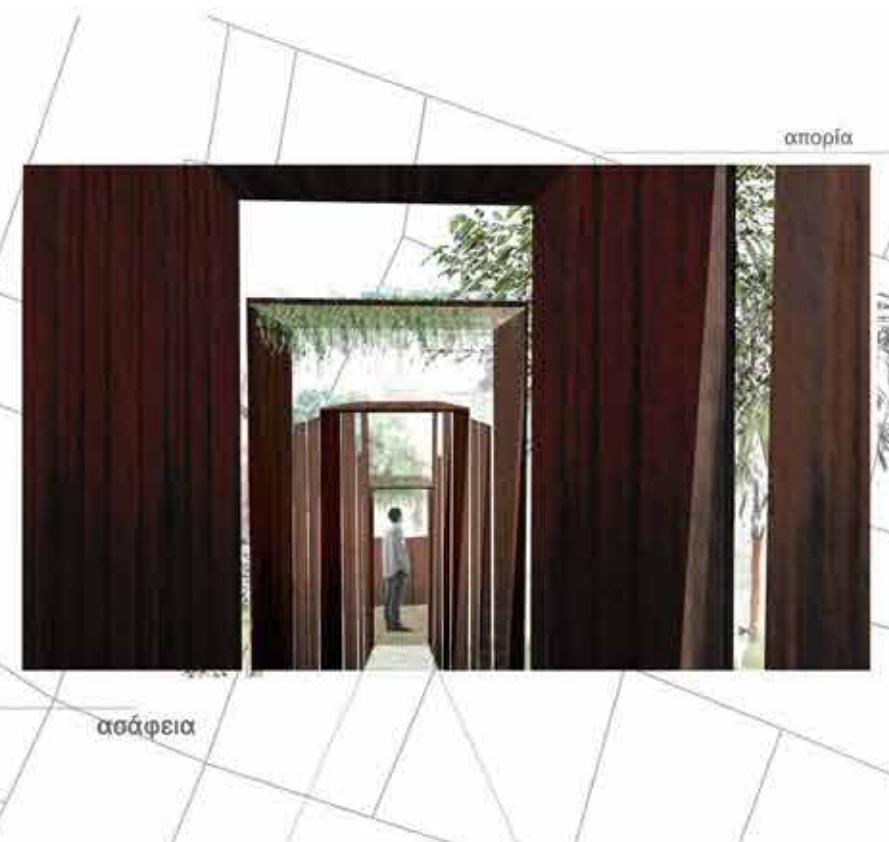
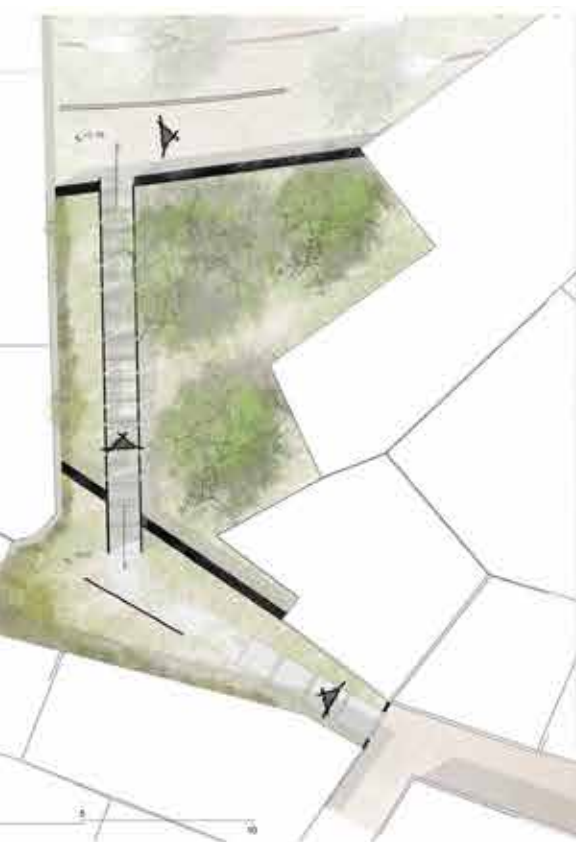

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κυριακάκη Μαρία, Κωβαίου Στεφανία, Διαβά-ζοντας τους μετασχηματισμούς της ενετικής πόλης των Χανίων, ΕΜΠ, 2003

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Οι φωτογραφιές που παρατίθενται σε αυτό το τμήμα του τεύχους προέρχονται από το προσωπικό μας αρχείο.
Τα σχέδια, τα σκίτσα και τα κολλάζ εκπονήθηκαν στο πλαίσιο της διπλωματικής μας εργασίας, σε συνεργασία με την Δώρα-Δανάη Κολοκυθάκου.